

**T.C.**  
**KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'NİN 2015-2020 YILLARI ARASINDA**  
**SURİYE'NİN KUZEYİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ASKERİ**  
**OPERASYONLARIN KUVVET KULLANMA HUKUKU**  
**BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Simay Sultan DOĞAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KIRŞEHİR-2023**



**©2023-Simay Sultan DOĞAN**

**T.C.**

**KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'NİN 2015-2020 YILLARI ARASINDA  
SURIYE'NİN KUZEYİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ASKERİ  
OPERASYONLARIN KUVVET KULLANMA HUKUKU  
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

**AN EVALUATION OF THE MILITARY OPERATIONS  
CARRIED OUT BY TÜRKİYE TO THE NORTH OF SYRIA  
BETWEEN 2015-2020 IN THE CONTEXT OF THE LAW OF  
USE OF FORCE**

**Hazırlayan**

**Simay Sultan DOĞAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**

**Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ**

**KIRŞEHİR-2023**

## KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Simay Sultan Doğan tarafından hazırlanan “**TÜRKİYE’NİN 2015-2020 YILLARI ARASINDA SURIYE’NİN KUZEYİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ASKERİ OPERASYONLARIN KUVVET KULLANMA HUKUKU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**” adlı tez çalışması ..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman .....(İmza)

**Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ**

Üye.....(İmza)

**Doç. Dr. Erman AKILLI**

Üye.....(İmza)

**Dr. Öğr. Üyesi Haydar KARAMAN**

**Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.**

.../.../20..

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

## BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../20..

Simay Sultan DOĞAN

İmza

## ÖZET

# TÜRKİYE’NİN 2015-2020 YILLARI ARASINDA SURİYE’NİN KUZEYİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ASKERİ OPERASYONLARIN KUVVET KULLANMA HUKUKU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

## YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Simay Sultan DOĞAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ

2023 – (viii+137)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ

Doç. Dr. Erman AKILLI

Dr. Öğr. Üyesi Haydar KARAMAN

Küreselleşen dünyada birçok yeni tehdit ortaya çıkarken eski tehditler de etkisini artırarak devletler için bir sorun olmaya devam etmektedir. Güncel dünya düzeninin ve uluslararası siyasetin en sarsıcı tehditlerinden olan uluslararası terörizm, hem devletler hem de bireyler için tehdit düzeyini giderek artıran bir sorundur. Devletler, uluslararası örgütler ve diğer aktörler uluslararası terörizmle etkin yollar aracılığıyla mücadele etmektedir. Özellikle devletler, hem tek başlarına bir aktör olarak hem de uluslararası örgütler aracılığıyla uluslararası terörizmle birlikte mücadele etmektedirler. Terörizm kavramının ortak bir tanımı dahi yapılamamışken terörizmle mücadele konusunda aktörlerin de doğal olarak farklı fikirleri mevcuttur. Devletler uluslararası terörizmle mücadelede egemenliklerini, vatandaşlarını ve topraklarını korumak için askeri operasyonlar gerçekleştirmekte ve bunu hukuki gerekçelere dayandırmaktadırlar. Zira bir devletin uluslararası arenada gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerin temelinde hukuka uygunluk yatmaktadır. Bu bağlamda kuvvet kullanma hukukunun tartışmalı doğası da incelenmesi gereken diğer bir önemli konu olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle devletlerin gerçekleştirdiği sınır ötesi askeri operasyonların hukuki zeminleri de kuvvet kullanma hukuku bağlamında incelenmelidir. Bu hususta terörizmle mücadele kapsamında askeri harekât gerçekleştiren ülkelerden biri olan Türkiye, Suriye’nin kuzeyine beş askeri operasyon gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin, Suriye’nin kuzeyine gerçekleştirdiği beş askeri operasyonun hukuki zeminlerinin araştırılması bu tezin temelini oluşturmaktadır. Tezin Türkiye’nin gerçekleştirdiği bu beş askeri operasyonun hukuki zeminine katkı sunması amaçlanmaktadır. Gerçekleştirilen bu beş operasyonun kuvvet kullanma hukuku bağlamında değerlendirilmesi ve operasyonların hukuki zeminlerinin araştırılması Türkiye’nin gelecekte uluslararası arenadaki faaliyetlerine de katkı sağlayacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** *Askeri Operasyonlar, Kuvvet Kullanma Hukuku, Türkiye, Uluslararası Hukuk, Uluslararası Terörizm*

## ABSTRACT

# AN EVALUATION OF THE MILITARY OPERATIONS CARRIED OUT BY TÜRKİYE TO THE NORTH OF SYRIA BETWEEN 2015-2020 IN THE CONTEXT OF THE LAW OF USE OF FORCE

M. Sc. Thesis

Preparer: Simay Sultan DOĞAN

Advisor : Asst. Prof. Dr. Burak GÜNEŞ

2023 – (viii+137)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Asst. Prof. Dr. Burak GÜNEŞ

Assoc. Prof. Dr. Erman AKILLI

Asst. Prof. Dr. Haydar KARAMAN

While many new threats emerge globally, old threats remain problematic for states by increasing their influence. International terrorism, one of the most shocking threats to the current world order and international politics, is a problem that is expanding its threat level for states and individuals. States, international organizations and other actors are fighting global terrorism effectively. In particular, states fight against international terrorism as stand-alone actors and through international organizations. While even a common definition of terrorism has not been made, actors naturally have different ideas about the fight against terrorism. States carry out military operations to protect their sovereignty, citizens and territory in the fight against international terrorism, and they base this on legal grounds. Because one of the essential dimensions of a state's activities in the international arena is the legal dimension, in this context, the controversial nature of the law on the use of force stands out as another critical issue to be examined.

For this reason, the legal grounds of the states' extraterritorial military operations should also be examined in the context of the law on the use of force. In this regard, Türkiye, one of the countries that carried out military operations within the scope of the fight against terrorism, carried out five military operations in northern Syria. In this context, the investigation of the legal grounds of the five military operations carried out by Türkiye in the north of Syria constitutes the basis of this thesis. It is aimed that the thesis will contribute to the legal basis of these five military operations carried out by Türkiye. Evaluating these five operations in the context of the use of force law and investigating the legal grounds of the operations will also contribute to Türkiye's activities in the international arena in the future.

**Keywords:** *Military Operations, Use of Force Law, Türkiye, International Law, International Terrorism*

## ÖNSÖZ

İnsan haklarının korunmadığı bir dünyada barışı öngörmek mümkün değildir. Savaşların ve çatışmaların bile bir sınırının olduğunu bize hatırlatan, çağımızın en üst değeri olan insan haklarını güvence altına alan en önemli mekanizma uluslararası hukuktur. Uluslararası Hukuku diğer dallardan özel kılan yegâne unsur da budur.

Çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkısı olan, hiçbir zaman yardımlarını ve değerli bilgilerini eksik etmeyen çok değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Burak Güneş'e şükranlarımı sunarım.

Akademik alana olan ilgimin oluşmasını sağlayan ve her alanda desteklerini eksik etmeyen çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Meltem Yılmaz'a teşekkür ederim.

Akademik hayatım boyunca hep yardımcı olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Vahit Çiriş'e teşekkür ederim.

Hayatım boyunca aldığım her kararı destekleyen, maddi ve manevi hiçbir desteğini eksik etmeyen babam Hızır Doğan'a ve annem Ayfer Doğan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmasının ortaya çıkmasında büyük katkısı olan, değerli bilgi ve tecrübelerini eksik etmeyen çok değerli hocalarım Doç. Dr. Erman Akıllı ve Dr. Öğr. Üyesi Haydar Karaman'a teşekkürlerimi sunarım.

Tesadüf bir başlangıçtır. Yanlış ders seçimi sonrası tesadüfen tanıştığım uluslararası hukuk son üç yılda benim için en büyük ilham kaynağı oldu. Şüphesiz bunun en önemli nedeni uluslararası hukukun işlevidir. Zira uluslararası birliğin en önemli getirisi olan uluslararası hukuk, uluslararası terörizme karşı sıfır toleranslı bir yasa getirmek için dünya siyasetinin tek umududur. Çalışmamda da sık sık dile getirdiğim gibi uluslararası terörizm ancak ve ancak tüm aktörlerin katkısı ile tamamen yok edilebilir. Tezin gelecekteki uluslararası hukuk ve uluslararası terörizmle mücadele çalışmalarına katkı sunması dileğiyle...

Kırşehir, 2023

Simay Sultan DOĞAN



## İÇİNDEKİLER

<b>KABUL VE ONAY</b> .....	<b>i</b>
<b>BİLDİRİM</b> .....	<b>ii</b>
<b>ÖZET</b> .....	<b>iii</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>iv</b>
<b>ÖNSÖZ</b> .....	<b>v</b>
<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>viii</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>1. TERÖRİZMİN TANIMI VE ULUSLARARASI HUKUK</b> .....	<b>13</b>
<b>1.1. TERÖRİZMİN TANIMI</b> .....	13
<b>1.2. TERÖRİZM ÇEŞİTLERİ</b> .....	28
1.2.1. Ülke İçi Terörizm .....	28
1.2.2. Uluslararası Devlet (Destekli) Terörizm/i.....	28
1.2.2. Fundamentalizm .....	30
1.2.3. Ayrılcıkçı Terörizm.....	33
1.2.4. Devrimci Terörizm.....	36
1.2.5. Aşırı Sağ ve Terörizm .....	38
1.2.6. Yalnız Kurt Eylemleri .....	41
1.2.7. Genel Değerlendirme .....	44
<b>2. ULUSLARARASI TERÖRİZMLE MÜCADELEDE KUVVETE BAŞVURMA YETKİSİ VE MEŞRU MÜDAFAA HAKKI</b> .....	<b>47</b>
<b>2.1. KUVVETE BAŞVURMA YETKİSİ TANIMI VE KAPSAMI: JUS AD BELLUM</b> ....	63
2.1.1. 1945 Öncesi Kuvvet Kullanmaya İlişkin Düzenlemeler .....	72
2.1.2. BM Şartı Madde 2/4 Uyarınca Kuvvet Kullanma ve Kuvvet Kullanma Tehdidinde Bulunma Yasağı .....	79
<b>2.2. KUVVET KULLANMA YASAĞINA GETİRİLEN İSTİSNALAR</b> .....	79
2.2.1. BM Şartı'nın VII. Bölümü Çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi'nin Alacağı Zorlama Tedbirler.....	80
2.2.2. BM Şartı'nın 51. Maddesi Uyarınca Devletlerin Meşru Müdafaa Hakkını Kullanması 81	
2.2.2.1. Devletlere Karşı Meşru Müdafaa Hakkı .....	83
2.2.2.2. Devlet-dışı Gruplara Karşı Meşru Müdafaa Hakkı .....	85
2.2.2.2.1. Uluslararası Adalet Divanı'nın Uyguladığı Atfedilebilirlik Testi: "etkili kontrol test" .....	91

2.2.2.2.1.2. Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Uyguladığı Atfedilebilirlik Testi: “genel kontrol test”.....	93
2.2.2.2.2. Uluslararası terörizme karşı “Ön Alıcı Meşru Müdafaa” Tartışmaları .....	95
2.2.2.2.3 Acizlik ya da İsteksizlik Standardı.....	97
2.2.2.2.3.1. Davetle Müdahale .....	99
2.2.2.2.4. Genel Değerlendirme .....	101
<b>3. TÜRKİYE’NİN SURİYE’NİN KUZEYİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ASKERİ OPERASYONLAR.....</b>	<b>103</b>
3.1. ŞAH FIRAT OPERASYONU .....	105
3.2. FIRAT KALKANI HAREKÂTI.....	109
3.3. ZEYTİN DALI HAREKÂTI.....	113
3.4. BARIŞ PINARI HAREKÂTI.....	116
3.5. İDLİB OPERASYONU VE BAHAR KALKANI HAREKÂTI.....	119
3.6. GENEL DEĞERLENDİRME.....	121
<b>SONUÇ .....</b>	<b>122</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>126</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>	<b>137</b>

## **KISALTMALAR**

### **Kısaltmalar**

### **Açıklamalar**

**AB**

**Avrupa Birliği**

**ABD**

**Amerika Birleşik Devletleri**

**BM**

**Birleşmiş Milletler**

**CIA**

**Merkezi İstihbarat Teşkilatı**

**DEAŞ**

**Irak Şam İslam Devleti**

**ETA**

**Bask Yurdu ve Özgürlük**

**EYUCM**

**Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi**

**FKÖ**

**Filistin Kurtuluş Örgütü**

**FLNC**

**Korsika Ulusal Kurtuluş Cephesi**

**IRA**

**İrlanda Cumhuriyet Ordusu**

**IŞİD**

**Irak Şam İslam Devleti**

**MC**

**Milletler Cemiyeti**

**NATO**

**Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı**

**ÖSO**

**Özgür Suriye Ordusu**

**PKK**

**Kürdistan İşçi Partisi**

**PYD**

**Demokratik Birlik Partisi**

**TAK**

**Kürdistan Özgürlük Şahinleri**

**TEKK**

**Tamil İlam Kurtuluş Kaplanları**

**UAD**

**Uluslararası Adalet Divanı**

**UCM**

**Uluslararası Ceza Mahkemesi**

**YPG**

**Halk Koruma Birlikleri**

**ZDH**

**Zeytin Dalı Harekâtı**

## GİRİŞ

Uluslararası terörizm, küreselleşen dünyada dünya siyasetindeki tüm aktörler için büyük bir problem olmaya devam etmektedir. Terörizm, geçmişten günümüze birçok tartışmaya neden olmuş bir kavramdır. Terörizm kavramının tanımlanmasından terörizmle mücadeleye kadar birçok konuda uluslararası örgütler, bireyler ve en çok da devletlerarasında çeşitli anlaşmazlıklar olduğu göze çarpmaktadır. Dünya üzerinde neredeyse hemen hemen her bireyin ve tabii uluslararası aktörün terörizm ile ilgili bir fikri mevcuttur. Bu durumu hem terörizmle mücadelenin çok eskiye dayanan tarihine hem de neredeyse tüm bireylerin hayatının bir bölümünde terörizme maruz kalmasına bağlamak mümkündür (Global Terrorism Index, 2023). Bazı bireyler ne yazık ki hayatının bir bölümünde doğrudan terörizme maruz kalırken bazı bireyler ise medya unsurları ile terörizm ve saldırıları ile ilgili bilgi sahibi olmaktadır. İşte terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılmasının zorluğu tam da bu durumdan kaynaklanmaktadır. Hemen hemen her aktörün, bireyin veya tüzel kişiliğin terörizm ve onun zararları hakkında bir fikri olması onun ortak bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Uluslararası terörizmin, insanlık için gelmiş geçmiş en büyük tehditlerden biri olduğu inkâr edilemez bir gerçektir (Polat, 2017: 117). Her ne kadar dünyada göç, savaşlar ve çatışmalar gibi birçok farklı problem olsa da terörizm bu problemlerin neredeyse hepsine neden olabilecek kadar büyük bir tehdittir. Zira terörizm nedeniyle göçler, çatışmalar ve savaşlar gibi birçok olumsuz durum da meydana gelebilmektedir. Buna ek olarak kitle imha silahlarının son yüzyılda daha da gelişmesi ve ön plana çıkması, bu silahların teröristlerin eline geçme tehlikesini artırmakta ve bu durum terörizmin tehdit boyutunu daha gerçekçi bir şekilde gözler önüne sermektedir. Böyle büyük ve belirsiz bir tehditle mücadele edilmesi gerektiği konusunda tüm aktörler hemfikir olsa da bu mücadelenin nasıl ve ne şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda aktörler arasında oldukça farklı fikir ayrılıkları mevcuttur.

Terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılmasının zorluğu aşikâr olsa da imkânsız değildir; zira günümüzde bu yetkiye sahip olmasa da devletlerarasında yeterli otoriteye sahip uluslararası kuruluşlar mevcuttur. Ancak bu konu ile ilgili en büyük problem, aktörlerin terörizme olan farklı bakış açılarıdır. Bir devlet için terörist olarak görülen bir grup diğer bir devlet için özgürlük savaşçısı olarak görülebilmektedir (Ganor, 2002: 287).

İşte tüm bu nedenlerden dolayı terörizmin doğasındaki belirsizlik, aktörlerin davranışlarına da yansımıştır. Bu nedenle terörizm kavramının yakın zamanda tüm aktörlerin üzerinde uzlaşabileceği ortak bir tanımının yapılması mümkün gözükmemektedir.

Terörizm devletler için her zaman bir problem olsa da özellikle 11 Eylül 2001 tarihinden sonra dünya siyasetinde daha çok ön plana çıkan bir tehdit olmuştur. Uluslararası terörizmin büyük bir tehdit olmasının en önemli sebebi, doğasındaki belirsizliktir. Dünyanın herhangi bir yerinde her an ortaya çıkabilecek bir tehdit olması, terörizmi çok daha tehlikeli bir hale getirmektedir (Taşçier, 2006: 59). Bu durum terörizmin önlenmesi ve terörizm kavramının ortak bir tanımının oluşturulması ile ilgili tartışmaları daha da önemli bir hale getirmektedir.

Tezin ilk bölümünden hareketle terörizm kavramı ile ilgili ilk tartışma terörizmin nasıl tanımlanması gerektiğidir. Daha önce de belirtildiği gibi terörizmin ortak bir tanımının henüz yapılmamış olması, aynı zamanda ortaya birçok tanım çıkmasına da sebep olmuştur. Terörizm kavramını tanımlarken genel, özel, devlet odaklı veya birey odaklı olmak üzere birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar incelendiğinde devlet odaklı ve genel tanımların daha çoğunlukta olduğu ve daha çok öne çıktığı görülmektedir. Terörizm kavramına dair tanımlar incelendiğinde devlet odaklı ve genel tanımların daha çok öne çıkmasının nedeninin, devlet odaklı yaklaşımın genel olarak bir tanım oluşturmaya daha yatkın oluşudur. Bireylerin hepsinin farklı inanışları ve davranışlarının olması, terörizmi birey odaklı açıklamayı zorlaştırmaktadır. Oysa devlet odaklı yaklaşım daha genel ve terörizmle mücadele kapsamında ortak bir terörizm tanımının yapılması ihtimâlini daha mümkün kılmaktadır. Buna ek olarak terörizm kavramının terörle mücadele kapsamında tanımlanması daha mantıklı olacaktır. Bunun sebebi ise terörizmin ortak bir tanımının yapılmasının asıl nedeninin zaten terörizmle mücadele olmasıdır. Terörizme karşı aynı mantıkla yaklaşan devletler de terörizmi onunla mücadele kapsamında tanımlamaktadır. Örneğin uçak kaçırma gibi terör eylemlerinden sonra devletler bu konuda önlemler olarak terörizmin bu boyutu ile ilgilenmeye başlamışlardır. Tüm bu nedenlerden dolayı terörizmin ortak bir tanımı yapılırken devlet odaklı bir yaklaşımla daha genel bir tanım yapmak en doğrusu olacaktır.

Devletlerarasındaki işbirliğinin en önemli tezahürü olan Birleşmiş Milletler (BM), uluslararası sorunların barışçıl yollarla çözülmesini temel amaç edinen önemli bir yapı olarak 1945'te kurulmuştur (Değdaş, 2018: 21). BM terörizmle mücadelede çok sayıda

devleti aynı çatı altında toplama kapasitesine sahip bir uluslararası örgüt olduğu için terörizmin ortak bir tanımının yapılması konusunda en uygun uluslararası aktörün BM olduğu göze çarpmaktadır. Her şeyden önce Birleşmiş Milletler Antlaşması “Biz Birleşmiş Milletler Halkları” şeklinde başlamaktadır (BM Antlaşması, 1945: 4). Görüldüğü üzere BM, neredeyse dünyadaki bütün aktörleri tek bir çatı altında toplamayı başarmış bir kurum olarak öne çıkmaktadır. Bu duruma ek olarak BM çatısı altında toplanan devletlerin genel olarak amaçları savaşlara ve çatışmalara bir son vermektir. Bu nedenle BM neredeyse tüm aktörlerin söz sahibi olduğu bir platform olması sebebiyle diğer uluslararası örgütlere nazaran daha çok ön plana çıkmaktadır.

Bir devletin terörizm kavramını tanımlaması ve diğer bütün devletlerin bunu ortak bir tanım olarak kabul etmesi olası gözükmemektedir. Zira devletler terörizmle mücadele konusunda farklı yöntemler kullanmakta ve diğer devletlerle ortak adımlar atsalar dahi kendi başlarına hareket etmektedirler. Buna ek olarak belirli sayıda üyeye sahip bazı uluslararası örgütlerin de terörizmin ortak bir tanımını yapması mümkün gözükmemektedir. Bunun en önemli nedeni bu örgütlerin diğer aktörlerin gözünde belirli değerleri temsil etmesidir. Bu durum bu örgütlere üye olmayan diğer devletleri kısmen dışarıda bırakmakta ve bu uluslararası örgütlerin terörizmin ortak bir tanımını yapması ihtimalini de oldukça zayıflatmaktadır. BM Genel Kurul’un çok çeşitli yapısı ortak bir terörizm tanımının tartışılması için en uygun zemini oluşturan BM organı olarak göze çarpmaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı terörizm gibi küresel bir tehdidin de önlenmesi konusunda en etkin aktörlerden biri olan BM, terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması konusunda da etkin bir kurum olabilir:

“Terör eylemlerine ilişkin uluslararası düzeyde kabul görmüş bir tanım bulunmaması nedeniyle, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Devletleri Güvenlik Konseyi'nin 1566 (2004) sayılı kararında sağlanan terör eylemlerinin temel unsurlarına ve Özel Güvenlik Konseyi tarafından geliştirilen model tanımına göre yönlendirmeye çağırılmaktadır. Asgari olarak Terörizm, ölüm, ciddi yaralanma veya rehin alma yoluyla şiddet tehdidi veya uygulaması yoluyla halkların veya hükümetlerin sindirilmesini veya zorlanmasını içerir” (United Nations, <https://www.ohchr.org/en/terrorism> ).

Görüldüğü üzere BM, çok sayıda üye sayısına sahip olan ve terörizmle mücadele konusunda ortak ve etkin adımlar atmayı başaramış bir uluslararası örgüttür. Bu duruma ek olarak terörizmle mücadelede üye devletleri terörizme karşı tam bir işbirliği yapmaya çağırılan uluslararası örgüt de BM'dir. (S/RES/1566 (2004)). Buna ek olarak terörizmin

önlenmesi ile ilgili bir genel kurul kararında hangi nedenle olursa olsun siyasi amaçlarla bir terör veya suç eyleminin gerekçelendirilemeyeceği belirtilmiştir (A/RES/49/60 (1994)). Görüldüğü üzere bugüne kadar BM, bünyesindeki üye devletleri terörizmle mücadeleye ilişkin ortak bir paydada buluşturmaya başarmıştır. Bu nedenle BM aynı zamanda terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması için en uygun uluslararası örgüt olarak da öne çıkmaktadır.

Terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılmasının mümkün olup olmadığı veya bu kavramın ortak bir tanımı yapılacaksa bunu hangi aktörün veya aktörlerin yapabileceği tartışmaları bir yana, terörizm kavramının tanımı yapılırken hangi özelliklerin öne çıktığı da ayrı bir tartışma konusu olarak öne çıkmaktadır. Terörizm kavramına dair yapılan tanımlamalar incelendiğinde bunların çok çeşitli olduğu ve genel olarak şiddet içeriği, ideolojik veya siyasi (ya da ikisi birden) motivasyon, kitlelere korku salma amacı ve siyasal sistemi değiştirme veya siyasal sistemin değişmesini engelleme gibi özelliklerin en çok ön plana çıkan özellikler olduğu göze çarpmaktadır.

Terörizmin ortak bir tanımının yapılmasının önündeki en büyük engel devletlerin yetki kısıtlamalarına karşı olan tavırlarıdır. Ortak bir adım atmak ve çeşitli yükümlülükler ve sorumluluklar altına girmek devletler için hali hazırda güç bir iştir. Egemenliklerini kısıtlayan durumlardan kaçınmak isteyen devletler, genel olarak terörizmle mücadelede ortak adımlar atılmasını desteklemekte ancak çoğunlukla bu faaliyetleri kendi başlarına yürütmeye çalışmaktadırlar. Uluslararası sistemin en önemli karar vericileri olan devletlerin terörizmle mücadeledeki bu tutumları terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılamamış olmasının da en büyük nedenleri arasında yer almaktadır.

Terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması ile ilgili en önemli tartışmalardan bir diğeri de uluslararası terörizmle mücadele etmek için terörizmin ortak bir tanımının yapılmasının gerekli olup olmadığıdır. Uluslararası antlaşmaların genel yapıları ve aktörlerin davranışları incelendiğinde genel olarak bir kavramı tanımlamanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Zira bir kavramın tanımlanması aynı zamanda onun sınırlarını, ne olduğunu ve onunla ne derecede mücadele edilebileceğini belirleyebilir. Özellikle devletler bu nedenden ötürü sık sık antlaşmalarla belirlenen tanımlara önem vermektedir. Kaldı ki sözleşmelerdeki ve kurallardaki muğlaklıklar çoğu zaman tartışmalara neden olmaktadır. Örneğin BM Antlaşmasında kuvvet kullanımının yasaklanması aynı zamanda kuvvet kullanımının ne

olduğu ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Kuvvet kullanımının tanımlanması devletlerin faaliyetlerini yasal olarak yorumlarken kolaylık sağlamaktadır. Aynı mantıkla değerlendirildiğinde, terörizmle mücadelede terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması bu mücadelenin hatlarını daha belirgin kılacaktır. Buna ek olarak uluslararası terörizmle mücadele eden devletler için daha fazla hak ve sorumluluk terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması ile mümkün olabilir. Terörizm kavramının ortak bir tanımı yapılmadan terörle mücadelenin mümkün olmadığını söylemek de doğru olmayacaktır. Devletler geçmişten günümüze uçak kaçırma olaylarından bombalama eylemlerine kadar birçok terör eylemleri ile zaman zaman tek başlarına zaman zaman ise birlikte mücadele etmektedirler. Devletler genel olarak kısıtlamalar ve kurallar geliştirilmesi konusuna sıcak bakmamaktadır ve bu durumun eylemlerini kısıtladığını düşünmektedirler (Tosun, 2009: 91). Bu nedenle de ortak adımlar atmaktan çekinmektedirler. Ancak uluslararası örgütler değerlendirildiğinde devletlerin geliştirdiği ortak savunma sistemlerinin değeri daha da ön plana çıkmaktadır. Birçok askeri, ekonomik ve siyasi uluslararası örgüt, uluslararası terörizmle mücadelede etkin ve doğru adımlar atmaktadır. Bu nedenle terörizmle mücadelede işbirliği en çok ön plana çıkan husustur.

Terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması her ne kadar zor olsa da imkânsız değildir. Bu bağlamda terörizmin kabul edilen ortak bir tanımı olmadan da aktörler uluslararası terörizm ile mücadele ediyor olsa da, bu kavramın tüm aktörler tarafından kabul edilen ortak bir tanımının yapılmasının da bu mücadeleye katkı sunacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira gerekli hukuki yaptırımların yasal olarak uygulanması adına ortak bir terörizm kavramının oluşturulması bu anlamda etkin bir savunma sağlayabilir.

Terörizm kavramı ile ilgili değerlendirilmesi gereken bir diğer husus ise terörizmin öncelikle ulusal mı yoksa uluslararası boyutta mı değerlendirilmesi gerektiğidir. Terörizmin artık uluslararası bir problem olduğu aşikârdır. Ancak devletler hala terörizmin tamamen uluslararası bir problem olarak değerlendirilmesine ve bu yönde önlemler alınmasına sıcak bakmamakta, genel olarak terörizmle tek bir aktör olarak mücadele etmeyi tercih etmektedirler. Örneğin bir devlet başka bir devletin terörist grup olarak tanıdığı bir grubu tanımamakta ve onunla mücadele etmemekte iken başka bir terörist grupla mücadele etmektedir. Bu durum göstermektedir ki terörizm her ne kadar uluslararası bir tehdit olsa da devletler genel olarak onunla hala ulusal bir tehditmiş gibi mücadele etmeyi tercih etmektedir. Bu durum aynı zamanda uluslararası terörizmle mücadelede devletlerarasındaki



dayanışmayı da zorlaştırmaktadır. Zira belirtmek gerekir ki, modern uluslararası sistemin en büyük güvenlik sorunlarından biri olan terörizm, belirli bir devletle veya bölgeyle sınırlı bir problem değildir ve küresel bir problemdir (Taşdemir, 2006: 1). Her ne kadar terörizmin uluslararası bir problem olduğu aşikâr olsa da devletler bu küresel problem ile tek başlarına mücadele etmeyi tercih etmektedir. Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere küresel bir problem olan terörizmle mücadele konusunda devletlerarasında hala anlaşmazlıklar veya fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Elbette ki bu durum terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılmasını zorlaştıran durumlardan biri olarak da öne çıkmaktadır.

Terörizm neredeyse dünya siyasetinin kendisi kadar eski bir problem olduğu için terörizmin birçok çeşidi bulunmaktadır. Belirli amaçlarla saldırılar düzenleyen terörist gruplar farklı farklı nedenler doğrultusunda hareket etmektedir ve bu durum terörizmin çeşitleri bakımından da farklılıklar doğmasına neden olmuştur. Örneğin bizzat bir devletin eylemleri devlet terörizmi olarak adlandırılabilir. Keza başka bir grubun saldırıları da terör eylemi olabilir. Aynı şekilde tek başına bir bireyin gerçekleştirdiği saldırılar da bir terör eylemi olarak adlandırılabilir. Tüm bu durumlar terörizm kavramının çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

Küresel bir sorun olan terörizmin sınıflandırılması kapsamında terörizmin olumsuz etki ettiği bölge ve terörizme neden olan sebep gibi unsurlar en çok etkili olan unsurlardandır. Yine de terörizm oldukça geniş bir tehdittir ve aşırılığa başvuran bireylerin kullandığı saldırı yöntemleri değıştikçe ve arttıkça, terörizmin çeşitleri de artmaktadır. Tüm bu durumlar terörizmin çeşitlerini sınıflandırmadaki zorlukları ortaya koyar niteliktedir.

Terörizmin çeşitleri sınıflandırılırken ilk bakılması gereken husus terörizmin devlet destekli olup olmadığıdır. Bu duruma ek olarak yukarıda bahsedildiği üzere bir terör eyleminin herhangi bir terör örgütü veya bir kişi tarafından mı gerçekleştirildiği gibi unsurlar terörizm çeşitlerinin sınıflandırılmasında önem arz eden durumlardır. Genel olarak bir değerlendirilme yapıldığında terör eyleminin kim veya kimler tarafından gerçekleştirildiğinin terörizmin çeşitlerinin sınıflandırılmasında önem arz ettiği görülmektedir.

Terörizmin sınıflandırılmasında kullanılan bir başka ölçüt ise terörizmin aktörler için uluslararası ve ulusal boyutudur. Örneğin ülke içi terörizm devlet sınırları içerisinde faaliyet gösteren terörizmi tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda ulusal sınırlar içerisinde

saldırıları gerçekleştiren terör örgütleri bu terörizm çeşidi kapsamında sınıflandırılabilir. Terörizmin diğer bir çeşidi olan uluslararası devlet destekli terörizm ise başka bir terörizm çeşidi olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan terörizmin çeşitleri sınıflandırılırken dikkat edilen bir başka unsurun daha önce de bahsedildiği üzere devlet destekli olup olmadığı görülmektedir. Uluslararası devlet destekli terörizm, devletler arasında birçok probleme sebep olabilen bir terörizm çeşidi olarak ön plana çıkmaktadır. Zira bazı devletlerin çıkar çatışmalarından dolayı bazı terör örgütlerini finanse etmesi, günümüz siyasetinde devletler için ana uzlaşmazlık sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Diğer terörizm çeşitlerinden biri olan fundamentalizm ise din üzerinden terörizmi meşrulaştırmaya çalışan terör gruplarını tanımlamak için kullanılan terörizm çeşidi olarak ön plana çıkmaktadır. Birçok terörist grup saldırılarını meşru göstermek için dini kullanmakta ve bu eylemleri din için yaptıklarını iddia ederek birçok insana zarar vermektedir. Özellikle değişim gibi durumlara tepki gösteren bireyler aşırılığa kaçarak terör eylemleri gerçekleştirmekte ve birçok zararlı faaliyet gerçekleştirmektedir. Buna ek olarak bazı teröristler de terörizmi tek bir din ile eşleştirmekte ve bu dinin mensuplarına karşı terör faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Örneğin Yalnız kurtlar, bazı ibadet yerlerini ateşli silahlarla tarama veya belirli bir dinin mensuplarının toplandığı yerleri hedef alma gibi terör eylemleri gerçekleştirmektedirler.

Terörizm çeşitlerinden bir diğeri olan ayrılıkçı terörizm ise bazı azınlıkların veya etnik grupların gerçekleştirdikleri terör faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır (Göksu, 2021:80-81). Devletlerarası ilişkilerde de sık sık bir problem teşkil eden bu durum bazı etnik grupların kendi kaderini tayin hakkından yola çıkarak gerçekleştirdikleri terör eylemleri olarak ön plana çıkmaktadır. Bir diğer terörizm çeşidi olan devrimci terörizm, toplumda köklü değişiklikler başlatmak amacıyla terör eylemleri gerçekleştiren terör örgütlerini tanımlamak için kullanılan terörizm çeşidi olarak ön plana çıkmaktadır. Tek başına eylemler gerçekleştiren Yalnız Kurtlar ise tek başına saldırı planlayıp gerçekleştiren teröristlerdir. Tüm bunlara ek olarak siber terörizm gibi nispeten yeni terörizm çeşitleri de mevcuttur. Siber teröristlerin silahı olan teknolojik araçlar özellikle de bilgisayarlar, siber terörizm tehdidinin sadece görünen yüzünü oluşturmaktadır (Gordon ve Ford, 2002: 9). Gelişen ve yayılan teknoloji gibi nedenlerden dolayı bugün siber terörizm gibi tehditler de hem kurumların hem de bireylerin en büyük sorunlarından biri olmaya devam etmektedir (Gordon ve Ford, 2002: 4).

Devletler terörizmle mücadeleyi hem ulusal hem de uluslararası ölçekte yürütmektedir. Bir devlet herhangi terör örgütü ile hem kendi sınırları içinde hem de kendi sınırları dışında mücadele etmektedir. Devletler için kendi sınırları içerisinde terörizmle mücadele etmek mümkündür ancak uluslararası arenada bu durum biraz daha çetrefillidir. Her devlet uluslararası hukuktan doğan yükümlülükleri çerçevesinde belirli sorumluluklara ve haklara sahiptir. Bu nedenle devletler uluslararası siyasetteki davranışları kapsamında belirli sorumluluklar çerçevesinde davranmaktadır.

Geçmişten günümüze değişen bir anlayışla birlikte bir hak veya bir zorunluluk olarak görülen savaş veya çatışma anlayışı zamanla yerini bu faaliyetlerinin yasaklanmasına veya kısıtlanmasına bırakmıştır. Örneğin geçmişte uygarlıklar, topluluklar ve devletler için bir var olma zorunluluğu olarak görülen savaş, günümüzde yasaklanmıştır (BM Antlaşması,1945). Bu kapsamda incelenmesi gereken asıl durum terörizmle mücadelede devletlere atfedilen sorumluluk kapsamında devletlerin sınırlarının ve haklarının ne olduğudur (Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge ve Eki, 1970). Terörizmle mücadele konusunda devletlere atfedilen bir sorumluluk olduğu aşikâr olsa da bu sorumluluğun nasıl yerine getirilmesi gerektiği hakkında çeşitli muğlaklıklar mevcuttur.

Terörizmle mücadele ile ilgili devletlere atfedilen sorumluluk kapsamında devletlerin bu sorumluluğu nasıl yerine getireceği konusunda belirli muğlaklıklar olduğundan bahsetmiştik. Bunun en büyük nedeni ise şüphesiz geçmişten beri devletlerin en önemli aktör konumunda olmasındandır. Günümüz küresel dünyasında en az devletler kadar uluslararası örgütler ve devlet dışı aktörler gibi diğer aktörlerin faaliyetleri de büyük önem arz etmektedir. Ancak geçmişten gelen bir anlayışla devletlerin faaliyetleri ve kararları her daim uluslararası siyasetin belirleyicisi olmuştur. Her ne kadar günümüz uluslararası sisteminde artık uluslararası örgütlerin ve devlet dışı aktörlerin de en az devletler kadar etkin rol aldığı ve birçok konuda belirleyici aktör konumunda olduğu aşikâr olsa da devletler geçmişten beri her daim ana aktörler olarak ön plana çıkmıştır. Özellikle geçmişte tek karar belirleyiciler olan devletler, aynı zamanda uluslararası sistemdeki sorumlulukların, hakların ve faaliyetlerin de ana aktörleri olmuşlardır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde nispeten devletlere göre çok daha yeni aktörler olan devlet dışı aktörlerin faaliyetleri de çeşitli antlaşmaların, kuralların ve hakların dışında kalmıştır. Örneğin devlet dışı aktörlerle mücadelede devletlerin yasal olarak neler yapabileceği ile ilgili birçok muğlaklık mevcuttur.

Bu durum aynı şekilde uluslararası terörizmle mücadelede özellikle sınır dışı operasyonlarda da muğlaklıklar yaratmaktadır.

Çalışmanın hukuki boyutu aynı zamanda çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle temel antlaşmaların, doktrinlerin ve önemli hukuki metinlerin incelenmesi çalışma kapsamında önem arz etmektedir. Temel uluslararası antlaşmaların konu bağlamında analiz edilmesi, sınır dışı askerî operasyonların hukuki statüsünün anlaşılması kapsamında önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmanın doğasına uygun şekilde araştırma metodu olarak doktrinsel hukuk araştırma metodolojisi kullanılmıştır. Çalışma boyunca temel uluslararası antlaşmaların ilgili maddelerinin yorumlanması, konu dâhilinde açıklanması ve hangi hukuk kaynaklarının konu ile ilgili olduğunun belirtilmesi çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Çalışma boyunca sınır dışı askerî operasyonlar, kuvvet kullanma hukuku ve meşru müdafaa hakkı ile ilgili birçok antlaşma, doktrin ve uluslararası hukuk kuralı incelenecek ve yorumlanacaktır. Aynı zamanda konu dâhilinde bu kanunlardaki muğlaklıklar da ifade edilecektir. Tüm bu resmi belgelerin incelenmesi ve yorumlanması ile birlikte Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine gerçekleştirdiği askerî operasyonların hukuki niteliğinin araştırılması bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Uluslararası hukukun doğasında aktörlerin bazı davranışlarını sınırlama daha doğrusu ölçülü bir hale getirme durumu mevcuttur. Örneğin bir devlet yasal gerekçelere uygun olacak şekilde BM Antlaşması Madde 51' den<sup>1</sup> kaynaklanan meşru müdafaa hakkı çerçevesinde savunma hakkını kullanırken bu hakkın sınırsız olmadığı da bir gerçektir (BM Antlaşması, 1945). Bu kapsamda devletlerin kuvvet kullanma eylemlerini de bir sınır çerçevesinde kullanmasına müsaade edilmiştir. Bu durum terörizmle mücadele konusunda yeni bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda terörizmle mücadelede bir ölçü olup olmaması gerektiği de ayrı bir tartışma konusu olarak öne çıkmaktadır. Zira devletlerin terörizmle mücadele konusunda sorumlulukları vardır ancak devletler aynı zamanda belirli ölçülerde kuvvet kullanma sınırlamalarına da tabiidir.

Devlet dışı gruplara karşı devletlerin meşru müdafaa hakkı kapsamında tartışmalara neden olan bir diğer neden ise bir devletin uğrayabileceği saldırının faillerinin kimler

---

<sup>1</sup> BM Antlaşması Madde 51'de yer verilen meşru müdafaa hakkının sınırlı bir hak olduğu şu şekilde ifade edilmiştir: "Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez" (BM Antlaşması, 1945). Özetle üyelerin meşru müdafaa hakkı Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar geçerlidir.

olabileceğinin belirtilmemiş olmasıdır. Genel olarak bir devletin başka bir devlete karşı olan saldırısı çerçevesinde tanımlanan kurallar, haklar ve antlaşmalar devlet dışı aktörlerin eylemlerinin yasal boyutunu değerlendirme konusunda yetersiz kalmaktadır. Örneğin bir devletin devlet dışı bir aktör tarafından maruz kaldığı bir saldırı kapsamında BM Antlaşması Madde 51’de yer alan meşru müdafaa hakkını kullanıp kullanamayacağı tartışmalıdır. Zira bu durum BM Antlaşması Madde 51’de yer alan meşru müdafaa hakkının hem dar hem de geniş yorumlanabileceği anlamına gelmektedir. Genel olarak uluslararası sistemin en önemli aktörlerinden olan devletlerin meşru müdafaa hakkını dar yorumlamaya daha yatkın oldukları göze çarpmaktadır. Her ne kadar devletler meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması kapsamında birçok askeri operasyon gerçekleştirmiş olsa da bu operasyonlar çoğu kez diğer aktörler, özellikle de devletler tarafından eleştirilmiştir ve kabul görmemiştir. Ayrıca bu operasyonların hukuki boyutu da birçok tartışmaya konu olmuştur. Örneğin özellikle 2001 yılından sonra ABD’nin gerçekleştirdiği sınır dışı askeri müdahaleler çoğu anlamda uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir. Bu nedenle her ne kadar devletler zaman zaman meşru müdafaa hakkını geniş yorumlayarak askeri operasyonlar gerçekleştirse de, egemenliklerinden çok fazla taviz vermek istemedikleri için meşru müdafaa hakkını dar yorumlamaya eğilimlidirler.

Meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirilebilecek en önemli tartışmalardan bir diğeri ise ön alıcı meşru müdafaa tartışmalarıdır. Meşru müdafaa hakkının daha geniş yorumlanmasına benzer bir şekilde ön alıcı meşru müdafaa tartışmaları da tehdidin ortaya çıkmadan önce yok edilmesi gerektiği fikrinden doğmuştur. Her ne kadar gerçekleşebilecek bir saldırının varlığı devletler için da en az gerçekleşen bir saldırı kadar önemli olsa da bunun uygulanabilirliği çok mümkün değildir. Zira devletlerin hangi tehditlere maruz kaldığı takdirde fiziksel olarak karşılık vermesi gerektiği de bu kapsamda oldukça muğlaktır. Bu nedenle ön alıcı meşru müdafaa doktrini tek başına bir devletin sınır dışı askeri operasyonlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş yönetilemeyen alanların ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu durum terör örgütlerinin faaliyetlerini daha da artırmasına sebebiyet vermiştir (Taşdemir ve Özer, 2017: 54). Uluslararası terörizmle aktif mücadele eden devletlerden biri olan Türkiye, Suriye iç savaşından sonra bölgedeki terör örgütlerinin faaliyetlerini engellemek ve hem topraklarını hem de vatandaşlarını korumak amacıyla Suriye’nin Kuzeyine beş askeri operasyon gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin terörle mücadele

kapsamında topraklarını ve vatandaşlarını korumak için gerçekleştirdiği bu beş sınır ötesi operasyon amaçlarına, hedeflerine ve uluslararası hukuka uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. Türkiye, tüm askeri operasyonların öncesinde yetkili kurumları resmi mektuplarla bilgilendirmiştir. Buna ek olarak yetkili kurumlar ve kişiler, Türkiye adına katıldıkları her toplantıda operasyonların amacını, nedenini ve gerekliliğini anlatmıştır. Türkiye'nin bu beş askerî operasyonu gerçekleştirme amacı aynı zamanda diğer önemli uluslararası örgütlere de bildirilmiştir. Tüm bunlara ek olarak Türkiye bu beş operasyonu amaçlarına uygun şekilde ve açıklandığı haliyle gerçekleştirmiştir. Tüm bu nedenler Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine gerçekleştirdiği bu beş askeri operasyonun hukuki zeminini oldukça güçlü kılmaktadır. Türkiye'nin uluslararası arenada iddialarını ve eylemlerini meşru ve kabul edilebilir zeminlerde kurabilmesinin, argümanlarının hukuksal zeminini daha sağlam inşa edebilmesinin yolu, BM'ye iletilen söz konusu mektuplarda kullanılan ifadelerin daha detaylı ifade edilmesinden de geçmektedir. En ufak bir muğlaklık, Türkiye'nin yapmakta olduğu ya da yapacağı muhtemel operasyonların “hukuksal geçerliliğini” sekteye uğratma ihtimalini her zaman bünyesinde barındırmaktadır. Bu kapsamda beş operasyonun hedeflerinin, amaçlarının, gerekçelerinin, hukuki dayanaklarının ve sonuçlarının daha açık bir dille ifade edilmesi ve bu konuda uluslararası topluma bilgi verilmesi Türkiye'nin hukuki anlamda elini daha fazla güçlendirecektir ve Türkiye'nin gelecekteki faaliyetlerine de katkı sağlayacaktır.

Devletler geçmişte daha çok askeri güce önem verirken zamanla askeri güç ile desteklenen diplomasi faaliyetleri de büyük önem arz etmeye başlamıştır. Bu kapsamda devletler, askeri gücün desteklediği diğer faaliyetlere de önem vermeye başlamışlardır. Geçmişte güç kavramı, genel olarak askerî güç, nüfus büyüklüğü ve savaşabilme kapasitesi gibi unsurlar üzerinden ölçülmekteydi (Gallarotti, 2011: 6-7). Yani geçmişte bir devletin gücü, doğrudan onun askeri kapasitesi ve bu kapsamda gerçekleştirdiği eylemler ile ölçülmüştür. Realist akımla da özdeşleşen bu anlayışa göre bir devletin askeri gücü onun nihai gücünü nitelemekteydi ve bu güç askerî unsurların artıp azalmasına paralel olarak artıp azalmaktaydı. Ne var ki devletlerin farklı faaliyetlere en az askerî güç kadar önem vermeye başlaması bu konuda yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişimin en büyük mimarisi ise dünyanın iki kutba ayrıldığı Soğuk Savaş dönemi olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde diplomasi ve diğer faaliyetleri kapsayan yumuşak güç kavramının ve bu

faaliyetlerin de ön plana çıktığı görülür. Yumuşak güç kavramı<sup>2</sup>, daha az çatışma ortamı vadeden bir kavramdır ve bu kavramın önemi de büyük ölçüde buradan gelmektedir (Gallarotti, 2011: 11). Bu kapsamda devletler, değişen dünya düzeninde kültürel, sosyal ve diğer tüm yumuşak güç unsurları ile sert güçlerini desteklemektedirler. Zira bu şekilde uluslar markalaşarak insanların zihinlerinde kültürel, coğrafi, sosyal ve politik koşullara yönelik olumlu duygular oluşmasını sağlamaktadır (Akıllı ve Çelenk, 2019: 1).

Yumuşak güç unsurlarını etkin kullanan ülkelerden biri olan Türkiye, özellikle 2015-2020 yılları arasında yumuşak güce büyük önem vermiştir. Keza Türk Dış Politikasında da müstesna bir yere sahip olan 2015-2020’li yıllar, Türkiye’nin sert gücünü kullanırken, aynı zamanda yumuşak gücünü de en üst seviyede kullandığı bir tarihsel sekanstır. Zira Türkiye, özellikle Suriye iç savaşından sonra Suriye’nin kuzeyine gerçekleştirdiği sınır ötesi askeri operasyonları yumuşak gücü ile de desteklemiştir.

“Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekatı’nın Suriye’nin Azez kentinde güvenliği sağlamanın ardından TİKA, iftar vererek burada yaşayan 300 aileye insani yardım malzemesi dağıttı” (Akıllı ve Çelenk, 2019: 4).

Bu bağlamda Türkiye, 2015-2020 yılları arasında bölgeye birçok yardım da gerçekleştirerek sert gücünü yumuşak gücü ile de pekiştirmiştir. Türkiye, özellikle 2015-2020 yılları arasında Suriye’deki problemlerin çözülmesi ile ilgili diplomatik faaliyetlere de en çok katkıda bulunan ülkelerden olmuştur. Tüm bu değerlendirmeler ışığında belirtmelidir ki Türk Dış Politikasında gerek sert gücün gerekse yumuşak gücün etkin şekilde kullanılması, Türkiye’nin sorunlara çok boyutlu yaklaşımda bulunduğu anlamına gelmektedir. Suriye’nin kuzeyine yapılan askeri operasyonlar da sadece birer askeri operasyon olarak değerlendirilmemeli; aksine çok boyutlu dış politika anlayışının bir vechesi olarak mütalaa edilmelidir. Bu tez, söz konusu çok boyutlu yaklaşımın hukuksal boyutuna odaklanarak, Türk dış politikasındaki sert güç kullanımının bir boyutunu oluşturan Suriye’nin kuzeyine gerçekleşen operasyonlara eğilmektedir.

---

<sup>2</sup> “Yumuşak güç, zorlama veya ödeme yerine cazibe yoluyla tercih edilen sonuçları elde etme yeteneğidir” (Nye, 2017: 1).

# 1. TERÖRİZMİN TANIMI VE ULUSLARARASI HUKUK

## 1.1. TERÖRİZMİN TANIMI

Dünya üzerinde çatışmalar, anlaşmazlıklar ve savaşlar yüzyıllardır devam etmektedir. Birçok çatışmanın, ölümün, göçün ve problemlerin kaynağı olan terörizm<sup>3</sup> ise neredeyse savaş kadar eski bir olgudur. Bunun yanı sıra terörizmle mücadele bağlamında çatışmaların çözümüne ilişkin çabalar hem devletler hem de uluslararası örgütler gibi kurumlar tarafından sürdürülmeye çalışılmaktadır. Terörizmin varoluşu ve bir problem olarak tanımlanması neredeyse siyasetin kendisi kadar eskidir. Terörizmin bu kadar eski bir geçmişinin olması onun bir kavram olarak tanımının yapılmasını ve sınırlarının belirlenmesini gerektirmiştir ancak literatürde terörizmin ortak bir tanımını bulmak imkânsızdır. Terörizm kavramının tanımlanması konusunda çok çeşitli görüş ayrılıkları vardır ve bunun birçok nedeni bulunmaktadır:

“Terörizmi tanımlamaya yönelik bilimsel girişimler, yöntemlere, hedeflere, etkilere, kurbanlara, faillere, niyete, güdüye vb. çeşitli şekillerde odaklanarak bir dizi tanımlayıcı özelliği izole etmeye çalışmıştır” (Saul, 2006: 34).

Terörizmin çok boyutlu bir tehdit olması aynı zamanda bu kavram için ortak bir tanım oluşturulması konusundaki en büyük engellerdendir. Terörizmin ortak bir tanımının yapılamamasının bir diğer nedeninin ise uluslararası sistemin anarşik yapısı olduğu görülür. Yani uluslararası sistemde yetkin bir otoritenin olmaması ve devletlerin bu konuda herhangi bir uzlaşma sağlayamaması terörizmin ortak bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak eylemlerini kısıtlama riski doğurduğu gerekisiyle uluslararası sistemin ana aktörü olan devletler de terörizmin ortak bir tanımının yapılmasına sıcak bakmamaktadır. Terör gruplarının tespit edilmesi son derece yoruma dayalı bir süreç olduğundan aynı zamanda zor da bir süreçtir. Örneğin bir devlete göre terörist ilan edilen bir grup diğer bir devlete veya kuruma göre özgürlük savaşçısı olarak kabul görebilmektedir. Terörizmin doğasında bilinmezlik ve öngörülemezlik vardır (Öktem 2004: 133). Bu bilinmezlik terörizmin tanımının ve sınırlarının belirlenmesini güçleştirmekte, en nihayetinde de onunla mücadele etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda tezin birinci bölümünde amaç terörizm kavramının tanımlanması üzerine yapılan tartışmaları değerlendirerek bu tezin amaçlarına uygun bir terörizm tanımı vermek ve benimsemektir.

---

<sup>3</sup> Terörizm, “Terror” kelimesinden türemiş bir sözcük olup genel anlamda topluma korku salan eylemleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Öktem 2004: 133)



Terörün devletler için zamanla ulusal bir problemden uluslararası bir probleme doğru evrildiği ve özellikle 11 Eylül olayları sonrasında terörizmi tanımlama çalışmalarının daha da arttığı görülür (Ündücü 2011: 2). Bazı tanımlamaların oldukça genel olduğu göze çarpmakta iken bazı tanımlamaların daha özel ifadeler içerdiği görülmektedir. Örneğin Özerkmen terörizmin tüm tanımlamalarının ortak noktasının şiddet ve şiddet öğeleri olduğunu belirten genel bir tanımlama yapmayı tercih etmiştir (2004: 251). Terörizm bir korku salma amacı içerir ve bu amaç çerçevesinde insanları yıldırıp korkutmayı hedefler (Primoratz, 1990, 130). Bu nedenle terörizmin en büyük amacının kitlelere korku salmak olduğu görülmektedir. Terörizm, sürekli devam eden saldırıları içerebilir ve saldırılar genel olarak siyasi bir amaç çerçevesinde şekillenebilir (Crenshaw, 2010: 12). Bu nedenle terör eylemlerinde çoğunlukla göze çarpan ilk öğenin şiddet veya şiddet unsurları olduğu göze çarpmaktadır.

Şimşek terörizmin tanımını yaparken siyasi ve sosyal amaçların varlığına ve topluma korku salma gayesine vurgu yapmaktadır (2016: 319). Terör eylemlerinin çoğunda kitlelere korku salma, siyasi bir amaç ve şiddet eylemlerinin olduğunu söylemek gerekmektedir. Teknolojinin giderek daha çok etkin olması ile birlikte siber terörizm<sup>4</sup> kavramı ortaya çıkmış ve terörizmin tanımı daha geniş bir anlam içermeye başlamıştır. Bu bağlamda terörizm için daha güncel bir tanımlama yapmayı tercih eden Turan ve Gemici ise terörizmi sadece fiziksel şiddet içeriği ile tanımlamamakta, teröristlerin sebep olduğu teknolojik zararların da terörizmin tanımı içinde sayılması gerektiğini belirtmektedir (2020: 261). Bu nedenle günümüzde sadece fiziksel şiddet unsurlarının terörizm kavramını tanımlamada yetersiz kaldığı yorumu yapılabilir.

Terörizmin tanımını yaparken dört ortak bileşenden bahsetmek mümkündür. Bu bileşenler fail, kurban, izleyen ve terörle mücadeledir. Kurban ve terör eylemini izleyen bireyler hem ortak bir kitle hem de farklı bireylerden oluşabilmektedir. Terör eyleminin asıl amacı olan izleyen kitlesi teröre medya gibi uzak yollardan da olsa tanık olmuş her bireyi kapsamaktadır. Terör eyleminin kurbanı ise söz konusu terör eyleminden doğrudan etkilenen bireyleri tanımlamaktadır. Tüm bunlara ek olarak terörizmi tanımlarken söz konusu şiddet eylemlerinin türüne ve sıklığı veya tekrar sayısı da ayrıca önem taşımaktadır. Örneğin Schmid, terörizmin tanımında kaygı uyandıracak şekilde tekrar eden şiddet eylemlerine ve

---

<sup>4</sup> Siber terörizm, belirli bir politik amaca ulaşabilmek için teknolojik aygıtların kullanıldığı ve fiziksel şiddet içermeyen terörizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır.

bu şiddet eylemlerinin birinci dereceden etkilediği kurbanların doğrudan terörizmin asıl hedefi olmadığına dikkat çekmiştir. ( 2004: 382). Yani Schmid, terörizmi tanımlarken terör eylemlerinin asıl hedefinin izleyici kitlesi olduğundan bahsetmiş ve kurbanları sadece terör eyleminin ve kitlelere ulaştırılmak istenen mesajın bir aracı olarak görmüştür. Terörizmin geniş ve güncel bir tanımını yapan Bural ise terörizmi;

“belirlenmiş siyasal hedeflere ulaşmak ve/veya bir takım siyasal kazanımlar elde etmek, yarattığı sürpriz etkisi sonucunda toplumda derin bir korku ortamı yaratmak, bir konuya dikkat çekmek maksadıyla planlanmış şiddet eylemlerinin, rastgele ve sembolik hedeflere yönelik olarak sistematik biçimde uygulanması ve/veya şiddet kullanımının bir tehdit unsuru olarak kullanılması” olarak tanımlamıştır (2021: 15).

Bu tanımda siyasi hedefler ve/veya kazanımlar, korku ortamı yaratmak, şiddet eylemleri ile dikkat çekmek ve sembolik hedeflere yönelik şiddet eylemlerinin vurgulandığı görülmektedir. Literatürdeki tanımlara nazaran eski ve daha genel bir tanım yapan Jenkins ise terörizmi “... genellikle küçük bir grup tarafından dikkat çekmek, korku yaratmak için tasarlanan şiddet tehdidi veya gerçek şiddet kullanımı” olarak tanımlamıştır (1977: 1).

Bu tanımın günümüz terör çeşitlerinden bazılarını açıklamakta yetersiz kaldığı göze çarpmaktadır. Buna ek olarak uluslararası terörizmin geniş etki alanı ile birlikte terörizm kavramı daha karmaşık bir hâl almıştır. Günümüzde terörizmin tanımını yaparken en çok vurgulanan siyasal amaç ise bu tanımda yer almamaktadır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında terörizm kavramının tanımını yaparken şiddet kullanımına ek olarak siyasal amaç kriterinin de birçok yazar tarafından tanıma dâhil edildiği göze çarpmaktadır.

Tozlu, terörizm kavramını açıklarken ideolojik unsurlara dikkat çekmiştir (2016: 41). Birçok terör eyleminin motivasyonunun ideolojik unsurlar olduğu göze çarpar. Örneğin birçok Radikal İslamcı veya aşırı sağcı terör örgütü bulunmaktadır. Ancak bir eylemin terör eylemi sayılabilmesi için ideolojik bir motivasyonun gerekliliği tartışmalıdır.

Terörizmin yarattığı korkuya vurgu yapan yazarla da mevcuttur. Örneğin Taşçier, terörizmi daha çok kaygı ve korku hali ile özdeşleştirmiştir (2006: 59). Terör eylemlerinin neredeyse hepsinin bir tür kaygı ve korku hali yarattığı söylenebilir. Bu anlamda terörizmi tanımlarken topluma korku salma veya terör eylemleriyle bir tür kaygı hali yaratma faktörlerinin de göz önüne alınması gerekmektedir.

Terörizmi tanımlarken birçok yazarın devlet odaklı bir yaklaşım sergilediği görülür. Bu durumun en önemli sebebi geçmişte devletlerin gerçekleştirdiği bazı faaliyetlerdir.

Örneğin Fransız Devrimi'nde<sup>5</sup> halk arasındaki ayaklanma bastırılmak için devlet tarafından birçok kanlı yöntem başvurulmuştur. Bu nedenle terörizm geçmişten günümüze uluslararası sistemin ana aktörleri olan devletler çerçevesinde açıklanmaktadır. Terörizmi bu şekilde açıklayan yazarlardan biri olan Saraçlı, terörizmi bireyin devlete veya devletin bireye karşı olan eylemleri olarak tanımlamıştır (2007: 1052). Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere terörizm sadece mevcut otoriteyi yıkmak için kullanılan bir aşırılık değildir. Terörizm aynı zamanda muhalefeti bastırmak için de bizzat devletin kendisi tarafından kullanılan kanlı bir yöntem olarak da öne çıkmaktadır. Derin ve Öztürk ise terörizmin tanımının daha çok failer üzerinden yapıldığına dikkat çekmiştir (2020: 18). Yani terörizmin tanımının devlet odaklı anlayışın aksine bireyi anlatan bir çerçeve üzerinden de açıklandığı görülmektedir. Neredeyse her bireyin farklı bir inanca ve anlayışa sahip olduğu düşünülürse bu terörizmin ortak bir tanımının yapılması konusunu daha da zorlaştırmaktadır (Derin ve Öztürk 2020: 18). Yani birey odaklı anlayış terörizmin tanımlanmasını nispeten daha da zorlaştırmaktadır.

Terörizmin tanımını yaparken bir eylem şartına ek olarak bu eylemlerde bir süreklilik şartı aranmasının gerekli olup olmadığı da ayrı bir tartışma konusudur. Bu anlamda terörizmin tanımı yapılırken sistematik olmayan ve siyasi bir amaç gütmeyen eylemler terörizmin dışında tutulmuştur. Tüm bunlara ek olarak tek seferde gerçekleştirilen ve devamı olmayan birçok terör eylemi de bu bağlamda kavramın dışına itilmektedir. Örneğin tek sefere mahsus uygulanan *Yalnız Kurt* eylemleri süreklilik içermediği için bu terörizm tanımının dışında kalabilmektedir. Terörizmin tanımını yaparken süreklilik ve bilinç özelliklerini öne çıkaran bir başka yazar olan Zenginkuzucu ise terörün planlı ayağına vurgu yapmakta ve terörizmi bir amaç uğruna yapılan bilinçli eylemler olarak tanımlamaktadır (2021: 3). Bu anlamda terörizmin tanımında en çok öne çıkan özelliğin belirli bir amaç olduğu göze çarpmaktadır. Bazı yazarlar terörizmin tanımını ortaya koyarken bu amacın özellikle siyasi olduğuna vurgu yaparlar. Bazı yazarlar ise bu amacın sınırlarını nispeten daha geniş tutmuştur.

Terörizmin ortak bir tanımı olmasa da literatürdeki tanımlar incelendiğinde hepsinin birkaç ortak özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Neredeyse her terör eyleminde bir fiziksel eylem ve bir tür gösteri çabası bulunmaktadır. Bu duruma uygun bir tanım yapan Turaç,

---

<sup>5</sup> 5 Mayıs 1989'da başlayan Fransız İhtilâli, Fransa'da mutlak monarşinin yerine cumhuriyetin kurulmasını sağlayan ihtilâldir. Katolik Kilisesi ciddi reformlara zorlanmıştır. Fransız İhtilâli'ne katılan halk zamanında terörist olarak tanımlanmıştır.

terörizmi bir tür tiyatro ve eylemin birleşimi olarak tanımlamıştır (2021: 6). Bugün dünyada birçok terörist grup kanlı eylemleri üstlenmekte ve adını çeşitli halklara veya toplumlara duyurmaya çalışmaktadır. Bu durum teröristlerin gayelerini ve ideolojilerini duyurmak ve yaptıkları eylemleri göstermek istedikleri anlamına gelmektedir. Terörizmi tanımlarken fiziksel bir eylemin gerekliliğini vurgulamak siber terörizm gibi henüz yeni terör eylemlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu durum da terörizmin sübjektif bir özelliği olduğu fikrini öne çıkarmaktadır. Buna paralel olarak literatürde birçok yazar terörizmin sübjektif bir yönünün de olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin terörizmin tanımının yapılmasının zorluğu bağlamında Taşdemir, terörizmin hem devletler hem de uluslararası örgütler için sübjektif bir kavram olduğuna vurgu yapmaktadır (2006: 11). Bu anlamda terörizm kavramının yorumu açık bir yönü olduğu da görülmektedir.

Terörizm kavramını tanımlarken siyasi hedeflerin ve şiddet eylemlerinin önemini vurgulayan birçok yazar bulunmaktadır. Örneğin Martin, terörizmin tanımını yaparken olmazsa olmaz yönünün aşırılıkçılık<sup>6</sup> ve siyasi şiddet eylemleri olduğunu belirtmektedir (2017: 27-30). Mallison ve Mallison ise terörizmin tanımını daha net sınırlar içinde yaparak bir eylemin terör eylemi sayılabilmesi için şiddet eyleminin politik bir amaca hizmet etmesi gerektiği ve bu şiddetin sistematik olarak yapılması gerektiğini belirtmiştir (1975: 36). İki tanımda da açıkça göze çarpan detayın siyasi bir amacın terörizmin tanımında elzem olarak öne sürülmesi olduğu görülür. Bunun en önemli nedeni geçmişten günümüze terörizmin siyaset ile olan ilişkisidir. Terörizm genel olarak azınlık bir grubun mevcut yönetimi yasal olmayan yollardan değiştirmeye çalışması ile meydana gelmektedir. Bu anlamda siyasi bir amaç terörizmin tanımında önemli yer tutmaktadır.

Terörizmle ilgili en büyük korkulardan olan kitle imha silahlarının terörist grupların eline geçme korkusu da terörizmi tanımlarken bazı yazarlar ve bilim insanları tarafından tanıma dâhil edilmiştir. Örneğin Laqueur, terörizmin tanımını nispeten daha güncel bir mesele olan kitle imha silahları üzerinden yapmış ve bu bağlamda terörizmin muğlaklığına da atıf yapmıştır (1999: 1-6). Terörizm kavramının kitle imha silahlarının terörist grupların eline geçmesi üzerinden tanımın yapılmasından da anlaşılacağı üzere terörizm siyasi bir amaç içermek zorundadır. Aksi takdirde silahlı bir eylemi sistematik olsa da terörist bir eylem olarak tanımlamak mümkün değildir.

---

<sup>6</sup> Aşırılıkçığın tanımı ve aşırılıkçıların ortak özellikleri hakkında detaylı bilgi için bkz: (Martin, 2017: 1-375).

Terörizm, doğası gereği, sergilenen bir tiyatro oyununa benzetilebilir. Tiyatro oyunlarında temel hedef nasıl izleyicileri etkilemekse, gerçekleştirilen terör eylemlerinde de aynı şekilde amaç kitleleri etkileyip korku salmaktır. Bu bağlamda terörizmin içerdiği sürpriz faktörü, kitleleri korku ile etkileme çabası ve bireylerde oluşturmak istediği psikolojik ve fiziksel zararlar terörizm kavramını tanımlarken de öne çıkmaktadır. Bu anlamda terörizmi tanımlarken sürpriz faktörünü öne çıkaran yazarlardan olan Morris ise terörizmin kurbanlarının şiddet eylemleri karşısında beklenmedik şekilde etkilendiğinden ve bununla bağlantılı olarak terörizmin bireylere uyguladığı psikolojik şiddetten bahsetmektedir (2009: 2). Bu tanımda terörizmin yarattığı fiziksel hasardan çok psikolojik etkileri öne çıkarılmıştır. Yani terörizm adı altındaki şiddet eylemleri aslında fiziksel olarak zarar vermekten çok bireylerin zihninde oluşan korku ve psikolojik baskı için gerçekleştirilmektedir. Her ne kadar büyük bir yıkım da olsa birçok terör eylemi gün geçtikçe fiziksel olarak etkisini yitirmekte ancak psikolojik etkileri yıllar sürebilmektedir. Örneğin 11 Eylül saldırılarından sonra oluşan hasar ve fiziksel sonuçlar bir süre sonra etkisini yitirmiştir ancak saldırı sonrasında yıllar sonra bile psikolojik etkileri devam etmiştir. Buna ek olarak bu saldırı İslamofobi gibi düşünceleri de körüklemiştir. Bu nedenle terörizmin sürpriz etkisi ile yarattığı psikolojik hasar da terörizm kavramını tanımlarken oldukça önemli bir etken haline gelmektedir. Buna ek olarak yalnız kurt eylemleri gibi terör faaliyetlerinde terörizmin sürpriz faktörü daha çok öne çıkmaktadır. Zira tek bir kişinin planladığı şiddet eylemleri terör örgütlerinin planladığı eylemlere nazaran daha anlaşılması zor ve karmaşık olabilmektedir.

Terörizm ile mücadelenin etkin yürütülebilmesi adına terörizm kavramına dair ortak bir tanımın olması gerektiğini savunan yazarların aksine birçok yazar bunun imkânsız bir eylem olduğunu belirtmektedir. Örneğin terörizm için ortak tanım çabalarını “Kutsal Kâse” arayışına benzeten Lewitt, terörizm kavramının ya tündengelim ya da tümevarım yoluyla açıklanabildiğinden bahsetmektedir (1986: 97). Tündengelim yöntemi ile açıklanan terörizm daha geniş çaplı, tümevarım ile açıklanan terörizm ise daha örtük bir anlama sahip olmaktadır (Lewitt, 1986: 97). Yani terörizm için ortak bir tanım çabalarının imkânsızlığı yine devletlere ve yetkili kuruluşların isteksizliğine bağlıdır. Terörizm kavramı için ortak ve yasal bir tanımlamanın gerekliliğinden bahseden yazarlardan olan Golder ve George ise terörizmi tanımlarken devlet yetkilerinin kısıtlanmasının zorunluluğuna ve terör eylemlerinin insan hakları hukuku çerçevesinde değerlendirilmesinin gerekliliğine vurgu

yapmıştır (2004: 271- 272). Bu anlamda terörizmin tanımlanma ihtiyacı bir nevi devlet yetkilerini kısıtlama ihtiyacından türemektedir. Bugüne kadar uluslararası sistemde görüldüğü üzere devletler terörizm söz konusu olduğunda yetki kısıtlamalarını kabul etmemektedirler. Bu nedenle terörizm kavramının tanım ihtiyacının devletlerin yetki kısıtlama ihtiyacından doğduğunu söylemek doğru olabilir. Bu nedenle terörizm kavramını devletlerin yetki kısıtlaması açısından tanımlamaya çalışmak oldukça zor olacaktır.

Terörizmin ve terör eylemlerinin bazı ortak özelliklerinin terörizmin ortak bir tanımının yapılmasını kolaylaştırdığını ileri süren yazarlar da mevcuttur. Örneğin uluslararası hukukta ortak bir terörizm tanımının gerekliliğinden bahseden Young, birçok resmi anlaşma ve protokolde bulunan ortak terör unsurları ile ortak bir terörizm tanımı yapılabileceğini öne sürmektedir (2006: 23-103). Terörizmin tanımını yaparken çeşitli örgütlerin veya kurumların birçok ortak kavram kullandığı doğru olsa da hangi unsurların terörizm sınırları içine dâhil edilmesi gerektiği yine de tartışmalı olacaktır. Tüm bunlara ek olarak hangi kurumun, kurumların veya uluslararası örgütün ortak bir tanım yapabileceğine karar verilmesi de şimdilik çok zor bir durum olarak görülmektedir.

Terör örgütleri neredeyse her daim şiddete başvurmakta ve birçok eylem gerçekleştirmektedir. Ancak burada bir soru gündeme gelmektedir. Tıpkı kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanma tehdidi ayrımında olduğu gibi şiddet kullanma tehdidinin de terörizmin tanımı bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bugün birçok terör örgütü kanlı eylemler gerçekleştirmek yerine şiddet kullanma tehdidinde de bulunabilmektedir. Bu anlamda şiddet kullanma tehdidini de terörizm kavramının tanımı içine dâhil eden yazarlar bulunmaktadır. Bu yazarlardan biri olan ve şiddet kullanma tehdidini terörizmin tanımına dâhil eden Primoratz, terörizmi diğer insanlara gözdağı vermek amacıyla gerçekleştirilen eylemler olarak tanımlamaktadır (1990: 129).

Terörizm kavramını tanımlarken hangi perspektiften bakıldığı da büyük önem taşımaktadır. Küresel perspektiften uluslararası terörizm bir problemdir ancak devlet perspektifli bakıldığında her devlet için terörizm farklı düzeylerde tehdit oluşturabilir. Bu nedenle küresel düzeyle bakıldığında terörizmin ortak bir tanımının yapılması daha kuvvetle muhtemel gözükmemektedir. Bunun yanı sıra terörizm kavramını tanımlarken sorulması gereken bir diğer soru da şudur: söz konusu kavram bireysel perspektiften mi yoksa sosyal yani grupsal perspektiften mi tanımlanmalıdır? Terörizm kavramını tanımlarken terörün bir

grup olgusu olup olmadığını sorgulayan yazarlardan olan Taylor, terörizm kavramına küresel bir perspektiften mi yoksa devlet perspektifinden mi bakılması gerektiğini sorgulayan yazarlardandır (2010: 122). Bireysel perspektiften bakıldığında *Yalnız Kurt* eylemleri, grupsal eylemler perspektifinden bakıldığında ise terörist gruplar daha iyi açıklanmaktadır. Yine de bireylerin terör eylemlerine ve terörist gruplara katılma nedenlerini sorgulamak terörizm kavramı için ortak bir tanım oluşturmayı kolaylaştırmadığı gibi daha da zorlaştırmaktadır.

Terörizmin ortak bir tanımının yapılması konusunda terör vakalarını dikkate değer kriterler içeren unsurlar olarak gören yazarlar da vardır. Örneğin, terörizmle mücadelede terörizmin ortak bir tanımının yapılmasının gerekliliğini savunan yazarlardan olan Schwenkenbecher, terörizmin tanımının terör vakalarının ortak özelliklerini kapsamaması gerektiğinden bahsetmektedir (2012: 7-8). Nitekim nerdeyse bütün terör vakalarının şov amaçlı olması, halka korku salması veya fiziksel şiddet eylemi içermesi gibi ortak noktaları vardır. Bu anlamda siyasi ve ideolojik bir amaç kriteri terörizmin tanımı konusunda ikinci plana itilmektedir. Terörist grupların ortak amaçlarının, hedeflerinin ve davranış biçimlerinin ortak bir terörizm tanımı oluşturmaya yardım edebileceği aşikârdır. Yine de terörist grupların davranışlarının incelenmesi ile ortak bir terörizm tanımının yapılması durumunda sıra dışı terör eylemlerini ve devlet terörizmini açıklamak mümkün olmayacaktır. Buna ek olarak siber terörizm gibi sıra dışı terör faaliyetleri de bu açıklamada yer bulamamaktadır. Sonuç olarak terörizmin tanımının terör eylemlerinin ortak özellikleri üzerinden yapılmaya çalışılması terörizmi her haliyle açıklamakta yetersiz kalabilmektedir.

Terörizmin tanımını yaparken terör eylemlerini amacına ulaşıp ulaşamaması kapsamında açıklayan akademisyenler de vardır. Örneğin terörizmin ortak bir tanımını yaparken başarı faktörünün öneminden bahseden Lutz ve Lutz başarının tanımlanmasını da bu anlamda gerekli ama oldukça da zor görmektedir (2009: 2-3). Tıpkı terörizmin tanımında olduğu gibi başarı da göreceli bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle terörizm kavramını terörist eylemlerde elde edilen başarılar ile tanımlamaya çalışmak oldukça zor olacaktır. Kaldı ki terör eylemlerinde hedeflenen başarının net olarak bilinmesi de mümkün değildir. Bu nedenle terörizmin bu tanımının daha öznel özellikler taşıdığı yorumunu yapmak doğru olacaktır.

Uluslararası sistemde devletlerin idealde terörizm ile savaş konusunda anlaşmalarına rağmen pratikte bu durumun o kadar kolay olmadığını söylemek gerekmektedir. Literatürde terörizmin ortak bir tanımının olmaması devletler için terörü tanımlamayı ve onunla mücadele etmeyi de zorlaştırmaktadır. Devletler terörle mücadele konusunda ortak bir uzlaşmaya henüz varamamış olsalar da bu konuda çeşitli adımlar atılmasını da sağlamışlardır. Her ne kadar devletler ortak bir terörizm tanımı yapmaktan kaçınsa da belirli kurumların, devletlerin veya uluslararası örgütlerin terörizmin belirli bir tanımını yaptığı görülmektedir. Özellikle 11 Eylül Saldırıları<sup>7</sup> sonrasında devletlerin terörle mücadele kapsamında terörizmin sınırlarını daha net olarak çizmek istediği görülmektedir.

Terörle mücadele konusunda net bir tavır takınan ülkelerden olan Türkiye, terörizmin tanımını nispeten daha önce yapan ülkeler arasındadır. Terörle Mücadele Kanunu kapsamında terörizmin tanımı Madde 1’de şu şekilde yer almaktadır:

“Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir” (1991: Madde 1).

Bu tanım incelendiğinde devlet otoritesine ve egemenliğine zıt düşecek faaliyetlerin terörizm kavramının tanımı içinde yer alabildiği görülmektedir. Tanımda devlet terörizmi veya devlet destekli terörizm gibi daha farklı terör alanlarına yer verilmediği görülür. Ancak bu tanım oldukça geniş kapsamlıdır zira tanımın eski bir tarihi olmasına rağmen siber terörizm gibi kavramları da içine alan geniş bir tanımlamaya sahiptir.

Terörizmle mücadele ve terörizm kavramının tanımı konusunda belirli adımlar atmış olan bir başka devlet ise Amerika Birleşik Devletleridir (ABD). 1983’ten beri geçerliliğini koruyan bir terörizm tanımı yapılan Kongrede, terörizm kamuoyunu hedefleyen, siyasi amaçlı şiddet eylemleri şeklinde tanımlanmıştır (Öktem 2004: 141). Bu tanımın daha uluslararası bir boyutu olduğu söylenebilir. Ancak yine bu tanımda da devlet destekli terörizm tanımının dışında tutulmuştur. Tanımın 1983 gibi eski bir tarihten bu yana

---

<sup>7</sup> 11 Eylül Saldırıları veya 11 Eylül Olayları, Radikal İslamcı grup olan El Kaide’nin 11 Eylül 2001’de Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı gerçekleştirdiği koordineli terör saldırıdır. Saldırı sonucunda birçok devlet ve uluslararası örgüt uluslararası terörizmi ana tehditlerden biri olarak görmeye ve bu konuda gerekli adımları atmaya başlamıştır.



geçerliliğini koruduğu düşünülürse yeni nesil terörizmi de sınırları içine almakta yetersiz kaldığı yorumu yapılabilir. 2022 yılında yayınlanan National Security Strategy belgesi incelendiğinde 2004 yılına benzer şekilde terörizmin uluslararası boyutuna vurgu yapıldığı görülür (National Security Strategy, 2022: 30-31). Ayrıca belgede devlet destekli terörizmle de değinilmiş ancak terörizm 2004 yılına benzer şekilde devlet odaklı perspektiften tanımlanmıştır (National Security Strategy, 2022: 30-31). Bu bağlamda ABD'nin terörizmin tanımını yaparken yıllar içinde genel çerçeveye sadık kaldığı ve terörizmi devlet odaklı perspektiften tanımladığı görülmektedir.

Birleşik Krallık, terörizmi tanımlarken uluslararası terörizm faktörünü de tanıma dâhil eden ülkelerdendir. Birleşik Krallık'ın terörizm için yaptığı tanım gelmiş geçmiş en kapsamlı terörizm tanımlarından biridir ve bu tanım şu şekildedir:

“2000 tarihli Terörizm Yasası, terörizmi, Birleşik Krallık içinde ve dışında, aşağıda listelenen bir veya daha fazla eylemin kullanımı veya tehdidi olarak ve bunların hükümeti veya uluslararası bir hükümet kuruluşunu etkilemek veya halkı korkutmak için tasarlanan eylemler olarak tanımlar. Bu kullanım veya tehdit aynı zamanda siyasi, dini, ırksal veya ideolojik bir amacı ilerletme amacıyla da olmalıdır.

Bu hususta dâhil edilen belirli eylemler şunlardır:

Bir kişiye karşı ciddi şiddet;

Mülke ciddi hasar;

Bir kişinin hayatını tehlikeye atmak (eylemi gerçekleştiren kişi dışında);

Halkın veya toplumun bir bölümünün sağlığı veya güvenliği için ciddi bir risk oluşturmak ve bir elektronik sisteme ciddi şekilde müdahale etmek veya ciddi şekilde bozmak için tasarlanmış eylemler.

Yukarıda belirtildiği gibi, ateşli silahların veya patlayıcıların kullanımını içeren eylem veya eylem tehdidi, eylemin hükümeti veya uluslararası bir hükümet kuruluşunu etkilemek veya halkı veya toplumun bir bölümünü sindirmek için tasarlanıp tasarlanmadığına bakılmaksızın terörizmdir” (<https://www.cps.gov.uk/crime-info/terrorism> Erişim Tarihi: 06.08.2022).

Söz konusu tanımda bir eylemin terör eylemi sayılabilmesi için siyasal veya ideolojik bir amacın şart koşulduğu görülmektedir. Buna ek olarak topluma korku salma kriteri ise söz konusu tanımda bir eylemin terör eylemi sayılabilmesi için zorunlu tutulmamıştır. Bunun dışında şiddet eylemlerine ek olarak şiddet tehdidi de tanıma dâhil edilmiştir. Elektronik sistemlere zarar vermenin de bu tanıma dâhil edilmesi siber terörizmin de terörizmin tanımı içine dâhil edilmesini sağlamıştır. En kapsamlı terörizm tanımlarından olan bu tanımda terörü tanımlarken kullanılan en çok dikkat çeken unsurların şiddet eylemi, siyasi ve

ideolojik bir amaç kriterleri olduğu göze çarpmaktadır. Tanımın diğer tanımlara göre çok daha kapsamlı olmasının nedeni nispeten daha yeni bir tanım olmasından kaynaklanmaktadır. Tüm bunlara ek olarak terörizmin uluslararası boyutunun da ulusal bir terörizm tanımına dâhil edildiği göze çarpmaktadır.

Küreselleşen dünyada uluslararası örgütlerin giderek etkisini artırmasıyla birlikte BM gibi örgütler de devletler gibi ön plana çıkmaya başlamıştır. Tek bir devletin ortak bir terörizm tanımının diğer dünya devletleri tarafından kabul göreceğini düşünmek imkânsızdır. Zira Soğuk Savaş sonrasındaki tek kutuplu dünya düzeninde dahi bu gerçekleştirilememişken günümüz çok kutuplu dünyasında bu çok daha zordur. Bu nedenle neredeyse bütün devletlerin üyesi olduğu bir örgüt olan BM'nin ortak bir terörizm tanımı oluşturması ve bunun çoğu devlet tarafından kabul görmesi daha olası gözükmemektedir. Terörle mücadelede en az devletler kadar etkili olan uluslararası örgütler çeşitli uluslararası anlaşmalarla terörizmin tanımını yapmaya çalışmıştır. Bu örgütlerin yaptığı tanımlardan belki de en önemlisi örgütsel konumu gereği BM'nin yaptığı tanımdır. Terörizmin ortak bir tanımını yapmak BM gibi neredeyse bütün devletlerin üye olduğu<sup>8</sup> bir uluslararası örgüt için bile kolay değildir. Bu durum kısmen üye devletlerin terörizmin ortak bir tanımını yapma isteksizliğine de bağlıdır. BM'nin temellerinin atılmasında en büyük rolü oynayan uluslararası örgüt olan Milletler Cemiyeti (MC)<sup>9</sup> de terörizmin tanımının yapılması ile ilgili düzenlemelere imza atmıştır. Uluslararası terörizm konusunda ilk adım Terörizmi Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi ile MC tarafından atılmıştır ancak anlaşma yürürlüğe girmemiştir (Tekel 2011: 1355). İşbu anlaşma Madde 1'de terörizm şu şekilde tanımlanmıştır:

“Bu Sözleşme'de, "terör eylemleri" ifadesi, bir Devlete karşı yöneltilen ve belirli kişi, grup kişi ya da genel kamuoyunun gözünde bir terör hali oluşturmak adına planlanan tüm suç teşkil eden fiillerdir” (Geneva Convention, 1937: Madde1).

Tüm suç teşkil eden fiilleri terörizm tanımına dâhil eden MC terör eylemlerini devlete karşı yöneltilen bir eylem olarak tanımlamıştır. Uluslararası örgütlerin genel olarak devletlerin terörizmle mücadeledeki sorumluluğuna ve devlete karşı işlenen terör suçlarına vurgu yaptığı görülmektedir. Terörizm kavramını da aynı şekilde tanımlayan MC terörizmi

<sup>8</sup> Dünyada bulunan 208 devletten 193'ü BM üyesidir. Ayrıca BM Şartı üye olmayan devletler için de bağlayıcı niteliktedir.

<sup>9</sup> 10 Ocak 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti çoğu zaman başarısız bir örgüt olarak değerlendirilmesine ve daha sonra dağılmasına rağmen BM'nin fikir olarak temellerinin atıldığı bir örgüt olarak tarihe geçmiştir.

bireysel perspektiften değil de devlet perspektifinden tanımlamayı tercih etmiştir. Birçok tanımda olduğu gibi devlet terörizmi bu tanımın da dışında kalmıştır.

MC'nin devamı niteliğinde olan BM ise özellikle 2001'den sonra terörizmle mücadele konusunda daha net bir tavır takınmıştır. Bu anlamda BM 2004 yılında yayınladığı raporda devletleri terörizme karşı işbirliği yapmaya çağırdığı gibi devletlerin terörizmle mücadele konusundaki sorumluluklarının altını çizmiştir (S/RES/1566 (2004)). Yani BM de terörizmin tanımına devlet odaklı yaklaşan kurumlardandır. BM'nin söz konusu raporundaki en önemli kısım devlet terörizmini de tanıma eklemiştir (S/RES/1566 (2004)). Bu anlamda BM<sup>10</sup> henüz ortak bir terörizm tanımı yapmayı başaramamış olsa da eğer ilerleyen zamanlarda ortak bir terörizm tanımı yaparsa bunu yine devlet odaklı gerçekleştireceği olası gözükmemektedir. Tüm bunlara ek olarak BM uçak kaçırma gibi önemli terör eylemlerini dikkate alarak önlemlerini ve kararlarını bu doğrultuda uygulamayı tercih etmektedir. (Birleşmiş Milletler, 2008). Zira devletlerin önlem alma konusunda özellikle uçak kaçırma gibi ortak problemleri çözme gibi faaliyetlerde adım atma istekliliği burada açıkça görülmektedir. Ancak devletler tarafından bu isteklilik terörizmin ortak bir tanımının yapılması konusunda gösterilememiştir. Bu nedenle terörizmin ortak bir tanımını yapması en olası uluslararası örgüt hatta oluşum olan BM bugüne kadar bunu başaramamıştır.

Bir diğer önemli uluslararası örgüt olan Avrupa Birliği (AB) ise imzalanan birçok anlaşma<sup>11</sup> ile terörle ortak bir mücadele alanı oluşturmayı hedeflemiştir ancak anlaşmalarda terörizmin tanımını yapmaktan kaçınmıştır (Ergül 2014: 741). Uluslararası örgütlerin terörle mücadele alanında yaptığı anlaşmalardan devletlerin terörle mücadele konusunda ortak bir zeminde diğer devletlerle hareket etmek istediği ancak egemenlik haklarını kısıtlayabileceği için terörizmin ortak bir tanımını yapmaktan kaçındıkları göze çarpmaktadır. Bu anlamda

---

<sup>10</sup> Terörizmle mücadele konusunda BM'nin bünyesi altında imzalanan 14 anlaşma şu şekildedir: Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Fiillere İlişkin Sözleşme, Hava Aracına Yasadışı El Konulmasının Önlenmesine İlişkin Sözleşme, Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Sözleşme, Uluslararası Koruma Altındaki Kişilere Karşı Suçların Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, Diplomatik temsilciler, Rehin Alma ve Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunmasına İlişkin Sözleşme, Denizde Seyir Emniyetine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme, Yasadışı Kaynakların Önlenmesine İlişkin Protokol, Kıta Sahanelerinde Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Eylemler, Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair 1971 Sözleşmesi, Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havalimanlarında Yasa Dışı Şiddet Eylemlerinin Önlenmesine İlişkin Protokol, Plastik Patlayıcıların Teşhis Amacıyla İşaretlenmesine İlişkin Sözleşme, Terörist Bombalamaların Bastırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme ve BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Nükleer Terörizm Eylemlerinin Bastırılmasına Dair Uluslararası Sözleşmedir. Daha fazla bilgi için bkz. (O'Donnell, 2006: 854-855).

<sup>11</sup> Söz konusu anlaşmalar için bkz: (Ergül, 2014: 737-770).

devletlerin terörizmle mücadelede gösterdikleri ortak irade terörizmin ortak bir tanımının yapılması konusunda oluşmamıştır. Devletlerin, örgütleri terör örgütü veya özgürlük savaşçısı olarak tanımlamaları bile çeşitlilik gösterdiğine göre yakın gelecekte terörizmin ortak bir tanımının yapılması da olası gözükmemektedir.

Tüm bu tanımlardan anlaşılacağı üzere terörizmin ortak bir tanımını yapmak mümkün değildir. Ancak yazarların, uluslararası örgütlerin, devletlerin ve uluslararası anlaşmaların terörizmin tanımı konusunda belirli kriterleri gözettikleri anlaşılmaktadır. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak genel ve kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse terörizm belirli kitlelere veya gruplara korku salmak için siyasal amaç içeren şiddet veya tehdit olayları olarak tanımlanabilir. Terörizmin tanım sorunu burada da açıkça belli olmaktadır. Zira bu tanım bile şiddet veya tehdit olaylarının detaylı içeriğinden ve diğer birçok terör olaylarını tanımlamaktan yoksundur. Bu nedenle evrensel kabul gören bir terörizm tanımı yapmak oldukça zordur. Kaldı ki ortak bir tanım bile yapılamayan terörizm ile mücadele etmek de devletler için aynı ölçüde zordur.

Terörizm kavramının tanımı tartışmalarına ek olarak literatürde tartışılan birkaç meseleye de ışık tutmak gereklidir. Bu meselelerden ilki terörizmle mücadele için terörizm kavramının tanımının yapılmasının gerekli olup olmadığıdır (Taşdemir 2006: 10). Terörizmin ortak bir tanımının yapılmasının gerekli olup olmadığını sorgulayan isimlerden olan eski UAD üyesi Yargıç Richard Baxter, terörizmin ortak bir tanımının yapılması gerektiği düşüncesinin terörizmle mücadelede aktörler için bir baskı oluşturduğunu ifade etmiştir (Golder ve Williams, 2004: 270). Genel olarak düşünüldüğünde terörizmin ortak bir tanımının yapılması düşüncesi oldukça idealist bir düşünce gibi görünmektedir. Zira uluslararası arenadaki aktörlerin fazlalığı da dikkate alınırsa terörizmin ortak bir tanımının yapılmasının zorluğu daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle ortak bir terörizm tanımı arayışı da terörizmle mücadelenin önündeki engellerden biri gibi gözükebilir.

Terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılmasının zorluğu aşikâr olsa da ortak bir noktada buluşan ve belirli değerleri kabul eden aktörlerin terörizme karşı daha iyi savunma sistemleri geliştirdikleri de görülmektedir. Örneğin beraber hareket eden ve bir uluslararası örgüt çatısı altında bir araya gelen devletler terörizmle daha etkili şekilde mücadele etmektedirler. Buna ek olarak uluslararası terörizmle mücadelede gerekli finansmanı olmayan aktörler de bu yapılar sayesinde terörizmle etkili mücadele

edebilmektedir. Tüm bunlardan terörizmin ortak bir tanımının yapılmasının terörizmle mücadeleye katkı sunduğu sonucuna varılmaktadır.

Her ne kadar muğlak ve öznel yapısı ile terörizm kavramı tanımlanması zor bir kavram olsa da terör eylemleri ile mutlak mücadelenin sağlanabilmesi amacıyla terörizm kavramı için ortak bir tanıma ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Gerekli hukuki yaptırımların uygulanabilmesi için öncelikle terörizm kavramının sınırlarının çizilmesi ve tanımlanması gereklidir. Her ne kadar devletler kendi imkânları, değerleri ve hukuk sistemleriyle terörizm ile mücadele etmeye çalışsalar da bu konuda net bir uluslararası tutumun olması devletler için terörizmle mücadelede en etkili araçlardan olacaktır. Bugünkü dünya sisteminde terörizmin ortak bir tanımını yapabilecek en yetkili otoritenin ise BM olduğu görülmektedir. Her ne kadar bu durumun gerçekleşme ihtimâli çok zor olsa da terörizmle mutlak mücadele için ortak bir terörizm tanımının gerekliliğine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

İkinci mesele ise terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması halinde bu tanımın devlet odaklı mı yoksa birey odaklı mı yapılması gerektiğidir. Her ne kadar devletin bizzat içine karıştığı veya finanse ettiği terör eylemleri mevcutsa da terörizm genel olarak bireyle ilişkilendirilen bir kavramdır. Ancak ne terörizm kavramını ne de terör örgütlerini devlet faktörü olmadan değerlendirmek mümkündür. Güvenlik çalışmalarının ve terörizmle mücadelenin ana aktörleri daima devletler olmuştur (Koncağül 2021: 325). Bugün dünyanın her yerinde terörizm mevcut olmadığı gibi terör gruplarının faaliyetlerinin belirlenmesindeki en büyük etkenin de devletler olduğu görülmektedir. Örneğin 2011'den beri iç savaşla mücadele eden Suriye'de yetkin bir otorite olmadığı için birçok terör örgütü faaliyet göstermektedir. Yine nerdeyse başarısız devletlerin<sup>12</sup> birçoğunda terör örgütleri faaliyet göstermektedir. Ayrıca terörizmle mücadelede devletler bireylere kıyasla açık ara daha etkin bir performans göstermektedir. Tüm bu durumlar değerlendirildiğinde terörizm olgusunun devlet odaklı tanımlanması gerektiği göze çarpmaktadır. Buna ek olarak birey odaklı perspektif terörizmin tanımını oldukça öznel kalmaktadır. Tüm bireylerin inançları, siyasi görüşleri ve fikirleri farklılık göstermektedir. Buna ek olarak uluslararası sistemin ana aktörleri de hâlâ devletlerdir. Bu nedenle terörizm kavramının tanımını yaparken uluslararası

---

<sup>12</sup> Başarısız devlet, egemenliğini yitirmiş ve kendi toplumunun temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hâle gelmiş devleti ifade etmek için kullanılan terimdir. Başarısız devletlerde bireyler gelişmiş ülkelere kıyasla kendilerine sunulan çeşitli imkânlardan dolayı terör örgütlerine katılmayı daha fazla tercih etmektedir. Detaylı bilgi için Bkz: (Gökce, 2021).

örgütlerin perspektifinden yaklaşarak devletlerin terörizmle mücadeledeki sorumlulukları bağlamında ortak bir terörizm tanımının yapılması en doğrusu olacaktır. Ancak devletlerarasındaki çıkar çatışmaları ve uyuşmazlıklar terörizmin ortak bir tanımının yapılmasının güçlüğünü de gözler önüne sermektedir.

Terörizm kavramını tanımlarken dikkate alınması gereken bir diğer ve son mesele ise terörizmin uluslararası boyutta mı yoksa ulusal boyutta mı değerlendirilmesi gerektiğidir. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki günümüz küresel dünyasında tamamen dış dünyaya kapalı bir sistem benimseyen devletler bile kendilerini tamamen izole etmeyi başaramamaktadır. Terörizmin artık geri dönülemez biçimde uluslararası bir hâl aldığını şu sözlerden anlamak mümkündür:

“Amerika Başkanı George W. Bush 11 Eylül Saldırısı sonrasında yaptığı konuşmada, ‘düşmanı, global menzile sahip her terörist grup ve bunlara destek veren her devlet’” şeklinde tanımlamıştı.” (Özer 2009: 192).

Bu tarihten sonra terörizmin küresel bir tehdit olarak sahneye çıktığı kesinleşmiştir. Bu nedenle her ne kadar eski dönemler için mümkün olsa da özellikle 11 Eylül 2001 tarihinden sonra terörizmi sadece ulusal bir problem olarak düşünmek yalnızca onunla mücadeleyi zorlaştıracaktır. Bu nedenle tıpkı terörizmin zamanla uluslararası bir hâle gelmesi gibi onunla mücadele de devletlerin ortak mücadelesi ile uluslararası anlamda olmalıdır. Devletler terörizmle mücadele ederken belirli nedenlerden dolayı genel olarak duruma ulusal boyutta yaklaşmakta ve birkaç ortaklık dışında uluslararası terörizmle ortak mücadeleyi desteklemekten kaçınmaktadır. Bu nedenle terörizmin uluslararası ortak bir tanımının yapılması da aynı oranda zorluk teşkil etmektedir. Günümüzde hali hazırda nerdeyse tüm devletler terörizmle ulusal düzeyde mücadelelerini sürdürmekte ve bu duruma ek olarak birçok uluslararası örgüt ve devlet ile işbirliği yaparak terörizmle mücadeleye destek olmaktadır. Devletler için uluslararası sistemde birkaç devlet veya örgüt ile ortaklık geliştirerek terörizm ile mücadele etmek mümkün olsa da nerdeyse bütün devletlerin üyesi olarak terörizmle mücadeleye destek verdiği bir kurum veya uluslararası bir örgüt henüz bulunmamaktadır. Her ne kadar şimdilik mümkün gözükmesede uluslararası terörizm kavramının tüm devletler ve uluslararası örgütler için ortak bir tanımının yapılması uluslararası terörizmle mücadeleyi kolaylaştıracaktır.

## 1.2. TERÖRİZM ÇEŞİTLERİ

Ortak bir tanım yapılması oldukça zor olan hatta imkânsız görünen terörizmin çeşitlerini sınıflandırmak da bir o kadar çetrefillidir. Terörizm çeşitleri sınıflandırılırken dikkat edilen unsurlar coğrafyadan etki alanına ve etkilediği kitleye kadar değişiklik gösterebilmektedir. Terörizmin sınıflandırılmasında en çok dikkat çeken unsur devlet destekli olup olmadığıdır. Devletler için sınır dışı müdahaleler uluslararası hukukta başlı başına bir sorun teşkil ettiği için terörizm ülke içi ve dışı olarak sınıflandırılmıştır. Bütün bunlara ek olarak gerek 11 Eylül olayları gerekse de kitlelerde büyük etkiler bırakan uçak kaçırma olayları uluslararası terörizm çeşidinin de doğmasına neden olmuştur. Söz konusu terör örgütünün büyük bir ağa sahip olması ve koordineli çalışması veya yalnız kurt eylemleri gibi tek kişinin eyleme karışması gibi unsurlar da terörizmin sınıflandırılmasında etkili olan başlıca faktörlerdir.

### 1.2.1. Ülke İçi Terörizm

Devletlerin en büyük problemlerinden biri olan ülke içi terörizm pratikte desteksiz terörizm olarak da görülebilmektedir. Bu anlamda ülke içi terörizmin dikkat çeken noktası devlet desteği olmayan bir terörizm çeşidi olmasıdır. En yaygın terör çeşitlerinden olan ülke içi terörizm tek bir devletin sınırları içinde faaliyet gösteren ve hiçbir devlet desteği olmayan terörizm çeşididir (Taşdemir 2006: 34). Günümüzde hemen hemen neredeyse bütün terör örgütleri terör faaliyetlerini gerçekleştirmek için destek edinmektedir. Bu anlamda bu terör çeşidi her ne kadar desteksiz olarak belirtilse de bu pratikte çok da mümkün değildir. Devletlerden bazıları terör örgütü olarak tanıdıkları örgütlerle mücadele ederken bazıları bu örgütleri özgürlük savaşçısı olarak tanımlayıp her türlü lojistik, askeri ve mühimmat desteği sağlayabilmektedir. Bu nedenle bir terör örgütün devlet destekli olup olmadığını her zaman net şekilde belirlemek mümkün değildir.

### 1.2.2. Uluslararası Devlet (Destekli) Terörizm/i

Uluslararası hukukta en çok tartışma konusu oluşturan terörizm çeşidi olan uluslararası devlet destekli terörizm, belki de insanlığa en çok yıkım getiren terörizm çeşididir. Özellikle 11 Eylül olayları ve uçak kaçırımlar sonrasında uluslararası bir boyut kazanan devlet destekli terörizm, özellikle bu tarihten sonra uluslararası hukukta ve dünyada daha çok tartışma konusu olmaya başlamıştır. Devlet destekli terörizm, devlet

terörizminden<sup>13</sup> ayrı olarak bir devletin söz konusu terör örgütüne veya örgütlerine her türlü eğitim, askeri ve cephane alanında destek sağlamasıdır (Quliyev 2013: 126- 127). Devlet destekli terörizm çeşidi bir devletin söz konusu terör örgütüne sağladığı her türlü yardımı kapsamaktadır. Bu anlamda bir devlet terör örgütü ile aktif bir ilişki içinde olmasa dahi terör örgütüne çeşitli alanlarda yardım ediyorsa o devlet terör örgütü ile aktif ilişki içinde sayılmaktadır (Quliyev 2013: 126- 127). Bir devlet terör örgütüne direkt destek olup fiilen yardım sağlayabilir veya askeri ve lojistik destek sağlayabilir. Tüm bunların yanı sıra devlet destekli terörizmde eğitim kampları kurarak terör örgütü mensuplarına eğitim vermek gibi fiili yardımlar da söz konusu olabilmektedir. Ulusötesi terörizmden<sup>14</sup> terör örgütüne fiilen yardım etme özelliği ile ayrılan uluslararası Devlet destekli terörizm, devletlerin fiilen kontrol ettiği ya da diğer alanlarda destek sağladığı terörizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır.

Her ne kadar terörle mücadelede birinci sorumlular devletler olarak görülse de uluslararası sistemdeki çıkar çatışması zaman zaman devletlerin terör örgütlerini ve terör faaliyetlerini finanse etmelerine sebep olmaktadır. Bazı bölgelerde devletler terörü finanse ettiği gibi bizzat terör faaliyetlerine de karışmakta ve terörle mücadeledeki sorumluluklarını ihlâl etmektedirler. Bu durum diğer devletlerin terörizmle olan mücadelesini hem maddi hem de manevi açıdan yıpratmaktadır. Ancak yine de geçmişten günümüze bazı devletler terör örgütlerine olan desteklerini çıkarları için sürdürmeye devam etmektedir. Tüm bunlara ek olarak devletler teröristleri yargılamama ya da iade de etmeme gibi uluslararası hukuka aykırı davranışlar da sergileyebilmektedir. Bu durum da dolaylı yoldan devletlerin terörizme verdikleri destek bağlamında değerlendirilebilir.

Soğuk Savaş Döneminde gerilimin arttığı ve dünyanın iki kutba bölündüğü görülmüştür. Bundan dolayı da devlet destekli terörizm yükselişe geçmiştir. Bu dönemde kendi ideolojilerini yaymak ve diğer tarafa zarar vermek için devletler sık sık terörü finanse etmişlerdir. Örneğin bu dönemde Batı<sup>15</sup> kutbunda yer alan Türkiye'nin en büyük problemlerinden olan terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi (PKK), bu dönemde Sovyet Bloğu ülkelerinden ciddi destek görmüştür (Çakır 2020: 307-308). Birçok terör örgütü uyuşturucu ticareti gibi maddi kaynakların yanı sıra devletlerden aldıkları ciddi maddi destekler ile

---

<sup>13</sup> Devlet terörizmi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Quliyev, 2013: 126- 127).

<sup>14</sup> Ulusötesi terörizm hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Taşdemir, 2006: 35- 36).

<sup>15</sup> Soğuk Savaş Döneminde Türkiye daha çok maddi sebepler dolayısıyla ABD'nin başını çektiği Batı kutbunda yer almayı tercih etmiştir.



operasyonlarını yürütmektedir. Silah yardımının yanı sıra devletlerin teröristlere kamplarda verdiği eğitimler ve istihbarat paylaşımları gibi destekler de terör örgütlerinin devletler tarafından finanse edildiği başka durumlar olarak göze çarpmaktadır.

Özellikle 2001'den sonra terörizmin uluslararası arenada çok ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkması ile birlikte terörizmi finanse eden devletler artmıştır. Buna ek olarak 11 Eylül Saldırıları ile birlikte terörizmi finanse eden ve her türlü desteği sağlayan devletler hem uluslararası hukukta hem de devletlerarasında daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Bundan mütevellit Afganistan<sup>16</sup> gibi birçok devlet terör örgütlerine destek sağlamakla suçlanmıştır. Yine bu bağlamda Riyad yönetimi de ABD tarafından El Kaide'yi desteklemekle suçlanan devletlerarasındadır (Bölme ve Rıdha 2019: 459-460). Elbette ki devletlerin terör örgütlerine sağladıkları destekleri somut bir kanıt ile ispatlamak her zaman mümkün olmadığı için bu açıklamalar iddia niteliğinde kalmıştır. Ancak devlet destekli terörizmle mücadele 11 Eylül Saldırılarından sonra adeta cadı avına dönmüştür. Yine bu tarihten sonra terörizmi finanse eden devletler de uluslararası politikada ciddi bir problem olarak görülmeye başlanmıştır. Günümüzde devletlerarasındaki çeşitli çıkar çatışmaları ve uluslararası politikanın çok kutuplu yapısı devlet destekli terörizmin hâlen çözülememesine neden olmaktadır.

### 1.2.2. Fundamentalizm

Fundamentalizm eski tarihlere dayanan bir kavramdır. Din ile siyasetin mücadelesi veya din ile modernleşmenin mücadelesi hem akademik alanda hem de siyasette birçok kez tartışmalara konu olmuştur. Eskiden beri bazı bireyler değişime karşı çıkmış ve değişimin dini akımları da değiştirdiğini veya zarar verdiğini savunmuştur. Terörizmin din ile ilişkilendirilmesi de çok eski tarihlere dayanmaktadır. Zira tarihte insanlar birçok kez din üzerinden savaşlar başlatmışlardır. Her düşünceye aşırı derecede bağlanmanın tehlikeli olduğu açıktır. Diğer düşüncelere tolerans ve saygı gösteremeyecek şekilde bir düşünceye bağlanmak tehlikeli bir terörizm türünü doğurmuştur. Her kavramın zaman geçtikçe değişmesi kaçınılmazdır zira “köktencilik” de zamanla değişmiştir. Değişime bir tepki olarak doğan Köktendencilik de zamanla değişerek asıl yapısını korusa da daha tehlikeli bir

---

<sup>16</sup> ABD tarafından 11 Eylül Saldırıları gerekçesiyle 2001'de Afganistan Savaşı başlatılmıştır. Savaşın ana gerekçesi Afganistan'ın teröre destek verdiği iddialarıydı. Afganistan'ın El Kaide'yi desteklediğine yönelik bu iddialar ABD tarafından daha sonra ispatlanamadığı gibi savaş da oldukça uzun bir süreye yayılmış ve asıl amacından sapmıştır.

hâl almıştır. İnsanlar için terörizmin birçok motivasyonu vardır ve en güçlüsü din olarak öne çıkmaktadır (Odhiambo 2014: 187). Birçok terörist eylemlerini din üzerinden meşrulaştırmaya çalışmaktadır. 11 Eylül Olaylarında Usame Bin Ladin'in kanlı eylemini meşrulaştırmaya çalışması veya Avrupa'daki aşırı sağ görüşlülerin Müslümanlara karşı kan dökmeye varan eylemleri terörizmin bu çeşidine birer örnek olarak verilebilir. Terörizme yönelik din tartışmaları ve terörizmin bu çeşidi olan fundamentalizm özellikle 11 Eylül olaylarından sonra daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Bugün dünyada birçok terörist, eylemlerini din üzerinden açıklamaya, meşrulaştırmaya ve kanlı eylemler gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Bireylerin dinsel inançlarında aşırılığa kaçarak zararlı eylemlere başvurmasının yani kısaca fundamentalizmin birçok nedeni bulunmaktadır. Bazı yazarlar tek Tanrılı inançların dinsel aşırılığa neden olduğunu savunmaktadır. Bu anlayışa göre Hristiyanlık, Müslümanlık ve Yahudilik gibi tek Tanrılı dinlere mensup kişiler dinsel anlamda aşırılığa yönelmeye daha çok eğilimli, Hinduizm gibi çok Tanrılı dine sahip bireyler ise daha az eğilimlidir. Ancak dünya üzerinde radikal İslamcı ve aşırı sağcı örgütler olduğu kadar çok Tanrılı dinlere inanan terör örgütleri de bulunmaktadır. Örneğin Tamil İlam Kurtuluş Kaplanları<sup>17</sup> nüfusun yüzde yetmişinin Budist inanca sahip olduğu Sri Lanka'da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle fundamentalizmin nedenlerinden birinin söz konusu dinin Tanrı sayısı olduğunu söylemek güçtür. Fundamentalizmin nedenlerini daha çok küresel boyuttan ele alan Hasanov ise bireylerin karşılaştığı toplumsal ve sosyal baskıların bireyi terörizme yönelttiğini belirtmiştir (2016: 241). Yani bireyler dinsel inançlarına göre değil toplumda karşılaştığı olumsuz faktörler nedeniyle terörizme yönelmektedir. Dünya üzerinde birçok terör örgütü üyesi daha iyi imkânlar için terör örgütlerine katıldıklarını belirtmektedirler. Örneğin Radikal İslamcı terör örgütü El Kaide'ye kendi rasyonel tercihi ile katılan bir terörist inancı sebebiyle değil de daha iyi imkânlar sunabildiği için terörizmi tercih edebilmektedir. Bu nedenle terörizmi tercih eden bireylerin bunu sırf Tek Tanrılı bir inanca sahip olduğu için tercih ettiğini söylemek konuyla ilgili pek de rasyonel bir değerlendirme sunmayacaktır.

Fundamentalizmin nedenleri arasında bir dini sayan ve kavramı direkt bu din ile eşleştiren görüşler de mevcuttur. Özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra Amerikan Protestan anlayış fundamentalizm kavramını İslam ile ilişkilendirmeye başlamıştır (Bıyık

---

<sup>17</sup> Sri Lanka'da faaliyet gösteren ayrılıkçı terör örgütüdür. Örgüt 18 Mayıs 2009'da feshedilmiştir.

2007: 83). Fundamentalizm kavramını tek Tanrılı dinlerler özdeşleştiren anlayış kadar en az bu anlayış da yanlış bir yorumlamadır. Dünya üzerinde birçok aşırı sağcı terör örgütü de bulunmaktadır. Bu nedenle fundamentalizm kavramını tek bir dinle veya inançla özdeşleştirmek mümkün değildir. Bu kavram daha çok dinsel aşırılığı ifade etmek için kullanılmalıdır. Kaldı ki terör örgütlerinin faaliyetleri dinin öğretileri ile de uyuşmamaktadır.

Dini akımları genel olarak hoşgörü ile ilişkilendirmek mümkündür. Ancak tam tersine fundamentalizmin doğasında aşırılık ve hoşgörüsüzlük mevcuttur. Bu nedenle fundamentalizmin nedenleri arasında gelenekçilik<sup>18</sup> ve hoşgörüsüzlük gösterilebilir. Fundamentalistler genel olarak eski değerlere olan özlem ve karşıt görüşlere olan tahammülsüzlük ile özdeşleştirilmektedir (Öz 2014: 189). Eski değerlere özlem duyan ve değişimi reddeden bireyler bu durumu hoşgörüsüzlük ile birleştirince çeşitli terörist gruplara yönelebilmektedirler. Terörizmin doğasında mevcut sistemi değiştirme veya onu koruma isteği vardır. Eski geleneklere veya sisteme dönme isteği bireyde aşırı seviyede olursa söz konusu birey terör eylemleri gerçekleştirecek boyutta provoke edilebilmektedir. Fundamentalizmin en büyük nedenleri arasında küreselleşmeyi, modernleşmeyi ve insanın değişmesini saymak mümkündür (Aydın 2008: 35). İnternetin ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte sınırlar muğlaklaşırken birçok toplumun kültürü, dili ve değerleri birbirinden etkilenmeye başlamıştır. Küreselleşmenin kısmen güçlü olana benzeme çabası olduğu yorumu yapılırsa özellikle 1991'den sonra birçok devletin kültürel açıdan ABD'ye benzemeye başladığı görülür. Kot pantolon gibi küresel olarak atfedilen birçok değer aslında tek bir kaynaktan çıkmaktadır. Tüm bu olgular bazı bireylerin küreselleşme karşısında aşırı muhafazakâr bir tutum sergilemesine neden olmuştur. Küreselleşmenin tek tip insan yetiştirdiği ve dini akımları değiştirip dönüştürdüğü algısı fundamentalizmin yayılmasının ana nedenlerindedir. Yani küreselleşmenin artmasının fundamentalizmin artması ile doğrudan bir ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Zira küreselleşmenin iyice arttığı 1990'lardan sonra birçok yerde fundamentalizm akımına bağlı terör örgütlerinin ortaya çıktığı görülmüştür. Değişimi de içinde barındıran modernleşme kavramı ise mevcut sistemi değiştirme potansiyeli olduğu için fundamentalistler tarafından riskli görülen bir başka kavram olmuştur.

---

<sup>18</sup> Bu kavram genel olarak eski değerlere bağlılığı, yeni olanı ve değişimi reddetmeyi içeren bir kavramdır.

Din ile terörizmin ilişkilendirilmesine bağlı olarak fundamentalizmin en büyük nedenleri arasında dinin rolü gösterilmektedir. Alperen ve Salur'a göre fundamentalizmin nedenlerinden birisi dinin kapsayıcı ve dışlayıcı rolünün olmasıdır (2009: 39). Herhangi bir dine mensup olan bireyler kendilerine bir kimlik yaratmakta, bir gruba dâhil olmakta ve kendini diğer gruplardan soyutlamaktadır. Diğer gruplara beslenen kin ve kendi grubunun daha üstün olduğunu kanıtlama çabası bireylerin terör eylemleri gerçekleştirmesine veya bir terör grubuna dâhil olmasına neden olabilmektedir. Yine de birey için bir gruba dâhil olma isteğinin ve belirli bir kimlik oluşturmanın fundamentalizmi tek başına açıklayabildiğini söylemek güçtür. Zira dünya üzerinde belirli bir inanışa sahip birçok birey bulunmakta ancak bunların hepsi terör gruplarına katılmamaktadır. Kaldı ki bireyler sırf inanışı nedeniyle terör eylemlerine karışmamaktadır. Yine de aşırı fanatikleşen bazı bireylerin kendini ait hissetmediği diğer gruplara karşı saldırı eylemleri düzenlemesinin mümkün olduğu da aşikârdır.

Fundamentalizmin daha çok yayılma imkânı bulunduğu yerler hakkında da çeşitli tartışmalar mevcuttur. Örneğin Ercins'e göre fundamentalizm gelişmekte olan ülkelerde daha fazla yayılmaktadır (Ercins 2009: 658). Bu durum kısmen gelişmiş ülkelerin modernleşme sürecini tamamlamış olduğunun, gelişmekte veya gelişmemiş olan ülkelerin ise hala modernleşme sürecinde olduğunun düşünülüyor olmasındandır. Bugün gelişmekte olan ülkelerin çoğunda fundamentalizmin yayılma imkânı bulunduğu görülür. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde bugün birçok gelişmiş ülkede de fundamentalizmin yayılım imkânı bulabildiğini de söylemek mümkündür. Kaldı ki fundamentalizm ABD'nin Protestanlık bünyesinde ortaya çıkan bir kavramdır. Görüldüğü üzere fundamentalizm ABD'de ortaya çıkan ve dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmış bir akımdır ve bazı bölgelerde terör gruplarının ideolojisi haline gelmiştir.

### 1.2.3. Ayrılkçı Terörizm

Dünyada birçok bölgede etnik gruplar bulunmakta ve sınırları içinde yaşadıkları devletler ile sorunlar yaşamaktadır. Hatta azınlık hakları ve etnik grupların faaliyetleri devletlerarası ilişkileri bile yıllar boyunca olumsuz etkilemiştir. Türkiye için de uzun yıllar bir sorun teşkil eden ayrılkçı terörizm etnik bir grubun kendi kaderini tayin etme hakkından yola çıkarak kanlı eylemler gerçekleştiren teröristleri tanımlamak için kullanılan terörizm çeşididir (Göksu 2021: 80-81). Azınlık olan etnik grupların isteklerini ve ideallerini

gerçekleştirmek için yasal yollar yerine daha kanlı bir yola başvurması, bu terörizm çeşidinin doğmasına neden olmuştur. Teröristler, davalarının duyulması için tüm dünyanın ilgisini çekmek ve daha fazla örgüt üyesi kazanabilmek için büyük çaplı kanlı eylemler gerçekleştirebilmektedir. Böylece dünyada belki de adı bile duyulamayacak bir etnik grup, büyük çaplı gerçekleştirilen kanlı eylemler aracılığıyla tüm dünyada duyulmaktadır. Bölgelerinde azınlık konumunda olan toplulukların davalarını duyurmak için yasal yollardan ziyade başvurdukları terör eylemleri gerçekleştiren örgütler bulunmaktadır. Korsika Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLNC) ve Bask Yurdu ve Özgürlük (ETA) buna örnek verilebilir (Göksu 2021: 81-82).<sup>19</sup> Genel olarak bütün terör türleriyle mücadele etmenin zorluğu aşikârdır ancak ayrılıkçı terörizm içinde çok başka unsurlar da barındırdığı için en zor mücadele edilen terör çeşidi olarak göze çarpmaktadır (Demir 2013: 37-38). Bu anlamda mücadele edilmesi çok zor bir terör çeşidi olarak ayrılıkçı terörizm günümüzde hâlâ birçok devletin içindeki iç çatışmaları körüklemektedir.

Devletlerin eylemlerini haklı gerekçelere dayandırma isteği ayrılıkçı etnik gruplarda da aynı şekilde görülmektedir. Birçok etnik grup uluslararası toplumun desteğini almak bununla beraber çeşitli haklar elde etmek için uğraşmaktadır. Bu amaçla da birçok etnik grup hem içeride hem de dışarıda taraftar bulma amacı gütmektedir ve kamuoyunun düşüncesini bu anlamda önemsemektedir (Altun 2010: 30). Söz konusu etnik grupların ayrıcalıklı haklar kazanmak amacıyla gerçekleştirdikleri şiddet eylemlerini açıklamak için en çok başvurdukları uluslararası hukuk kuralı *self-determinasyon*<sup>20</sup> ya da *kendi kaderini tayin hakkı* olarak bilinen haktır. Bu hak Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi Madde 1’de şu şekilde tanımlanmıştır:

“Bütün halklar kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahiptirler. Bu hak gereğince halklar kendi siyasal statülerini özgürce kararlaştırırlar ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini özgürce sağlarlar.”

Her ne kadar BM Ulusların kendi kaderini tayin hakkını bu madde ile güvence altına almış olsa da burada bahsedilmesi gereken hususlar mevcuttur. Her şeyden önce BM devletlerin toprak bütünlüğünü ulusların kendi kaderini tayin hakkından üstün tutmaktadır. Yani bu hak etnik gruplar tarafından devletlerin toprak bütünlüğünü ihlâl edecek şekilde

---

<sup>19</sup> Filistin Kurtuluş örgütü, terörist ile özgürlük savaşçısı tanımlamalarındaki karşıtlığın en yalın örneklerinden birisidir. Filistin Halkının silahlı mücadelesi, dünyanın birçok farklı kesimince sempatiyle karşılanmışken bir başka kesiminde ise terör örgütü olarak nitelendirilmiştir.

<sup>20</sup> Bu hak Ulusların kendi sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel kararlarını belirleme haklarını güvence altına almaktadır.

kullanılamamaktadır. Sonuç olarak bu madde ayrılıkçı terörizm faaliyetlerini ve bazı etnik grupların ayrılıkçı faaliyetlerini bir hak olarak göstermekten çok uzaktır.

Türkiye’de ayrılıkçı terör örgütüne verilebilecek en bilinen örnek PKK terör örgütüdür. Uzun yıllardır Türkiye’nin mücadele ettiği söz konusu terör örgütü, sürekli Türkiye’nin içinde ve Türkiye’den ayrı olarak devletleşmeye çalışmaktadır. Terör örgütünün ana amaçları arasında ülkede özerk bir idareye kavuşmak ve bağımsız bir Kürt devleti kurmak bulunmaktadır (Coşar 2019: 25). Bu amaçlar neticesinde geçmişten günümüze gerçekleştirilmiş birçok PKK saldırısı olduğunu belirtmek doğru olacaktır. PKK Türkiye’de ilk saldırısını 1984 yılında gerçekleştirmiştir (Coşar 2019: 36). 1984’ten bu yana PKK tarafından gerçekleştirilmiş birçok saldırı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları bombalı saldırılar, insan kaçırmaya veya kollu kuvvetlerine saldırılarken bazıları ekolojik dengeye zarar veren orman yakma girişimleridir. PKK’nın Türkiye’de birçok kez orman yakma girişimlerinde bulunduğu görülmektedir (Akyüz 2020: 197). Bunun dışında PKK terör örgütünün birçok alanda şiddet eylemleri gerçekleştirdiği de göze çarpmaktadır.

Devletlerin homojen olmayan yapısının dünyadaki en belirgin örneklerinden biri ise İspanya’dır. İspanya için ulusal birliği sağlamak uzun süre büyük siyasi sorunlardan biri olmuştur. Örneğin Katalonya<sup>21</sup> bölgesinin özerklik istemesi İspanya için uzun süre mücadele konusu olmuştur. Aynı duruma benzer şekilde Bask bölgesinin özerklik talebi de hem İspanya hem de Fransa için sorun oluşturan bir durum olmuştur. Bunun en büyük nedeni bölgede faaliyet gösteren ETA<sup>22</sup> adlı ayrılıkçı terör örgütü olmuştur. Uzun süre hem İspanya hem Fransa için büyük bir problem teşkil eden ETA daha sonra silahlarını İspanya hükümetine teslim ederek eylemlerine son vermiştir.

Birçok terör örgütü birden fazla kategoride incelenebilmektedir. Örneğin ayrılıkçı terörizm kategorisinde incelenebilen bir örgüt aynı zamanda devrimci terörizm kategorisinde de incelenebilmektedir. Bu terör örgütlerinden biri olan İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu (IRA) Birleşik Krallık’ta faaliyet gösteren terör örgütlerindedir. IRA terör örgütü, Kuzey İrlanda’nın İngiltere’den bağımsızlığını ve İrlanda devletinin kurulmasını destekleyen ayrılıkçı örgüt olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu örgüt İrlanda Kraliyet Polis Teşkilatına birçok bombalı ve silahlı saldırı düzenlemiştir (Özer 2022: 94). Örgüt zaman

---

<sup>21</sup> Katalonya 1979’da özerk bir statüye kavuşmuş, 27 Ekim 2017’de de tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiştir.

<sup>22</sup> Terör örgütü İspanya hükümetinin talebi üzerine 20 Ekim 2011’de silahlı mücadeleye son verdiğini açıklamıştır.

zaman şiddet eylemlerinden vazgeçeceğini ve sadece politik olarak mücadelesini sürdüreceğini belirtmiş olsa da bu durum gerçekleşmemiştir. Zira birçok kez IRA'nın İngiltere polisini hedef aldığı görülmektedir. Yukarıda da bahsedilmiş olan Tamil İlam Kurtuluş Kaplanları veya kısaca TEKK<sup>23</sup> de aynı zamanda bir başka ayrılıkçı terör örgütü olarak tanımlanabilir. TEKK diğer ayrılıkçı terör örgütlerinden farklı olarak Hindistan'ın kuzey bölgesini de uzun süre kontrol bile etmiş ancak daha sonra bu bölgelerdeki hâkimiyetini kaybetmiştir. (Korkmaz 2014: 87). Bu terör örgütlerinin neredeyse hepsinde ortak amaçlar ve hedefler olduğu görülmektedir. Hemen hemen hepsi siyasi değişiklik, yeni bir devlet kurma isteği ve mevcut otoriteyi tanımama özelliklerine sahiptir. Bunun dışında bu terör örgütlerinde ortak olarak bir devletleşmeye benzer yapı görüldüğünü söylemek mümkündür. Yani ayrılıkçı terör örgütlerinin hemen hemen hepsi kendi içinde bir devletleşme yapısı göstermekte ve bayrak gibi unsurları da bünyesinde barındırmaktadır.

#### 1.2.4. Devrimci Terörizm

Devrim anlayışı ile terörizmin bağları çok eskiye dayanmaktadır. Siyasette iktidarı devirme çabalarına terör eylemlerinin karışması eski çağlardan beri var olagelmıştır. Bu anlamda devrimci terörizmin ilk örneklerinin 1789 Fransız Devrimi'nde ortaya çıktığı kabul edilir (Kanat 2018: 42). Davalarına dikkat çekmek ve halkın daha çok ayaklanmasını sağlamak amacıyla Fransız Devriminde ayaklanmacıların bugünkü terör eylemleri ile benzer eylemlere başvurduğu görülür. Bugünkü devrimci terörizm ile Fransız Devriminde kullanılan anlamıyla devrimci terörizm birçok yönleri benzese de söz konusu kavram dünden bugüne değişmiştir. Zira Fransız Devrimi'nde devrimci teröristler olarak adlandırılan halk ile bugünkü devrimci teröristler için aynı kavramı kullanmak imkânsızdır. Yüzyıllar içinde değişen anlamıyla devrimci terörizm, bir toplumda köklü değişiklikler başlatmak veya mevcut iktidarı ihtilâl başlatarak devirmek amacıyla terör faaliyetlerinin kullanıldığı terörizm çeşidi olarak tanımlanabilir (Torun 2003: 160). Neredeyse bütün terör örgütleri mevcut düzeni veya iktidarı yıkmak için terör eylemleri ile çeşitli faaliyetler göstermektedir bu nedenle devrimci terörizm oldukça yaygın olan bir terörizm çeşididir. Devrimci terörizmin en belirgin özelliği en temel amacını siyasi bir amaç üzerine kurmuş olmasıdır. Örneğin Nijerya'nın Kuzeybatısında kurulan bir terör örgütü olan Boko Haram siyasi iktidarı devirmeyi hedefleyen ve bölgeye şeriatı getirmeye çalışan devrimci ve fundamentalist bir

---

<sup>23</sup> TEKK, Hindistan, ABD ve Avrupa tarafından terörist grup ilan edilmiştir.

terör örgütüdür (Çetinkaya 2019: 8-9). Aynı şekilde İngilizce adıyla Irish Republican Army<sup>24</sup>, Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallıktan bağımsız olması gerektiğini savunan devrimci bir terör örgütüdür. Diğer devrimci terör örgütleri gibi IRA de mevcut iktidarı ve sistemi değiştirmek için siyasal şiddete başvurmaktadır (White 1989: 1277). Devrimci terör örgütlerinin temel amacı siyasal olmakla beraber kullandıkları araçlar da diğer terörizm çeşitleriyle paralel olarak siyasal amaç ve şiddettir.

Devrimci terörizmin ilk örneğinin Fransız Devrimi'nde ortaya çıktığından yukarıda bahsetmiştik. Buradan da anlaşılacağı üzere devrimci terörizm genel olarak azınlığın ya da mevcut siyasal sistemi değiştirmek isteyen bireylerin veya grupların daha çok tercih ettiği bir yoldur. Söz konusu terör örgütü ve birey çeşitli siyasal değişikliklerin demokrasi yoluyla gerçekleşmeyeceğine ikna olursa devrim gerçekleştirmek için çeşitli şiddet eylemlerine başvurabilmektedir (Kanat 2018: 41). Kendini devrimci olarak gören herhangi bir birey ve terör örgütü pekâlâ bir siyasal otoriteye karşı siyasal şiddet eylemlerini kullanabileceği gibi bir ideolojiye karşı da bu duruma başvurabilir. Örneğin Nijerya'da yer alan terör örgütü Boko Haram, söz konusu bölgede kapitalist eğitim sistemi ile eğitim alınmasını engellemeye yönelik siyasal şiddet eylemleri gerçekleştirmektedir. Buna ek olarak bölge halkının kot pantolon gibi kapitalist odaklı kıyafetleri kullanmasını da yasaklamakta, eğer böyle giyinmeyi tercih eden insanlar olursa zarar vermektedir. Yani kendinin devrimci olduğunu düşünen terör örgütleri herhangi bir düşünceye, ideolojiye veya dine karşı bile şiddet eylemleri gerçekleştirebilmektedir.

Literatürde birçok yazar devrimci terörizmin Marksizm ile olan ilişkisini de incelemiştir. Zira içinde devrim olayının vuku bulacağına söylendiği bir ideoloji terör örgütlerinin dikkatini çekmektedir. Buna ek olarak Soğuk Savaş döneminden sonra tek kutuplu dünya düzeni ve liberalizm ile kapitalizmin zaferine olan karşı düşünceler Marksizm<sup>25</sup> akımının birçok terör örgütü tarafından daha fazla benimsenmesine neden olmuştur. Özellikle söz konusu ideolojide devlet yapısının proletaryanın kesin zaferi ile ortadan kalkacağına söylendiği görülür. Devrimci terör örgütlerinin neredeyse hepsi çeşitli şiddet eylemlerini mevcut devlet yapısına zarar vermek veya bu sistemi değiştirmek için

---

<sup>24</sup> Örgüt, sadece politik alanda mücadele edilmesi gerektiğini söylemesine rağmen geçtiğimiz yıllarda 1800'e yakın kişiyi öldürerek Avrupa Birliği'nde, ABD'de, İrlanda'da ve Birleşik Krallık'ta devrimci terör örgütü olarak listeye girmiştir.

<sup>25</sup> Bir toplumsal değişim teorisi olan Marksizim sınıfların savaşı teorisine ek olarak proletaryanın kesin zaferine ve en nihayetinde komünizmin varılacak son durak olduğuna işaret eden ideolojidir.



kullanılmaktadır. Bu nedenle Komünizm ve Marksizm devrimci terör örgütleri için gerçekleştirdikleri şiddet eylemlerini açıklamak için en çok kullanılan ideolojilerdendir.

Günümüzde devrimci terörizm ve terör örgütleri ile mücadele eden birçok devlet bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı Türkiye, Suriye, Birleşik Krallık ve Irak gibi ülkelerdir. Örneğin Türkiye’de kanlı eylemler gerçekleştiren devrimci terör örgütü Demokratik Birlik Partisi (PYD)<sup>26</sup> terör örgütüdür. PYD terör örgütü Türkiye’de 10 Ekim 2015’te Ankara’ya bir saldırı düzenlemiştir (Aksoy ve Nisan 2017: 146). Bu tarihten sonra yine Ankara’da TAK<sup>27</sup> terör örgütü iki kanlı eylem gerçekleştirmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere devrimci terör örgütleri birçok ülkede devletin yapısını taklit etmekte, devletleşmeye çalışmakta veya bir ideolojinin çevresinde devrim yaratma amacı güderek kanlı eylemler gerçekleştirmektedir.

#### 1.2.5. Aşırı Sağ ve Terörizm

Kısmen fundamentalizmi de kapsayan bu terörizm çeşidi genel olarak ABD ve Avrupa’da yaygınlık göstermektedir. Aşırı sağ şiddeti köleliğe kadar uzanan bir tarihsel süreç içerisinde çeşitli kollara ayrılarak dini aşırılıkçılık ve ırkçılık gibi etmenler üzerinden yükselen bir terörizm çeşididir (Kemiksiz 2021: 463-464). Aşırı sağ terörizminin hedefi belli bir dine mensup olan kesim olabildiği gibi belirli bir etnik kesim de olabilmektedir. Belirli bir kesimin üstünlüğünü savunan aşırı sağın en büyük özelliğinin diğer terörizm çeşitlerinde olduğu gibi belirli bir fikre veya inanca diğer inançlara toleranssız olacak şekilde bağlanma olduğu görülür. Aşırı sağın içinde beyazların üstünlüğünü savunan gruplar, Neo-Naziler, Dazlaklar, Alt-Right Hareketi ve Milisler gibi pek çok grup bulunmaktadır (Kemiksiz 2021: 467-477). Aşırı sağ terör eylemlerinin artmasının birçok nedeni bulunmakla birlikte en büyük nedeninin 11 Eylül olayları olduğu görülür. Özellikle 11 Eylül olayları ile Avrupa’da yükselen İslamofobi<sup>28</sup> aşırı sağ terör örgütlerinin kanlı eylemler gerçekleştirmesine ve daha çok taraftar bulmasına neden olmuştur (Aktaş 2017: 127). 11 Eylül saldırılarından sonra Avrupa’da ve ABD’de sık sık terörizm İslam dini ile bağdaştırılmıştır ve bu durum aşırı sağ hareketin yükselmesine neden olmuştur.

<sup>26</sup> 20 Eylül 2003’te Suriye’nin Kuzeyinde kurulan Demokratik Birlik Partisi ya da PYD terör örgütü bu bölgede kontrol sağlamak adına kanlı eylemler düzenlemektedir.

<sup>27</sup> 29 Temmuz 2004’te kurulan Kürdistan Özgürlük Şahinleri terör örgütü ya da kısaca TAK 2016 yılında Türkiye’nin Ankara ilinde iki kanlı eyleme imza atmıştır.

<sup>28</sup> İslam korkusu olarak tanımlanan kavram günümüzde Müslümanlara yönelik ırkçı hareketleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

İklim değişikliği nedeniyle bazı bölgelerdeki yaşam koşullarının aşırı zorlaşması, hastalıklar, savaşlar ve daha iyi yaşam koşullarında yaşama isteği bireylerin daha iyi ülkelere göç etmek istemesine neden olmaktadır. Böyle bir ortamda teröristler ülkelerarası daha kolay seyahat edebilmekte ve söz konusu ülkelerde kanlı eylemler düzenleyebilmektedir. Bu durum aşırı sağ hareketin içinde mülteci karşıtlığının yükselmesine ve bu ülkelerde mültecilerin terörizm ile eşleştirilmesine de neden olmuştur. Aynı zamanda mülteci karşıtlığı gibi konular Avrupa’da aşırı sağcı partilerin yükselmesine de neden olmuştur. Aşırı sağ ve terörizm geçtiğimiz yüzyılda hiç olmadığı kadar iç içe geçmiştir. Çeşitli krizler ve bazı grupların uyguladığı aşırı ayrımcı tavırlar bazı bölgelerde aşırı sağ şiddet eylemlerinin artmasına neden olmuştur. Bazı aşırı sağcı partilerin mülteci karşıtı politikaları da mülteci nefretini beslemektedir. Örneğin 2019’da Yeni Zelanda’da bir camiye saldırı düzenleyerek 17 kişiyi öldüren Brenton Tarrant, Müslümanları Batı’nın ve kendince tanımladığı beyaz ırkın<sup>29</sup> düşmanı olarak gördüğünden bahsetmiştir (Yukaruç 2022: 531-533). Aşırı sağ terör eylemleri bir terör örgütüne bağlı olmayan ancak aşırı sağ düşüncesi taşıyan bireyler tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu yönüyle aşırı sağ görüşe sahip olan bireyler yalnız kurtlara benzemektedirler. Aşırı sağ terör eylemlerini gerçekleştiren kişi yalnız kurtlar gibi tek başına hareket edebileceği gibi bir aşırı sağ terör örgütü mensubu da olabilmektedir.

Aşırı sağ terörizmin yükselmesinin en önemli nedenlerinden birinin savaş olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Bunun en güzel örneği ise 2011 Suriye İç Savaşıdır.<sup>30</sup> Suriye İç Savaşı ile birlikte Türkiye dâhil birçok ülke mülteci akını ile karşı karşıya kalmıştır ve bu durum devletler için ister istemez bir güvenlik meselesi haline gelmiştir (Kıyıcı 2017: 68). Bu durum hem Avrupa’da hem de ABD gibi ülkelerde aşırı sağın ve mülteci karşıtlığı düşüncesinin yükselmesine neden olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere aşırı sağ terörizminin genel olarak üç düşünce etrafında şekillendiği görülmektedir ve bunlar İslam, Müslüman veya mülteci karşıtlığı olarak göze çarpmaktadır. Birçok aşırı sağcı terörist kendi ülkelerini ve vatandaşlarını sözde bir mülteci veya Müslüman işgalinden kurtarmak için kanlı eylemler gerçekleştirdiğini belirtmektedir.

Bazı yazarlar aşırı sağ hareketin ve bu harekete bağlı terör eylemlerinin artmasının en önemli nedenini kimlik inşası ve Batı için bir düşman yaratma ihtiyacından doğduğunu

---

<sup>29</sup> Tarrant’a göre beyaz ırk Avrupa ile birlikte birkaç ülkeden oluşan ve Müslüman olmayan halklardan oluşmaktaydı.

<sup>30</sup> 15 Mart 2011’de başlayan Suriye İç Savaşı, Suriye ordusu, Suriye Hükümeti ve Suriye’deki iç isyancılar arasında başlamıştır. Savaş çevre ülkelere de sıçradığı gibi büyük bir mülteci akınına da neden olmuştur.

ifade etmektedir. Soğuk Savaş döneminden hemen sonra tek kutuplu dünya düzeni bir nevi Batı için yeni arayışların ve yeni bir düşman yaratma çabasını da beraberinde getirmiştir. 11 Eylül Saldırıları ile bu düşman küresel terörizm olarak belirlenmiştir. Bu durum aşırı sağ terör örgütleri tarafından terörizmin sık sık Müslümanlarla veya mültecilerle bağdaştırılmasına ve sonuç olarak da bu grupların yenedünya düzeninde Batı'nın yeni düşmanları olarak görülmesine neden olmuştur. Huntington'ın Medeniyetler Çatışması adlı tezinde de belirttiği gibi yenedünya düzenindeki çatışmaların kaynağı kültürel nedenler olacaktır (1993: 20-21). Bu nedenle yenedünya düzeninde ideolojiler değil kültürel farklılıklardan doğan çatışmalar ön plana çıkmıştır. Bu durum da aşırı sağ hareketin yükselmesine ve bazı kesimlerde Batı'nın kendini diğer kimliklerden farklı bir kimliğe sahip ve diğer ülkelerdeki mülteci akını gibi sorunlardan kendini koruması gereken bir bölgeymiş gibi bir düşüncenin şekillenmesine neden olmuştur. Bu düşünceye göre Batı olarak tabir edilen Avrupa toprakları, ABD ve Latin Amerika gibi bölgeler aşırı sağ terör örgütleri tarafından sözde mülteci veya Müslüman işgalinden kurtarılması gereken bölgeler olarak görülmüştür. Tüm bunlara ek olarak küreselleşme ile sınırlar giderek bulanıklaşmış, tüm kültürler birbiriyle etkileşime girmiş ve seyahat etmek çok daha kolay bir hâl almıştır. Bu durum da nispeten geleneksel değerlerini muhafaza etmek isteyen aşırı sağ hareketin yükselişe geçmesine neden olmuştur (Çöpoğlu 2017:3-4). Görüldüğü üzere son yüzyıldaki gelişmeler aşırı sağ terör örgütlerinin ve aşırı sağ hareketin yükselişe geçmesine neden olmuştur. Küreselleşme, uluslararası terörizmin sahneye çıkışı, teknolojiadaki gelişmeler ve küreselleşme ulus devletlerarasındaki sınırları kaldırmış ve bu durum bazı grupların üstünlüğünü savunan aşırı sağ hareketin daha muhafazakâr davranmasına ve terör faaliyetleri gerçekleştirmesine zemin hazırlamıştır.

Aşırı sağ terör örgütleri bazı özellikler bakımından farklılıklar gösterse de genel olarak beyaz ırkın üstünlüğü, zenofobi veya aşırı milliyetçilik gibi ortak görüşlere sahiptir. Örneğin Nasyonal Sosyalist Yeraltı terör örgütü beyaz üstünlüğü ve zenofobi<sup>31</sup> gibi görüşlere sahip terör örgütüdür. Söz konusu terör örgütü Almanya'da çoğu Türk cinayeti olmak üzere birçok kanlı eyleme imza atmıştır. NSU göçmenlere yönelik seri cinayetleri ve bomba saldırıları ile bilinmektedir (Dilbirliği ve Kıyıcı 2021: 1).

---

<sup>31</sup> Zenofobi yabancı korkusu olarak tanımlanan kavramdır. Bu kavram bireyin kendinden farklı olan diğer bir kişiden veya kişilerden korkmasını tanımlar. Söz konusu birey sırf kendinden farklı bir ırka, inanca veya ideolojiye sahip olduğu için diğer bireylerden korkabilmektedir.

Görüldüğü üzere aşırı sağ terör örgütleri genel olarak İslamofobi, mülteci karşıtlığı veya belirli bir ırkın üstünlüğü düşüncelerini temel alan terör örgütleridir. Günümüzde iklim değişikliği, küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin artması ve mülteci krizleri gibi nedenler özellikle Avrupa’da aşırı sağ partilerin ve aşırı sağ terör örgütlerinin artmasına ya da yükselişe geçmesine neden olmuştur. Bugün birçok Avrupa ülkesinde halen aşırı sağın yükselişi hem diğer ülkeler tarafından hem de söz konusu ülkelerin içindeki diğer gruplar tarafından kaygıyla karşılanmaktadır.

#### 1.2.6. Yalnız Kurt Eylemleri

Devletler açısından faaliyetleri saptanması en zor ve en muğlak terörizm çeşidi olan yalnız kurt terörizmi mevcut saldırıların önceden bilinmesini nerdeyse imkânsız kılan bir terörizm çeşididir. Bu nedenle de devletler tarafından engellenmesi en zor olan eylemlerin başında gelmektedir. Genel olarak terör örgütleri belirli bir ağ ve teşkilatlanma ile çalıştığı için bu terör örgütlerinin devletler tarafından önceden belirlenmesi ve eylem gerçekleşmeden önlenmesi daha olasıdır. Ancak bunun aksine yalnız kurtlar tek başına terör eylemleri gerçekleştiren ve önceden belirlenerek engellenmesi zor olan teröristlerdir. Bu terim ilk olarak Alex Curtis ve Tom Metzger tarafından ortaya atılmıştır ve terör eylemlerini tek başına gerçekleştiren teröristleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Küngerü, A. & Uluç, G. 2018: 302). Yalnız kurtların motivasyonları çeşitli olsa da genel olarak bu motivasyonlar din, aşırı sağcılık, belirli bir gruba aşırı kin duyma veya mevcut sistemi değiştirmek isteme olarak göze çarpmaktadır. Yalnız kurt eylemlerini engelleme oldukça zor olsa da birçok yalnız kurt eylemcisinin benzer davranışlar sergilediği ve benzer motivasyonlardan yola çıktığı görülmektedir (Jan ve Reed, 2016: 3-4). Aynı şekilde yalnız kurt eylemlerinin amaçlarının da benzer olduğu görülmektedir. Genel olarak yapılan eylemlerin belirli bir kesime veya gruba karşı olduğu göze çarpmaktadır. Yalnız kurtların eylemleri, davranışları ve amaçları nispeten benzer olsa da bu eylemleri önceden kestirmek yine de imkânsız görünmektedir. Yalnız kurt eylemleri genel olarak kalabalığa ateş açma, kamyonetle kalabalığı ezmeye çalışma ve canlı bomba girişimleri gibi tek kişilik eylemlerden meydana gelebilmektedir. Bazı yalnız kurtların eylemlerini bir terör örgütü için yaptığını açıklaması ise terör örgütlerinin etkilerini ve insanlara ulaşma kapasitelerinin korkunç gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Yalnız kurtların terör örgütü üyelerinden daha farklı bir psikolojik yapıya sahip olduğunu söylemek gerekir. Yapılan çalışmalarda birçok yalnız kurdun normal hayatlarında da zaten yalnız olduğu, psikolojik sorunları olduğu veya çeşitli travmalar yaşadığı belirtilmiştir (Yeniçeri Altıntaş 2021: 149).

Yalnız kurtlar terör eylemlerini yalnız çalışarak gerçekleştirirler de ideoloji olarak tıpkı yalnız çalışmayan diğer terör örgütü üyeleri gibi belli bir düşünceye veya duruma saplantılı hâle gelmiş bireylerden oluşmaktadırlar. Örneğin 2011 yılında Anders Behring Breivik isimli terörist Norveç'te iki aşamalı bir saldırı gerçekleştirmiş ve bu saldırılar ile en az 93 kişiyi öldürmüş ve 93 kişiyi de yaralamıştır (BBC: 2011). Breivik, terör eylemlerini yalnız gerçekleştirdiğinden bahsetse de genel olarak beyazların üstünlüğü ve ırkçılık düşüncelerine sahip bir terörist olduğu gözlemlenmiştir. İki aşamalı terör saldırısı ile büyük bir katliam gerçekleştiren Breivik'in göçmen karşıtlığı ve çok kültürlülüğe karşı olma gibi aşırı sağ terör örgütlerine benzer düşüncelere sahip olduğu görülmektedir (Yeniçeri Altıntaş 2021: 195). Herhangi bir terör örgütüne bağlılık yemini etmeyen Breivik, aşırı sağ ideolojilerini benimseyen ve terör eylemlerini yalnız gerçekleştiren bir terörist olarak öne çıkmaktadır.

Herhangi bir terör örgütü ile bağlantısı olmayan, eylemleri tek başına planlayan ve gerçekleştiren yalnız kurtlar olduğu gibi herhangi bir terör örgütüne bağlılık yemini eden teröristler de bulunmaktadır. Bu teröristler terör eylemlerini yalnız planlamakta ve gerçekleştirmektedir; dolayısıyla yalnız kurtlar olarak tanımlanabilirler ancak bu teröristler aynı zamanda da bir örgüte ideolojik olarak kendilerini bağlı da hissetmektedirler. Buna ek olarak terör örgütleri de yalnız kurtların yaptığı eylemleri sahiplenebilmektedir. Örneğin ABD'nin Orlando kentinde bir gece kulübüne gerçekleştirdiği silahlı saldırı ile 49 kişiyi öldürmüş ve 53 kişiyi de yaralamış olan Omar Mateen, saldırı sonrasında Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ)'a bağlılık yemini etmiştir ancak saldırıyı hiçbir terör örgütünün desteğini almadan kendi planlamış ve uygulamıştır (Kadioğlu 2020a: 2192). Saldırıyı IŞİD'in üstlenmesi terör eylemini ayrıca ilginç kılmaktadır. Çeşitli spekülasyonlar olsa da söz konusu terör eylemi tek bir terörist tarafından planmış ve gerçekleştirilmiş bir yalnız kurt eylemi olarak tarihe geçmiştir.

Yalnız kurtları tanımlarken bazı meseleleri aydınlatmak gereklidir. Bir terörist herhangi bir terör örgütü üyesi olabilir ancak o örgütten emir almadan eylemlerini tek başına

planlayıp gerçekleştirebilir. Bu nedenle bir örgüt üyesinin de yalnız kurt olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini analiz etmek gereklidir. Bu bağlamda en uygun tanımı yapan Burton ve Stewart yalnız kurtları şu şekilde tanımlamıştır:

“bir organizasyondan emir almayan -hatta o organizasyon ile bağlantısı olmayan- kendi başına hareket eden bir kişi” (2008, Akt. Bakker ve De Graaf 2011: 43-44).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere yalnız kurtlar herhangi bir terör örgütünden emir almayan ama aynı zamanda da bu terör örgütü ile herhangi bir bağlantısı olmayan teröristler olarak tanımlanmıştır. Yani yalnız kurtlar bir terör örgütüne ideolojik olarak bağlı olduklarını ifade etseler de bu terör örgütünün gerçek anlamda bir üyesi değillerdir ve terör eylemlerini bu terör örgütünün vermiş olduğu emirler ile gerçekleştirmezler. Buradan da anlaşılacağı üzere yalnız kurt terimi terör faaliyetlerini gerçekleştirmek için herhangi bir terör örgütünden esinlense de bu terör örgütünün üyesi olmayan ve o terör örgütünden emir almayan teröristleri tanımlamak için kullanmıştır. Bu anlamda radikal bazı küçük terör grupları yalnız kurtlar olarak nitelendirilmekten uzaktır.

Diğer bir mesele ise yalnız kurtların eylemleri ile herhangi bir şiddet eyleminin nasıl ayırt edileceğidir. Terörizm kavramının tanımı bölümünde de bahsedildiği gibi bir şiddet eyleminin terör eylemi olarak nitelendirilebilmesi için sadece bir bireyin bu şiddet eylemini gerçekleştirmesi yeterli olmamaktadır. Aynı şekilde bir şiddet eyleminin yalnız kurt eylemi olarak nitelendirilebilmesi için bu eylemin bir komplo yapısına ya da en azından terör örgütlerinininkine benzer bazı özelliklere sahip olması gerekir. (Bağış 2021: 2). Örneğin aşırı sağ görüşe sahip olan bir teröristin camiye saldırı düzenlemesi içerdiği davranış biçimi ve teröristin sahip olduğu ideoloji gereği bir yalnız kurt eylemi olarak nitelendirilebilir. Ancak bir ilkokula düzenlenen silahlı saldırı içerdiği davranış biçimi veya şiddet eyleminin terör örgütlerinininkine benzer bir ideoloji içermemesi gereği yalnız kurt eylemi olarak sayılmayabilir. Yani yalnız kurtların eylemleri geniş bir ideolojiyi veya dini ve politik bir düşünceyi içerirken herhangi bir bireyin gerçekleştirdiği şiddet eylemleri son derece kişisel olabilmektedir (Bağış 2021: 3). Bu anlamda geniş bir ideolojiye sahip yalnız kurt eylemlerine örnek olarak Finsbury Park saldırısı<sup>32</sup> verilebilir. Darren Osborne'un bir minibüsle kalabalığın arasına dalarak gerçekleştirdiği terör saldırısı Müslümanlara yönelik

---

<sup>32</sup> 19 Haziran 2017'de Darren Osborne tarafından Londra'da gerçekleştirilen terör saldırısı 1 kişinin ölümüne ve 9 kişinin yaralanmasına neden olmuştur.

bir saldırdır (Küngerü ve Uluç 2018: 296). Saldırı bir yalnız kurt eylemi olarak tanımlanmıştır çünkü hem herhangi bir terör örgütü ile bağlantısı olmayan bir birey tarafından gerçekleştirilmiştir hem de saldırıyı gerçekleştiren aşırı sağ terör örgütlerinin sahip olduğu ideolojileri benimsediği için söz konusu saldırı geniş bir ideolojik arka plana sahiptir. Bu anlamda yalnız kurt eylemleri olarak tanımlanan terör eylemleri geniş arka plana sahip tek bir kişinin gerçekleştirdiği terör eylemleri olarak tanımlanmaktadır.

#### 1.2.7. Genel Değerlendirme

Yukarıda da değerlendirildiği üzere terörizmin ortak bir tanımı olmasa da birçok çeşidi mevcuttur. Çalışmanın birinci bölümünde terörizm kavramına dair yapılan tanımların değerlendirilme sebebi hem bu kavramın ortak bir tanımının yapılmasının mümkün olup olmadığını tartışmak, hem de terörizmin ana özelliklerine dair genel bir bakış açısı oluşturmaktır. Zira terörizm kavramı için ortak bir tanım arayışı aynı zamanda şiddet, siyasal amaç ve topluma korku salma gibi terörizm kavramının ortak özelliklerini de belirlemektedir. Terörizmin birçok çeşidi bulunduğundan daha önce de bahsetmiştik. Çalışma kapsamında açıklanan terörizm çeşitleri ülke içi terörizm, uluslararası devlet (destekli) terörizm/i, fundamentalizm, ayrılıkçı terörizm, devrimci terörizm, aşırı sağ ve terörizm ve yalnız kurt eylemleridir. Siber terörizm gibi nispeten çok daha yeni terörizm çeşitleri olsa da toplumları en çok etkileyen terörizm çeşitleri yukarıda sayılan terörizm çeşitleridir. Saldırıları gerçekleştirirken ulus, devlet veya ırk gözetmeyen terör örgütlerinden en kanlı eylemler gerçekleştirenleri devrimci terör örgütleridir. Buna ek olarak terörizmin zararının ulaştığı kitlelerin teknoloji ve küreselleşme ile birlikte çok daha fazla olduğunu ifade edebilmek için farklı coğrafyalarda oluşan terör çeşitlerinden de bahsedilmesine dikkat edilmiştir.

Terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılamamasının en büyük nedeni elbette ki aktörlerin farklı eylemleri ve düşünce sistemleridir. Keza neredeyse tüm devletler terörizme karşı farklı bakış açıları ve savunma sistemleri geliştirmektedir. Örneğin terörist kabul edilen terör örgütleri listesi her devlet için değişiklik gösterebilmektedir. Bu husustan hareketle, terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılmasının en büyük zorluğu da ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda devlet odaklı daha genel bir terörizm kavramı tanımının benimsenmesi terörizm için ortak bir tanım yapmayı daha da kolaylaştıracaktır. Tüm bunlara ek olarak eğer tüm aktörlerin rızası ile ortak bir terörizm kavramı benimsenecekse bunu

gerçekleştirecek kurum da Genel Kurul'da neredeyse tüm devletlerin söz hakkının olduğu BM olmalıdır. Zira dünya siyasetinde neredeyse tüm aktörlerin söz sahibi olduğu tek kurum BM'dir.

Terörizm kavramının ortak bir tanımın yapılması yakın gelecekte de mümkün gözükmemektedir. Zira devletler egemenliklerinden taviz vermekte zorlanmakta ve bu nedenle terörle mücadelede tek başlarına hareket etmeyi tercih etmektedirler. Terörizmin ortak bir tanımının yapılması ve bunun tüm aktörler tarafından kabul edilmesi oldukça zor görülmektedir. Zira terörizmin özellikleri konusunda dahi hem aktörler hem de yazarlar ve akademisyenler arasında fikir ayrılıkları mevcuttur.

Terörizmle mücadele etmek için ortak bir terörizm tanımının gerekli olup olmadığı bu bölümün temel tartışma konularından olmuştur. Zira hali hazırda aktörler terörizmle terörizm kavramının ortak bir tanımı yapılmadan da mücadele etmektedir. Problemlerle mücadele konusunda devletler egemenliklerini kısıtladıkları gerekçesiyle genelde tek başlarına hareket etme eğilimindedirler. Ancak işbirliği ile birlikte önlenen problemlerin ve gerçekleştirilen başarıların önemini de vurgulamak gerekir. Örneğin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ya üye olan devletler birlikte savunma sistemleri geliştirmektedir ve günümüzde birçok devlet de bu "*koruma şemsiyesinin*" altına girmeye çalışmaktadır. Yani devletlerle en önemli tehditlerle tek başına mücadele mümkün olsa da uluslararası örgütler aracılığıyla beraber mücadele etmek getirileri açısından daha caziptir. Bu kapsamda terörizm kavramının ortak bir tanımının kabul edilmesi tüm aktörler için terörizm problemine dair muğlaklıkları kaldırma ve onunla mücadele etme konusunda yardımcı olacaktır. Ayrıca terörizm kavramının ortak bir tanım aracılığıyla tanımlanması hukuki olarak çeşitli muğlaklıkları ortadan kaldıracaktır. Keza tanım bile tam olarak bilinmeyen bir problem ile hukuki olarak nasıl mücadele edilebilir? Tüm bu nedenlerden dolayı terörizmin güncel ve tüm çeşitlerini içine alacak ortak bir tanımının yapılması terörizmle mücadeleye katkı sunacak bir durum olacaktır.

Terörizm kavramı tanımlanırken genel olarak terörizmin uluslararası boyutuna da özellikle vurgu yapmak gereklidir. Örneğin bir terör örgütü birçok devletin sınırları içerisinde saldırılar gerçekleştirebilmektedir ve bu durum birçok devlet için problem teşkil etmektedir. Bu nedenle diğer tüm uluslararası problemler gibi terörizm de tüm aktörlerin katkısı ile tamamen yok edilebilir. Bu nedenle terörizmin ortak bir tanımının yapılması da



dâhil terörizmle mücadele alanında atılan her adım en az bir aktörün tek başına attığı adımlar kadar önemli nitelik taşımaktadır.

Terörizm günümüzde birçok bireyin hayatına mâl olmakta ve devletlere maddi anlamda çok fazla yük olmaktadır. Zira terörizm gibi belirsiz bir tehdit ile mücadelenin faturası oldukça pahalıdır. Bu duruma ek olarak terörizmin toplumlarda yarattığı korku ne yazık ki bireyleri hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkilemektedir. Böyle belirsiz ve büyük bir tehdit ile mücadele etmenin önemi de bu nedenlerden dolayı daha da ön plana çıkmaktadır. Tüm bu durumlardan hareketle, denilebilir ki terörizme ve onunla mücadeleye dair yapılan araştırmaların her biri büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda terörizm kavramının tanımı ve terörizmin çeşitlerinin ne olduğunun araştırılması da ayrı bir önem arz etmektedir.



## 2. ULUSLARARASI TERÖRİZMLE MÜCADELEDE KUVVETE BAŞVURMA YETKİSİ VE MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

Geçmişten günümüze tıpkı savaş ve barış kavramlarının içeriğinin ve tanımlanmasının değiştiği gibi devletler ve diğer aktörler için kuvvete başvurma anlayışı ve bu konu ile ilgili kısıtlamalar da değişmiştir. Örneğin geçmişte devletlere atfedilmiş bir hak olarak görülen savaş durumu günümüz çağdaş uluslararası hukukunda yasaklanmıştır. Daha önceki dönemlerde savaşın bir hak olarak görülmesine paralel olarak kuvvet kullanımı ve askeri operasyonlar da devletler ve uygarlıklar için belirli amaçları gerçekleştirmek adına doğal bir araç olarak görülmüştür. Yine bu dönemde korunması ve sürdürülmesi gereken barışın savaş yoluyla elde edebileceği anlayışı hakîm olmuştur. Realist paradigmanın temellerini atan bu anlayış barışı korunması gereken bir olgu olarak görürken savaşı engellenmesi gerekmeyen bir durum olarak görmüştür. Hatta barışa ulaşmak için savaşın meşru bir zorunluluk olduğu düşüncesi bu dönemde hakîm olmuştur.

1600'lü yıllarda ise devlet için savaşın bir hak olduğu düşüncesinin popülerliğini ve geçerliliğini koruduğu görülür. Örneğin realist akımın öncülerinden olan İngiliz filozof Thomas Hobbes, savaş başlatmayı ve barışı temin etmeyi egemen olarak tanımladığı devletin doğal bir hakkı olarak görmüştür (Geçit, 2020: 116). Bunun altında yatan temel neden ise realistler tarafından devletlerin basitçe birbiri ile çatışan birer küme veya grup olarak görülmesidir. Tüm dünya halklarının ve devletlerin yer aldığı uluslararası bir toplumun varlığının kabul edilmemesi aynı zamanda uluslararası sistemde barışı korumanın mümkün olmadığı ve savaşın da devletler için kaçınılmaz olduğu düşüncesinin benimsenmesine neden olmuştur (Yalvaç, 2011: 76-77). Uzun süre etkisi devam eden bu düşünceye paralel olarak devletler de kaçınılmaz son olan savaşı gerekli olarak uygulayan birer aktör olarak görülmüştür. Yani devletler veya diğer aktörler için savaşın ya da herhangi bir kuvvet kullanımının yasaklanması bu düşünce tarzı ile mümkün olmamıştır. Barışın eninde sonunda bozulacak bir olgu olarak görülmesi savaşı meşrulaştırmıştır. İnsanlar arasındaki birliğin önemine vurgu yapan ve liberalizm düşüncesinin öncüsü olan filozof John Locke ise siyasette devletlerarasındaki işbirliğine daha olumlu yaklaşan filozoflardandır (Tannenbaum, 2018: 237). Uluslararası bir toplum anlayışının oluşmasının mümkün olduğu düşüncesi şöyle dursun bireyler arasında birliğin dahi mümkün olmadığını savunan filozof ve yazarların aksine Locke tıpkı ulusların içinde barışın hüküm süreceğine inandığı gibi uluslararası ortamda da bir işbirliği olabileceğini ifade etmiştir. Uluslararası sistemde anarşi

olduğu bir gerçekken bu anarşinin her daim kargaşa ve savaş getirmeyebileceği fikri barışın savaş olmadan korunabileceği fikirlerinin temellerini atmıştır.

Realist akıma daha yakın olsa da barış kuramı ile ilgili fikirleri dolayısıyla bahsedilmesi gereken filozoflardan biri de Cenevreli filozof ve yazar Jean-Jacques Rousseau'dur. Rousseau, diğer realist öncülerin aksine barışı sağlamak için savaşın vazgeçilmez olduğu düşüncesine katılmamıştır. Öte yandan yine de Rousseau uluslararası arenada devletleri savaş durumunda tanımlamıştır hatta devletlerarası ilişkileri sadece savaşa indirgemıştır (Yalvaç, 2007: 139). Rousseau savaş durumunun devletin varlığıyla birlikte vücut bulduğunu ve devletin de savaş olmadan var olamayacağını düşünmekteydi (Yalvaç, 2007: 139). Yani Rousseau devletlerarası ilişkilerde savaşın ve kuvvet kullanımının kaçınılmaz bir son olduğundan bahsetmiştir. Buna ek olarak savaştan devletlerarası ilişkilerin doğası olarak bahseden Rousseau devletlerarasında savaş durumu dışında bir ilişki olabileceği fikrini göz ardı etmiştir.

Geçmişten beri devletin hayatta kalmak için her daim savaş durumunda olması gerektiği fikri yerini barışı sürdürmek için savaşa gerek olmadığı ya da barışın savaş durumu olmadan da sürdürülebileceği fikrine bırakmıştır. Bu bağlamda devletlerin sürekli bir savaş durumu içinde olduğu ve insanlar gibi rekabet ettikleri düşüncesi yerine uluslararası arenada birliğin de mümkün olduğu fikri öne çıkmaya başlamıştır. Bununla bağlantılı olarak insan haklarını koruma ve savaşı önlenme gibi uluslararası konularda karar verebilecek uluslararası bir toplum olduğu fikri de zamanla oluşmaya başlamıştır.

Uluslararası ilişkilerin doğasının sadece çatışmadan ibaret olmadığını savunan ekollerden olan İngiliz Okulu<sup>33</sup> uluslararası toplumun varlığından ve devletler için birliğin mümkün olduğundan bahsetmektedir (Ağkaya 2016: 1060-1061). Her ne kadar barışın sürdürülmesi bu düşüncede mevcut aktörlere yani (daha çok) devletlerin davranışlarına göre şekillendiği belirtilse de barışı sağlamak ve devam ettirmek için savaşın gerekli olmadığı fikrinin öne çıkması bu minvalde önem arz etmektedir. Bu bağlamda uluslararası sistemde anarşi hâkim olsa da uluslararası bir toplumun varlığı ve devletlerarası ilişkilerin her daim savaş durumunda olması gerekmediği fikri öne çıkmaya başlamıştır. Gerek insanlığın yaşadığı en büyük savaşlardan olan I. Dünya Savaşı gerekse de mevcut düzeni sürdürme

---

<sup>33</sup> 1959 yılında Britanya'da ortaya çıkan bu akımın öncüleri Herbert Butterfield, Martin Wight, Hedley Bull ve Adam Watson'dır. Daha fazla bilgi için bkz. (Ağkaya, 2016).

çabası devletlerin barışı sürdürme konusunda daha istekli olmalarını sağlamıştır. Bunun en somut örneği olan Milletler Cemiyeti ve Milletler Cemiyeti Anlaşması ise en basit temelde anlaşmada da yer aldığı üzere barışı sürdürmek adına imzalanan bir anlaşmadır. Milletler Cemiyeti anlaşması savaşı yasaklayan maddeler içermese de devletlerarasında barışın korunabileceğine ve mevcut düzenin sürdürülebileceğine sistem aktörleri tarafından bir inanç olduğunun en somut göstergesidir.

Barış anlayışı dönem dönem farklılaşsa da değişmeyen tek düşüncenin onun korunması gereken bir olgu olduğu düşüncesi olduğu görülür. Buna paralel olarak da Milletler Cemiyetinden Birleşmiş Milletlere uzanan süreçte barışın korunması gereken bir düzen olduğu düşüncesi hakîm olmaya devam etmiştir. Ancak Milletler Cemiyeti kurulduktan sonra kuvvet kullanımı ya da daha genel adıyla savaş ile ilgili farklı bir tartışma ortaya çıkmıştır. Bu tartışma Milletler Cemiyeti'nin savaşı önlemek için mi, barışı korumak ve sürdürmek için mi yoksa mevcut sistemin devam etmesini sağlamak için mi kurulduğu ile ilgili olmuştur. Nitekim Türkiye gibi devletlerin cemiyete ve onun faaliyetlerine en başından beri kuşku içinde yaklaşmasının sebebi de bu olmuştur. Bu bağlamda uluslararası siyasette sorunların barışçıl yolla çözülebileceğine olan inancın arttığı ancak hala savaşı engelleyebilmek veya yasaklamak için somut bir adım atılmadığı görülür. Keza Milletler Cemiyeti savaşa alternatif olabilecek bir çözüm olacak şekilde uluslararası anlaşmazlıkların çözümü için “saldırgan” olarak adlandırılan devletlerin barışı bozabilecek faaliyetlerini önlemek amacıyla kurulmuştur (Barlas, 2017: 95). Bu anlamda her ne kadar Milletler Cemiyeti uluslararası barışı korumak ve sürdürmek için kurulmuş olsa da gerçekleştirdiği düzenlemeler gereği savaşı da dünya barışını korumanın bir yolu olarak göstermiştir. Bu nedenle her ne kadar bu dönemde uluslararası bir toplumun varlığı açıkça kabul edilmiş olsa da savaş, barışı bozan bir durum olarak kabul edilmemiştir. Hatta Milletler Cemiyeti Misakı incelendiğinde devletlerarasında müzakere yollarıyla elde edilemeyen ve bozulan uluslararası barışın son çare olarak savaşla elde edilebileceği anlamı dahi çıkarılabilir (Polat, 2020: 1957). Bu nedenle tartışmanın ilk ayağı Milletler Cemiyetinin savaşı barışa giden yolda bir araç gibi göstermiş olup olmadığıdır. Bu anlamda eskiden beri barışı sağlamak için savaşın gerekli olduğu düşüncesinin izleri Milletler Cemiyetinde de görülmektedir. Milletler Cemiyeti ana amaç olarak tüm dünyada uluslararası barışı ve güvenliği korumak için kurulmuş en geniş kapsamlı ilk uluslararası örgüt olsa da barışı sağlamak için savaşa

başvurmanın gerekli olabileceği düşüncesini değiştirmede mekanizma olarak yetersiz kalmıştır.

Tartışmanın diğer ayağı ise Milletler Cemiyetinin mevcut sistemi mi yoksa uluslararası barışı korumak için mi kurulduğu tartışmasıdır. Bu tartışmanın ana nedeni Milletler Cemiyeti ile kurulan sistemin bazı devletleri bilerek saf dışı bıraktığı ve revizyonist olmaya ittiği argümanından kaynaklanmaktadır. Milletler Cemiyeti'nin uluslararası barışı korumaya yönelik katkıları kayda değer olsa da mevcut manda sistemini hala devam ettirmesi Japonya, İtalya ve Almanya gibi bazı devletlerin saldırgan tavırlarına yol açmıştır. (Polat, 2020: 1962). Yani İngiltere ve Fransa gibi devletler Milletler Cemiyeti'nden ve koruduğu sistemden son derece memnunken bunun aksine Japonya gibi devletler bu sistemi değiştirmek için harekete geçmiş ve kuvvet kullanımına başvurmuştur. Sonuç olarak söylenebilir ki Milletler Cemiyeti'nin barışı koruma ve sürdürme misyonu zamanla bazı devletlerin daha çok sözünün geçtiği bir sistemin korunduğu bir hal almaya başlamıştır. Milletler Cemiyeti her ne kadar başarısız olmuş bir uluslararası örgüt olarak anılsa da kuvvet kullanma hukuku bağlamında tüm dünya devletlerine verdiği en önemli ders savaşı yasaklamadan barışı korumanın ya da en azından sürdürmenin mümkün olmadığı konusunda olmuştur.

Milletler Cemiyetinden alınan derslerin en önemli göstergesi ise Birleşmiş Milletler olmuştur. Birleşmiş Milletler sistemi, uluslararası barışın ve güvenliğin korunması için tarihten alınan dersleri sergiler niteliktedir. Örneğin Birleşmiş Milletler döneminde bu durum kendini Birleşmiş Milletler Anlaşması Madde 2/4'te barışın korunması için savaşın ve hatta her türlü kuvvet kullanımının yasaklanması gerekliliğinin hayata geçirilmesi ile göstermiştir (Birleşmiş Milletler, 1945: 5).<sup>34</sup> Milletler Cemiyetinden hemen sonra kuvvet kullanımına geniş yasaklar getiren Birleşmiş Milletler, barışın ve mevcut düzenin korunması için savaşın gerekli olduğu fikrini tamamen çürütecek adımlar atmış ve her türlü kuvvet kullanımını yasaklamıştır. Sonuç olarak modern uluslararası hukuk sisteminde barışı sürdürmek için savaşın bir hak olarak görüldüğü düşüncesine yer yoktur.

Devletlerarasında savaş durumu ve kuvvet kullanımı yüzyıllar boyu tartışılmı ve son olarak Birleşmiş Milletler anlaşması ile yasaklanmıştır. Ancak alanın daha tartışmalı bir konusu olan Devlet dışı aktörlere karşı kuvvete başvurma yetkisinin nasıl olacağı ise

---

<sup>34</sup> Birleşmiş Milletler Anlaşması Madde 2/4 ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. (Birleşmiş Milletler, 1945: 5).

halen tartışılmaya devam edilmektedir. Devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanımı çeşitli istisnalar dışında yasaklanmışken ve daha ortak bir tanımı dahi oluşturulamamış olan terörizme karşı kuvvet kullanımının sınırları, tanımı ve boyutu da henüz kesinleşmiş ve netleşmiş gözükmemektedir. Terörizmle mücadelenin devletler açısından öznel ve yoruma açık doğası nedeniyle terörizme karşı kuvvet kullanımının ne zaman yasal sayılabileceği, yasal sayılabilmesi için devletlerin terörizme karşı kuvvet kullanırken ne gibi hukuksal verilerin olması gerektiği ve bu hukuksal verilerin hangi yetkili otorite tarafından tanımlanacağı gibi muğlak sorular bu anlamda öne çıkmaktadır. Bu nedenle devlet dışı aktörlere karşı kuvvete başvurma yetkisi ve bu yetkinin ne zaman yasal sayılabileceği bu anlamda ışık tutulması ve bahsedilmesi gereken bir konudur. Zira devletler sık sık devlet dışı aktörler tarafından tehdit edilebilmekte ve büyük zararlara uğrayabilmektedir. Devletler için bu zararların en büyükleri ise genel olarak terör örgütlerinden gelmektedir. Terör örgütlerinin oluşturduğu tüm bu açık tehdit unsurlarına rağmen devletlerin bu konudaki düzenlemeler ile ilgili tıpkı terörizmin ortak bir tanımının yapılmasındaki isteksizlikleri gibi oldukça isteksiz davrandığı görülür. Yine de devlet dışı aktörlere karşı kuvvete başvurma yetkisi ile ilgili düzenlemeler yok değildir.

Her türlü kuvvet kullanımı ve savaşın yasaklanması ile ilgili düzenlemeleri incelemeyen önce bazı sorulara cevap aranması gerekmektedir. Bu sorulardan bazıları şunlardır: savaşın veya kuvvet kullanmanın terminolojik tanımı nedir? Savaşın veya kuvvet kullanımının tanımı yapılırken terörizmle mücadele bunun neresindedir? Savaşın ve hatta kuvvet kullanmanın tanımı devletler için terörizmle mücadelede bir yasal dayanak olabilir mi? Tüm bu sorular devletlerin terörizmle mücadelede yasal dayanaklarını araştırırken savaş kavramının tanımının da incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Savaş genel olarak akıllara sıcak çatışmayı getirmektedir. Ancak sıcak çatışma içermeyen Soğuk Savaşlar ve gerilimler de savaş olarak adlandırılabilir. Kaldı ki günümüzde savaş sadece sıcak çatışmayı kapsamayan bunun yanında ekonomik, siyasi ve sosyal etkileri de kapsayan çok boyutlu bir olguya dönüşmüştür. Örneğin terörizmle savaş kapsamında<sup>35</sup> askerî harekâtlara ek olarak gerekli durumlarda devletler tarafından birçok ekonomik yaptırım da uygulanmaktadır. Bu

---

<sup>35</sup> 11 Eylül saldırılarından sonraki dönemde dönemin ABD başkanı George W. Bush doktrini ile başlayan süreçte tüm dünya literatürüne terörizmle ilgili savaş kapsamında birçok yeni kavram dahil olmuştur. Ancak literatüre kazandırılan “ön alıcı savaş” gibi kavramlar uluslararası hukukta çok fazla kabul görmemiş ve devletlerin uluslararası terörizmle mücadelede gerçekleştirdiği operasyonların ve hareketlerin yasallığının tekrar sorgulanmasına neden olmuştur. Tüm bunlara ek olarak terörizmle savaş kavramı 2001’den sonra daha da karmaşık bir hâl almıştır. Daha fazla bilgi için bkz. (Dündar, 2018).

anlamda tüm dünyada eskiden beri devletler ve diğer aktörler ile terörizm ve terör örgütleri arasında süregelen ve sadece sıcak çatışma ve askerî harekâtlardan ibaret olmayan bir savaş olduğu yorumu yapılabilir. Her ne kadar terörizmle savaş bağlamında savaşın sadece sıcak çatışmadan ibaret olmadığı belirtilmesi gereken bir husus olsa da hukuksal açıdan terörizmle savaşın yasallığı daha çok sıcak çatışma bağlamında değerlendirilmektedir. Ancak bu değerlendirme için somut veriler oldukça sınırlıdır. Bu anlamda terörizm ile mücadelede devletler için savaşın yasal olup olmadığı kesin değildir. Savaş ve her türlü kuvvet kullanımı günümüzde yasaklanmış olsa da uluslararası terörizmle mücadelede devletlere atfedilen bir sorumluluk vardır. Terörizmle mücadelede devletlere atfedilen bu sorumluluk Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge ve Eki'nde açıkça şu şekilde ifade edilmiştir:

“Her Devlet, bir başka Devletin içindeki sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütlemek, kışkırtmak, bunlara yardımda bulunmak ya da bunların içinde yer almaktan ya da bu tür hareketlerin yürütülmesine yönelik olarak kendi toprakları içinde yürütülen örgütlü etkinliklere rıza göstermekten, bu paragrafta sözü edilen hareketler güç tehdidi ya da güç kullanımı içerdiği zaman, kaçınmakla yükümlüdür.”<sup>36</sup>

Terörizmle mücadelede ilgili kararda da belirtildiği üzere devletlere terörizmle mücadele kapsamında bir sorumluluk atfedilmiştir ancak bu sorumluluğun nasıl yerine getirileceği ile ilgili bir çerçeve çizilmemiştir. Her ne kadar uluslararası terörizmle mücadele tüm devletler için bir sorumluluk olarak görülse de tek başına bu sorumluluk terörizmle mücadelede devletlere yasal dayanak sağlamaktan oldukça yoksundur (Wood, 2020: 181). Örneğin uluslararası terörizmle mücadelede devletler için ne tür askeri operasyonların yasal sayılabileceği oldukça muğlak bırakılmıştır. Kaldı ki birçok devlet uluslararası terörizmle mücadele ederken diğer devletlerin sınır güvenliğini<sup>37</sup> ve uluslararası hukuktan doğan başka haklarını ihlâl edebilmektedirler. Bu durumda denilebilir ki uluslararası terörizmle

---

<sup>36</sup> UN, GA Res. 2625(1970), Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations. [https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094506bm\\_17.pdf](https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094506bm_17.pdf) Erişim Tarihi: 12.11.2022.

<sup>37</sup> 11 Eylül saldırılarından sonra ABD Afganistan'a müdahale etmişti. “Terörle mücadele” kapsamında yapılan ve neredeyse 20 yıl süren bu savaş, şüphesiz uluslararası terörizmin önlenmesine karşıydı. Ancak bugün bile bu müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu ve hatta yasallığı tartışılmaktadır. Günümüzde birçok devlet uluslararası terörizmle mücadele kapsamında askeri operasyonlar gerçekleştirmekte ve bu operasyonların yasallığı tartışılmaya devam edilmektedir. Daha fazlası için bkz. (Oghlı, 2020).

mücadelede devletlere bir sorumluluk atfedilmiş olması devletlerin bu bağlamdaki her fiilini elbette ki yasal yapmamaktadır.

Devletlerin uluslararası terörizme destek olmama ve onunla mücadele etme konularından doğan yükümlülüklerinin olduğundan bahsetmiştik. Bu duruma ek olarak herhangi bir devletin bu yükümlülükleri ihlâli ancak ve ancak hukuka aykırılık taşıyacak bu fiillerin söz konusu devlete atfedilmesi ile mümkün olmaktadır ve bu durum keskin çizgilerle belirlenmiş ve kolay ayırt edilebilen bir durum değildir (Kedikli, 2011: 133). Bu durum da uluslararası terörizmle mücadelede devletler için ayrıca bir muğlaklık yaratmaktadır. Hem bu durum hem de uluslararası hukuk kurallarının ihlâl edilmesi sonucu devletlere uygulanan yaptırımların yetersiz kalması, uluslararası terörizmle mücadelede devletlerin gerçekleştirdiği bazı müdahalelerin yasallık kazanmasına ya da en azından bu müdahalelere meşru zemin hazırlanmasına neden olmaktadır (Özkan, 2002: 239). Bunun sonucunda devletler için uluslararası terörizmle mücadelede yeni bir zorluk ortaya çıkmaktadır. Yani uluslararası terörizmle mücadelede devletler için her türlü askeri operasyonun yasallaştırılmaya çalışılması da egemenlik açısından devletler için sorun oluşturabilmektedir. Bu ve bunun gibi birçok nedenden dolayı devletler uluslararası terörizmle mücadelede kuvvet kullanımı ile ilgili yasalara mesafe ile bakmaktadır.

Tüm bu tartışmalara ek olarak devletler için uluslararası terörizmle mücadelede bir ölçü olması gerekip gerekmediği de tartışılması gereken bir diğer konudur. Örneğin bir terör örgütü ile mücadele ederken yasallık açısından devletler için bu mücadelenin ne yoğunlukta ve ne ölçüde sürdürülebileceği de önemlidir. Her ne kadar devletler için herhangi bir devletle mücadelede bir ölçü şartı olsa da terörizmle mücadelede bu durum yine bir muğlaklık yaratmaktadır. Örneğin uluslararası terörizmle mücadele ederken hangi askeri operasyonun yasal olduğu veya bu askeri operasyonun ne şekilde gerçekleştirilebileceği yani kısaca terörizme devletler tarafından ne ölçüde cevap verilebileceği de muğlaktır. Tüm bu sorunlara ek olarak devletler için uluslararası terörizmle mücadelede önemli bir başarı elde edilip edilmediği ise somut olarak belirlenmesi zor ayrı bir etmendir. Bu duruma yaygın bir örnek olarak ABD'nin Afganistan'da El Kaide ile mücadelesi verilebilir. Yapılan birçok ankette ABD'nin Afganistan'da terörle mücadelesine ilişkin kesin sonuçlar çıkarılamamış ve başarılı olup olmadığına dair nesnel bir fikir birliğine ulaşılamamıştır (Kaya ve Kodaman, 2021: 158-159). Bu belirsizlikler devletlerin uluslararası terörizme karşı askeri operasyonlar gerçekleştirirken uluslararası kamuoyuna karşı elini zayıflatmaktadır.



Terörizmle mücadele alanındaki bir diğer önemli tartışma ise silahlı saldırı kavramının terörizm saldırılarını kapsayıp kapsamadığıdır. Genel olarak düşünüldüğünde BM Antlaşması Madde 51’de yer alan meşru müdafaa hakkının hangi durumlarda kullanılabilceği konusunda terörizm saldırılarını da kapsayacak geniş çaplı bir yorum yapıp yapılamayacağı asıl tartışma konusudur. Meşru müdafaa hakkının bu denli geniş yorumlanması kuvvet kullanma yasağına ilişkin hukuksal prosedürü aşındırmayabilir ancak hukuka aykırı olan diğer eylemler için de geniş bir gerekçelendirme yelpazesi sağlayabilir (Stahn, 2003: 38). Ancak aynı zamanda devletlerin uğradığı tüm saldırılar da bir devletten gelmemektedir ve bu nedenle de devletler zaman zaman meşru müdafaa hakkını devlet dışı aktörlere karşı kullanmak durumunda da kalmaktadır.

Görüldüğü üzere terörizmle mücadelede uluslararası hukukun devletlere sağladığı yasallık alanı konusunda oldukça fazla muğlaklık ve tartışma mevcuttur. Günümüzde birçok antlaşma ve yapılageliş kurallarıyla bu durum en aza indirilmeye çalışılmış olsa da devletler için uluslararası terörizmle mücadelede hala birçok yasal boşluk bulunmaktadır. Bu yasal boşluklar zaman zaman uluslararası terörizmle mücadeleye de engel olmaktadır. Zira uluslararası toplumun tepkisinden çekinen bir devlet bu anlamda uluslararası terörizme karşı askeri bir adım atmaktan çekinmektedir. Bunun tam aksi olan senaryoda ise (tıpkı ABD’nin Afganistan müdahalesinde olduğu gibi) devletlerin uluslararası terörizmle mücadelede gerçekleştirdikleri bazı askeri operasyonlar uluslararası arenada hukuksal anlamda yıllarca yasallığı tartışılan ve devletin itibarını zedeleyen olaylara dönüşebilmektedir. Sonuç olarak uluslararası terörizmle mücadelede uluslararası hukuktaki yasal boşluklar hem devletler hem de diğer aktörler için terörizmle mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

Devletlerin yüzyıllar boyu ana aktör olduğu uluslararası sistemde Soğuk Savaş<sup>38</sup> döneminden hemen sonra büyük bir kırılma yaşanmıştır. Soğuk Savaş dönemine kadar ve hatta bu dönem süresince uluslararası sistemi daha çok devletlerin yönlendirdiği ve devletler için asıl tehditlerin de diğer devletler (bir devlet için asıl tehdit bir başka devletti) olduğu bir sistem göze çarpmaktaydı. Soğuk Savaş döneminden sonra ise devlet dışı aktörler sahneye daha çok çıkmaya başlamış ve bu durum uluslararası hukukta bu konu ile ilgili düzenlemeleri

---

<sup>38</sup> Soğuk Savaş dönemi, 12 Mart 1947’de başlayan ve 1991’e kadar ABD ile SSCB arasında devam eden uluslararası siyasi ve askeri gerginlik olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde en önemli tehdit tüm devletler için diğer ideolojiyi benimseyen kutup olmuştur. Doğu Blokundakiler Batı Bloku devletlerini tehdit olarak algıladıkça Batı Blokundakiler ise bunun tam tersini düşünmüştür. Bu nedenle devletler için en büyük tehdit bu dönemde yine devletler olmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Wallerstein, 2010).

zorunlu kılınıştır. BM gibi uluslararası örgütler sisteme olumlu katkı sunarken terör örgütleri gibi oldukça tehlikeli olan devlet dışı aktörler ise bu konuda bazı düzenlemeler yapılmasına neden olmuştur. Bu anlamda cevaplanması gereken ilk soru devlet dışı aktörlere özellikle de terör örgütlerine ve uluslararası terörizme karşı devletlerin yasal savunma hakkı olup olmadığıdır. Bu anlamda diğer bölümde kuvvet kullanma yasağının istisnalarından daha detaylı olarak bahsedileceği üzere ilk husus devletlerin terör örgütleri ile olan mücadelesinin kuvvet kullanma yasağı istisnalarından sayılıp sayılmayacağıdır. Zira hem savaş durumu hem de her türlü kuvvet kullanımını BM Anlaşması gereği tüm devletlerin kabul ettiği<sup>39</sup> üzere yasaklanmıştır. Bu durumda devletlerin terörizme karşı da olsa her türlü kuvvet kullanımının yasal sayılabilmesi için bunun anlaşmada yer alan iki istisnadan biri gereği olması gerekir.

Öncelikle uluslararası terörizmle mücadele ile ilgili devletlerin yasal savunma hakkının BM anlaşması 51. Maddede yer alan meşru müdafaa hakkı çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği kesin değildir. Bu durumun nedeni Arsava tarafından güzel bir şekilde özetlenmiştir:

“Federal Mecliste karar öncesi yapılan tartışmalar da devlet dışı aktörlerin terör eylemlerine karşı yasal savunma hakkının kullanılmasının ne denli tartışmalı olduğunu ortaya koymuştur: “Die Linke” partisi milletvekili Movassat’ın her terör eyleminin BM anlaşmasının 51. maddesinde yer alan yasal savunma hakkına yol açıp açmayacağı konusundaki sorusunu Dışişleri Bakanı Steinmeier bu çerçevede açık bir pozisyon alınamayacağı şeklinde cevaplandırmıştır.” (2019: 98).

Bu satırlarda da açıkça ifade edildiği üzere devletler mevcut egemenliklerine ket vurabileceği kaygısıyla kuvvet kullanımına getirilen istisnaları terörizmle mücadele için kullanmaktan çekinmektedir veya bu haklarını öznel yorumlayarak hareket etmektedir ve bu durum da daha sonra birçok tartışmaya konu olacak askeri operasyonları beraberinde getirmektedir. Yani devletlerin uluslararası terörizme karşı yasal savunma hakkının meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kullanılıp kullanılmayacağı öncelikle devletlerin ve diğer aktörlerin yorumuna açık bırakılmıştır. Bu durum terörizmle mücadelede devletler ve diğer aktörler için birçok sorun yaratmaktadır. Kaldı ki devletlerin hukuka uygun kuvvet kullanımı hakkının devlet dışı aktörler için mi yoksa diğer devletler için mi kullanılmasının yasal olduğu konusunda da bazı belirsizlikler vardır. Hukuka uygun kuvvet kullanımı hakkı her ne kadar devletler için yoruma açık bırakılsa da uluslararası terörizmle mücadele açısından

---

<sup>39</sup> BM antlaşması, anlaşmayı imzalamayan devletler dahil tüm devletler için bağlayıcı niteliktedir.

bu hakkı uluslararası teamül hukukunun<sup>40</sup> oluşma kuralları çerçevesinde yorumlamak da mümkün gözükmemektedir (Arsava 2019: 102). Bunun en büyük nedeni ise devletlerin terörizmle mücadelede ortak bir karar oluşturmadaki başarısızlıklarıdır. Henüz terörizmin tüm kurumlar, devletler ve devlet dışı aktörler ile kuruluşlar tarafından kabul edilen ortak bir tanımı dahi oluşturulamamışken terörizmle mücadelenin yapılageliş kuralları çerçevesinde yorumlanması da şimdilik mümkün görünmemektedir. Zira devletler tarafından gerçekleştirilen askeri operasyonlar sık sık diğer devletler veya kurumlar için tartışma kaynağı olabilmekte ve bu operasyonların yasallığı ve meşruluğu da sorgulanabilmektedir. Kaldı ki yapılageliş kurallarının oluşumu ile ilgili dahi hukukçular arasında tartışmalar mevcuttur. Bazı hukukçular teamül hukukunun oluşması için devletlerin eylemlerini yeterli görürken bazı hukukçular ise *Opinio juris*<sup>41</sup> kavramı kapsamında bu eylemlere ek olarak bu eylemlerin zorunlu olduğu konusunda bir inancın da var olması gerektiğini belirtmektedir. Görüldüğü üzere henüz teamül hukukunun oluşması ile ilgili tartışmalar dahi çözüme kavuşturulamamıştır. Halihazırda yeterince tartışma barındıran terörizmle mücadele konusunda teamül hukukunun oluşturabileceği kurallar da bu bağlamda oldukça sınırlı gözükmemektedir.

Savaşın ve her türlü kuvvet kullanımının yasaklanması ile ilgili yukarıda bahsedilen kesin sınırlar henüz belirlenmemiş iken tüm bunlara ek olarak devlet dışı aktörlere karşı kuvvet kullanımı uluslararası hukukta da muğlak bırakılmıştır. Özellikle 11 Eylül döneminden sonra uluslararası sistemde devlet dışı aktörler daha da önemli bir konuma gelmiş olsa da bunun tüm yansımalarını uluslararası hukuk kurallarında görmek mümkün değildir. Devlet dışı aktörler de günümüzde en az devletler kadar söz sahibidir. Ancak hem uluslararası sistemdeki aktörlerin hakları hem de sorumlulukları karşılaştırıldığında devletlerin diğer aktörlere göre daha çok ön planda olduğu yorumunu yapmak da yanlış olmayacaktır. Bu durumun nedeni uluslararası hukukun ilk olarak devletler hukuku olarak yani devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyen bir sistem olarak ortaya çıkması veya diğer

---

<sup>40</sup> Uluslararası teamül hukuku ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. (Değerli, 2018).

<sup>41</sup> Pazarcı, “*Opinio juris sive necessitatis*” kavramını şu şekilde açıklamıştır:

“Bir yapılageliş kuralının doğması için, aynı yönde birörnek davranışların sürekli tekrarlanması yeterli olmayıp, bu davranışların hukukun bir gereği olarak zorunlu olduğu konusunda bir inancın varlığı da gerekmektedir”

Yapılageliş kurallarının oluşumu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. (Pazarcı, 2020: 108-115).

aktörlere (özellikle uluslararası örgüler) devletlerin kimlik veya aidiyet kazandırdığı düşüncesi olabilir (Arsava, 2019: 103). Bunun derin izleri çeşitli anlaşmalarda, BM Genel kurul veya Güvenlik Konseyi Kararlarında ve devletlerin uygulamalarının uluslararası hukuk kurallarının bir parçası olduğu yapılageliş kurallarında kendini göstermektedir. Örneğin hem devletler hem de devlet dışı aktörler için saldırının tanımı yapılırken genel olarak devletler göz önüne alınmıştır ve devlet dışı aktörler bu bağlamda sistemin dışına itilmiştir.

Terörizmin ortak bir tanımının yapılmamasının aksine saldırının tanımı ilgili ve yetkili otorite BM tarafından yapılmıştır. Saldırının tanımının yapılmasının uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Gerçekleşen çokça eylem düşünüldüğünde saldırının tanımının yapılmasının tıpkı ilgili kararda bahsedildiği üzere onunla mücadeleyi de kolaylaştıracağı fikri oldukça doğru bir karar gibi gözükmektedir. BM, bir eylemin varlığını belirlerken bu eylemin bir saldırı olup olmadığının belirlenmesi ile ilgili A/3314 (XXIX) sayılı “Saldırının Tanımı” kararının kılavuz niteliği taşıması gerektiğini belirtmektedir (BM Genel Kurul Kararı, 1974, 142). Bu bağlamda ilgili kararda saldırının nasıl tanımlandığına da bakmak gereklidir. BM Genel Kurulu tarafından 14 Aralık 1974 tarihinde ve A/3314 (XXIX) sayılı “Saldırının Tanımı” kararı şu şekilde tanımlanmıştır:

“Saldırganlık, bir Devlet<sup>42</sup> tarafından başka bir Devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya bu tanımda belirtildiği gibi Birleşmiş Milletler Şartı ile tutarsız herhangi bir şekilde silahlı kuvvet kullanılmasıdır” (BM Genel Kurul Kararı, 1974, 142-143).

Tanımda açıkça saldırının bir devlet tarafından başka bir devlete karşı uygulanırsa saldırı olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir ve devlet dışı aktörlerin eylemlerine söz konusu kararda yer verilmemiştir. Buna ek olarak bir eylemin tanıma uygun şekilde saldırı fiili sayılabilmesi için silahlı bir saldırının gerekliliğinin altı çizilmiştir (BM Genel Kurul Kararı, 1974, 143). Bu anlamda saldırı eylemi silahlı bir saldırı ile tanımlanmıştır. Ancak her silahlı eylemin bir saldırı eylemi olarak nitelendirilemeyeceği de şu satırlarla aynı anlaşmada ifade edilmiştir:

“Bir Devlet tarafından Şart'a aykırı olarak ilk defa silahlı kuvvet kullanılması, ilk bakışta bir saldırı eyleminin kanıtı teşkil edecektir, ancak Güvenlik Konseyi, Şart'a uygun olarak, bir saldırı eyleminin işlendiğine dair bir belirlemenin geçersiz

---

<sup>42</sup> Söz konusu tanımda “Devlet” kavramı dünya üzerindeki tüm devletleri kapsayacak şekilde tanımlanmış ve kararın hükümlerini yerine getirmek için devletlerin BM üyesi veya başka devletler tarafından tanınmasına gerek olmadığının da altı çizilmiştir.

olacağı sonucuna varabilir. İlgili fiillerin veya sonuçlarının yeterli ağırlıkta olmaması da dâhil olmak üzere diğer ilgili koşulların ışığında gerekçelendirilmelidir ” (BM Genel Kurul Kararı, 1974, 143).

BM Genel Kurul kararındaki satırlardan da anlaşıldığı üzere saldırının tanımında silahlı bir saldırının gerekliliğine yer verilmiş ama aynı zamanda bu silahlı saldırının yoğunluğunun da değerlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Bir devletin gerçekleştirdiği silahlı bir eylemin hangi yoğunlukta bir saldırı eylemi sayılabileceği ise muğlak bırakılmıştır ve bu karar Güvenlik Konseyi'nin yetkisine bırakılmıştır. Buna ek olarak söz konusu saldırılar devletlerin silahlı saldırıları ile sınırlı tutulmuştur(Arsava, 2019: 102-103). Devlet dışı aktörlerden olan terör örgütlerinin silahlı saldırıları ise saldırının tanımı kararında kendine yer bulamamıştır.<sup>43</sup>

Bu karar incelendiğinde devletler için uluslararası terörizmle mücadelede tek başına yasal dayanak oluşturması oldukça zor görünmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere bu kararın tek başına bir devletin uluslararası terörizme karşı olan eylemlerine yasal dayanak sağlayabilmesi için bu saldırı eyleminin devlet destekli terörizm ile gerçekleştirildiğinin saptanması gereklidir. Bir devletin uluslararası terörizme verdiği desteğin nasıl saptandığı ile ilgili birkaç örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden en bilinenleri Libya, Suriye, İran ve Afganistan örnekleridir. Bu örneklerden en çarpıcı olanı ise şüphesiz Libya örneğidir. Dönemin Devlet Başkanı Muammer Muhammed Ebu Minyar el-Kaddafi'nin yönetimindeki Libya birçok kez terör örgütlerine ve teröristlere yardım etmekten ve bir dizi terör faaliyetine açıkça destek vermekten sorumlu tutulmuştur (Kedikli, 2011: 122-124). Libya'nın uluslararası terörizme destek verdiği gerekçesiyle birçok önlem ve yaptırım kararı alan BM Güvenlik Konseyi aynı zamanda Libya'nın uluslararası terörizme destek verdiğini de saptamıştır (S/Res/1970). Libya örneğine benzer şekilde Suriye'nin, İran ve Afganistan'ın da uluslararası terörizme çeşitli terör olayları vasıtasıyla destek verdiği tespit edilmiştir (Kedikli 2011: 124-132). Libya'ya benzer olarak bu devletlerin uluslararası terörizme verdiği destek çeşitli yaptırımlar ve önlemleri de beraberinde getirmiştir. Görüldüğü üzere devletlerin uluslararası terörizme verdiği desteğin yasal olarak saptanması için BM Güvenlik Konseyinin kararları büyük önem arz etmektedir. Buna ek olarak BM Güvenlik Konseyinin bu eylemden sonra alınan karar doğrultusunda bunun bir saldırı eylemi olduğu kararını da

---

<sup>43</sup> Aynı antlaşmada yer alan saldırının tanımı kararında devlet destekli terörizmin de antlaşmada yer alan saldırı tanımı çerçevesinde yer aldığını belirtmek gerekir. Detaylı bilgi için bkz. (BM Genel Kurul Kararı, 1974).

hükmetmesi gerekir. Bu nedenle ilgili devlete bu kararın tek başına yasal bir dayanak sağlayabilmesi için terörizme destek verdiğinin ilgili devlete atfedilmesi gerekir.

Geçmişten günümüze amaçlarına hizmet ettiği gerekçesiyle devletler birçok kez çeşitli terör örgütlerine yardım etmiştir ve bu nedenle de bu konuda uluslararası hukukta çeşitli düzenlemeler, yasaklar ve yaptırımlar da elbette ki mevcuttur. Öncelikle bir devletin uluslararası terörizme destek verdiğinin saptanması için söz konusu devletin bu eylemine ilişkin yetkili organlarca yapılacak bir tespit gereklidir. Bu yetkili organlardan biri Uluslararası Adalet Divanıdır (UAD). UAD, devletlerarasındaki uyuşmazlıkların, uluslararası hukuka uygun şekilde çözülmesi için kurulmuş uluslararası yargı kuruluşudur. UAD'nin çekişmeli yargı yetkisinin<sup>44</sup> yanı sıra danışma görüşü verme yetkisi de bulunmaktadır. Divanın çekişmeli yargı yetkisi bağlayıcı olarak tanımlanmaktadır ancak çekişmeli yargı yetkisinin bağlayıcı olabilmesi ve UAD'nin herhangi bir anlaşmazlık davasına bakabilmesi için taraf devletlerin rızası da gereklidir. Yani sonuç olarak UAD, tüm tarafların rızası olmadan çatışmanın çözümü bağlamında her davaya bakmamaktadır ve bu durum oldukça yetkili ve yüksek bir mahkeme olmasına rağmen UAD'yi terörizmle mücadele konusunda daha yetkisiz kılmaktadır. Zira aynı şekilde UAD'ye sadece devletler taraf olabilmektedir. Görüldüğü üzere UAD'nin yargı anlayışı devlet odaklı çatışma çözümü üzerinedir. Pratikte devlet dışı aktörler ile ilgili davalara bakmamaktadır ancak bazı devletler kendi içlerindeki silahlı gruplara destek verdiği nedeniyle bazı devletleri UAD'ye şikâyet etmişlerdir. Bu duruma örnek teşkil edecek bir dava olan “Kongo Bölgesinde Silahlı Faaliyetler (Demokratik Kongo Cumhuriyeti - Uganda)” davası UAD tarafından 12 Aralık 2005'te UAD tarafından hükme bağlanmıştır.

1998-2003 Uganda- Demokratik Kongo Cumhuriyeti savaşında Uganda'nın Demokratik Kongo Cumhuriyeti içindeki silahlı gruplara askeri, ekonomik ve lojistik destek vermesi söz konusu davada devletlerin diğer bir devletin içindeki silahlı terörist gruplara destek vermesi bağlamında değerlendirilmiştir. Uganda'nın Demokratik Kongo Cumhuriyeti içindeki isyancıları desteklemesi üzerine UAD şu kararı vermiştir:

“Uganda Cumhuriyeti, askeri müdahalede bulunarak ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ne karşı paramiliter faaliyetler gerçekleştirerek saldırganlığın yasaklanması da dâhil olmak üzere uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmaması

---

<sup>44</sup> Orijinal ismi “Contentious Jurisdiction” olan kavram devletlerarasındaki uyuşmazlıkları tanımlamak için kullanılmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. (Gülgeç, 2015).

ilkesini ihlâl etmiştir. .” (Karar, paragraf 25.) (ICJ, Democratic Republic of Congo v. Uganda, 2005: 200).

Görüldüğü üzere Divan, Uganda Cumhuriyeti'nin Demokratik Kongo Cumhuriyeti içindeki silahlı gruplara destek vermesini devlet destekli terörizm bağlamında değerlendirmiştir ve Uganda Cumhuriyeti'nin suçlu bulmuştur. Devlet destekli terörizmin saptanmasında güzel bir örnek teşkil eden bu davada divan öncelikle Uganda Cumhuriyeti'nin eylemlerini “işgal”<sup>45</sup> kavramından ayırmıştır. Ancak Uganda Cumhuriyeti'nin Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne karşı olan eylemleri “silahlı saldırı” tanımı içinde de yer almamıştır. UAD, Uganda'nın şiddet içeren bu eylemini “saldırı” olarak tanımlamaktan kaçınmış<sup>46</sup> ancak Uganda Cumhuriyeti'ni de faaliyetleri gereği suçlu bulmuştur. Görüldüğü üzere divan, Uganda Cumhuriyeti'nin başka bir devletin içindeki silahlı gruplara destek vermesini uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirmiş ve bunun için bu eylemi saldırı eylemi olarak nitelemeye gerek duymamıştır.

Bir devletin, diğer bir devletin içindeki silahlı gruplara destek sağladığına ilişkin UAD tarafından hükme bağlanan bir diğer dava ise Nikaragua- Amerika Birleşik Devletleri davasıdır. Davadan önce taraflar arasında geçen uyuşmazlığı özetlemek gerekirse Nikaragua'nın ABD'yi iç işlerine karışmakla suçladığı söylenebilir. ABD hali hazırda Sosyalist dünya ile mücadele içindeydi ve Sovyetler Birliği ile iyi geçinen bir Nikaragua da istediği bir şey değildi (Yılmaz ve Irk, 2015: 156). Bunun üzerine ABD, Nikaragua içindeki silahlı gruplara askeri, ekonomik ve lojistik her türlü desteği sağlamaya başlamıştır. Bu durumu önlemekte yetersiz kalan Nikaragua ise durumu UAD'ye taşımıştır.

Davaya bakan mahkeme, ilk olarak davada “güç kullanımını yasaklayan temel kural (paragraf 188) ve hatta diğer devletlerin toprak egemenliğine saygı gösterilmesini gerektiren kural (paragraf 212)'yi hatırlatmıştır (ICJ, (Nicaragua v. United States of America 1986: 173). Böylece mahkeme ABD'nin hem kuvvet kullanımını yasaklayan hem de devletlerin egemenliğine karışılmamasını yasallaştıran maddeleri çiğnediğini ima etmiştir. UAD söz konusu davayı bir “Uluslararası sorumluluk sorunu” olarak tanımlamıştır ve ABD'nin Nikaragua'da silahlı gruplara destek vermesinin sorumluluğunun ABD'ye atfedebileceği

---

<sup>45</sup> Davada, Uganda Cumhuriyeti'nin eylemlerinin “işgal” kavramı altında değerlendirilmediği görülür. Bunun yerine divan, Uganda Cumhuriyeti'ni Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin iç işlerine karışma ve silahlı gruplara destek sağlama gerekçesiyle suçlu bulunmuştur. (ICJ, Democratic Republic of Congo v. Uganda, 2005).

<sup>46</sup> UAD, Uganda'nın faaliyetlerinin “saldırı” tanımı çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini şu şekilde ifade etmiştir: “Hüküm, Birleşmiş Milletler Şartı'nda ve uluslararası teamül hukukunda uygulandığı şekliyle "silahlı saldırı" tanımına uymamaktadır.” (ICJ, Democratic Republic of Congo v. Uganda, 2005: 200).

hükümünü vermiştir (ICJ, (Nicaragua v. United States of America 1986: 180). Yani mahkeme, Niaragua'nın içindeki silahlı grupları destekleyerek ülkenin içişlerine karıştığı gerekçesiyle ABD'yi sorumlu tutmuştur. Bu anlamda mahkeme ABD'nin diğer bir devlet içindeki terörist grupları desteklediğine karar vermiştir. Mahkeme davada “uluslararası nitelikte olan” ve “uluslararası nitelikte olmayan” silahlı çatışmayı şu satırlarla ayırarak ABD'nin Nikaragua'nın iç işlerine karıştığını ifade etmiştir:

"Silahlı gruplar ile Nikaragua Hükümeti güçleri arasındaki çatışma, 'uluslararası nitelikte olmayan'<sup>47</sup> silahlı bir çatışmadır. Bu nedenle, kontraların Nikaragua Hükümetine karşı eylemleri, bu nitelikteki çatışmalar için geçerli olan yasaya tabidir; oysa Amerika Birleşik Devletleri'nin Nikaragua'da ve Nikaragua'ya karşı eylemleri, uluslararası çatışmalarla ilgili yasal kurallar kapsamındadır" (ICJ, (Nicaragua v. United States of America 1986: 185).

Bu duruma ek olarak mahkeme, Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) gibi çeşitli ABD organlarının ve kuruluşlarının Nikaragua'da gerçekleştirdiği silahlı çatışmalarla ilgili faaliyetlerinden de ABD'yi sorumlu tutmuştur:

“Mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri ajanlarının veya organlarının gerçek anlamda davranışları olarak inkar edilemez bir şekilde yorumlanması gereken eylemlerin davalıya isnat edilip edilemeyeceği sorusuna olumlu bir yanıt vermekte tamamen haklıdır. Bu, Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından konuyla ilgili olarak kabul edilen taslak maddelerin 5. Maddesi (Organlarının davranışlarının Devlete atfedilmesi) hükümlerine uygundur” (ICJ, (Nicaragua v. United States of America 1986: 188).

Tüm bu kararlar ışığında divan, ABD'nin Nikaragua'daki silahlı gruplara destek vererek iç işlerine karıştığı yönünde hüküm vermiştir. Görüldüğü üzere mahkeme adı geçen iki davada da devletlerin iç işlerine karışıldığı ve diğer devletin içindeki silahlı gruplara destek verildiği yönünde karar vermiştir. Mahkeme hem “Kongo Bölgesinde Silahlı Faaliyetler” davasında hem de Nikaragua – Amerika Birleşik Devletleri davasında söz konusu devletlerin silahlı gruplara destek vermesini direk olarak terörizme destek verme şeklinde tanımlamasa da diğer devletin içindeki silahlı gruplara destek verme şeklinde hüküm vermiştir. Her ne kadar UAD BM'nin en yüksek yargı organı olsa da daha önceden de bahsedildiği üzere devletler yargılanmayı kabul etmediği takdirde davaya bakma

---

<sup>47</sup> Silahlı çatışmalar uluslararası silahlı çatışmalar (international armed conflict) ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar (non-international armed conflict) olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir çatışmanın türünün belirlenmesi çatışmanın taraflarının ve kurallarının belirlenmesinde önem arz etmektedir. Mahkeme, söz konusu davada silahlı çatışmanın türünü belirleyerek ABD'nin bu çatışmalardan bazılarını taraf olmadığını ve bu çatışmalardan bazılarının sadece Nikaragua'nın iç işleri ile ilgili olduğunu belirtmek istemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. (Tugartimur, 2015: 15).



yetkisine sahip değildir. Buna ek olarak belirtmek gerekir ki UAD terör örgütleri de dâhil olmak üzere devlet dışı aktörleri yargılama yetkisine de sahip değildir. Her ne kadar terörizmle mücadelede UAD'nin devletlerin rızası ile baktığı davalar önemli bir yer tutsa da çoğu zaman devletler için yeterli yasallığı sağlayamamaktadır. Zira devlet destekli terörizmin davası, terörizme destek veren devletin rızası olmadıkça UAD'de görülmemektedir. Bu anlamda denilebilir ki UAD'nin yargı yetkisinin devletlerin egemenliği doğrultusunda oldukça dar bir yargı yetkisinin olması terörizmle mücadelede UAD'yi seçenek olarak çok gerilere atmaktadır. Yasallık açısından değerlendirildiğinde ise yine görülecektir ki UAD'nin yargı yetkisi devletlerin egemenliği doğrultusunda oldukça kısıtlı bir hâldedir. Bu nedenle UAD, devlet destekli terörizmle veya silahlı gruplar ile ilgili davalarda iyi bir yargı yetkisine sahip olsa da tek başına uluslararası terörizmle mücadelede yeterli yargı yetkisine sahip değildir.

Uluslararası terörizmle mücadelede görüldüğü üzere devletler için tam yasallık sağlayabilen pek fazla antlaşma veya yasal dayanak bulunmamaktadır. Yani uluslararası terörizmle mücadelede devletlerin her eylemi yasallık taşımamaktadır. Her ne kadar uluslararası terörizmle mücadelede devletlere atfedilen bir sorumluluk olsa da bu sorumluluk devletlerin terörizme karşı olan her eylemini yasal yapmaktan çok uzaktır. Zira devletlerin ve diğer devlet dışı aktörlerin uluslararası terörizmle mücadele şekilleri ile belirli kurallara bağlanmıştır. Bu bağlamda denilebilir ki uluslararası terörizmle mücadelede devletlerin eylemlerine kesin yasallık sağlayan yasal bir dayanak bulmak zor değil imkânsız gözükmemektedir. Çünkü bu durum devletin eylemlerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu anlamda her devleti uluslararası terörizmle mücadeledeki faaliyetleri ve gerçekleştirdiği eylemler yoruma bağlı olarak da değişiklik gösterebilmekte ve farklılaşabilmektedir. Meşru müdafaa hakkı çerçevesinde bir devletin başka bir devletin egemenliğini ihlâl etmesinin mümkün olmadığı kesindir ancak devlet dışı aktörlere karşı sınır dışı operasyonlarda güç kullanımı bağlamında BM Antlaşması Madde 51'den kaynaklanan meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanabileceği de görülmektedir (Trapp, 2007: 150). Bu nedenle BM Antlaşması Madde 51'den kaynaklanan meşru müdafaa hakkının devletlere terörizmle mücadelede en çok hukuki zemin sağlayan hak olduğu göze çarpmaktadır. Devletler egemenliklerinin kısıtlanması konusuna oldukça soğuk bakmakta ve bu konudaki eylemlerin ve kısıtlanmaların yasallaşmasını istememektedir. Uluslararası terörizm ile ilgili yasalara ve yukarıda bahsedilen düzenlenmelere bakıldığında en çok dikkat çeken unsurun yine

devletlerin iç işlerine karışılmaması yani egemenlik ilkesi üzerine olduğu görülür. Ancak bu konuda dahi neyin yapıp yapılamayacağı ile ilgili bir kesinlik olmadığı görülmektedir. Bu durumu Pirim en güzel şekilde şu satırlarla ifade etmiştir:

“Bu çerçevede, devlet dışı silahlı grupların ve düzensiz birliklerin, konuşlandıkları devletin ülkesi üzerinden üçüncü bir devlete karşı gerçekleştirdikleri şiddet eylemlerinin ülke devletine atfedilebilir olmadığı durumlarda saldırıya uğrayan devletin meşru müdafaa hakkının bulunup bulunmadığı meselesi devletleri ve uluslararası hukukçuları ikiye bölmüş durumdadır.” (Pirim, 2019: 248-249)

Sonuç olarak bir devletin iç işlerine karışılması modern uluslararası hukukta BM'den sonra gelen kesin bir yasak olsa da bu yasağın sınırları da net olarak çizilmemiştir. Örneğin başka bir devletin toprağında faaliyet gösteren bir terör örgütünün gerçekleştirdiği terör saldırısına maruz kalan bir devletin bu saldırıya karşılık vermesi aynı zamanda diğer devletin modern uluslararası hukuktan doğan temel haklarından birini ihlâl etmesine neden olabilmektedir. Bu durum da devletlerin uluslararası terörizmle mücadelesini zorlaştıran en temel handikap olarak öne çıkmaktadır.

Her ne kadar uluslararası sistemde birincil aktörler devletler olarak öne çıksa da uluslararası terörizmle mücadelede devletler kadar etkili aktörlerden birisi de uluslararası örgütler olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası örgütlerin en etkililerinden olan BM, her türlü kuvvet kullanımına ve savaşa getirdiği yasaklar ile en etkili terörle mücadele aktörlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda BM'den önceki dönemle birlikte BM'nin gerçekleştirdiği düzenlemelerin incelenmesi uluslararası terörizmle mücadelede devletlere yasallık ve kolaylık sağlayan yasaları incelemenin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Zira modern uluslararası hukukun birçok kuralı BM bünyesinde oluşmuştur ve oluşmaya da devam etmektedir. Bu nedenle BM'nin gerçekleştirdiği faaliyetleri, kararları ve terörizmle ilgili yorumlarını incelemek devletlerin terörizmle mücadelesindeki yasallığın sınırlarını anlamak için önem arz etmektedir. Diğer bölümde öncelikle bu durumun açıklanması amaçlanmıştır.

## **2.1. KUVVETE BAŞVURMA YETKİSİ TANIMI VE KAPSAMI: JUS AD BELLUM**

Yüzyıllar içinde kuvvete başvurma yetkisi hem devletler hem de bireyler için bir sorun teşkil etmiştir. Egemenliklerinden taviz vermek istemeyen birçok devlet zaman içinde savaşa veya kuvvete başvurarak topraklarını korumaya çalışmıştır. Ancak değişen ve küreselleşen dünyada sadece devletler değil uluslararası örgütler de önemli aktörler olarak

ortaya çıkmıştır. Devletler her ne kadar egemenliklerinden vazgeçmek istemese de kuvvete başvurma yetkisi bağlamındaki bazı düzenlemeleri zaman içinde kabul etmişlerdir. I. ve II. Dünya Savaşları'nın getirdiği yıkımlar devletleri kuvvete başvurma yetkisinde düzenlemeler yapmaya itmiştir. Yine de bu düzenlemelerin çok geç bir tarih olan 1945'te geldiği görülür. Savaşın yasaklanması ve devletler için kuvvete başvurma yetkisi daha önce çeşitli çabalar olsa da bu ancak Birleşmiş Milletler Örgütü ve Kurucu Antlaşması ile sağlanabilmiştir (Tosun 2009: 89). Bu anlamda devletlerin egemenliklerinin bir kısmından vazgeçme pahasına kuvvete başvurma yetkilerini kısıtlamaları önem arz etmektedir.

Kuvvete başvurma yetkisinin tanımı ve kapsamı devletlerin savaşı ve kuvvet kullanımını bir hak olarak görmekten vazgeçip kısıtlanması hatta yasaklanması gereken bir eylem olarak tanımlamaya başlamasıyla değişmiştir. Devletlerin savaşı bir hak olarak görme anlayışı BM ve Dünya Savaşları ile birlikte değişerek bir yasak haline gelmiştir. Savaşın yasaklandığı dönemde kuvvet kullanımı düzenlemeleri daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle haklı gerekçeler olmadan savaş kararı vermek uluslararası ilişkilerde devletlerin itibarını zedeleyen bir durum haline gelmiştir. Bununla bağlantılı olarak savaşa başvurma hakkının yasallığına odaklanan Jus ad bellum kavramı ünlü düşünür Hugo Grotius tarafından savaşı belli gerekçelere dayandırmayı düzenleyen terim olarak tanımlanmıştır (Kolb 1997: 554-555). Kuvvete başvurma yetkisinin devletler için sınırlandırılması ve savaşı haklı nedenlere dayandırma uluslararası hukukta nispeten yeni gelişmeler olsa da Jus ad bellum<sup>48</sup> kavramı oldukça eski tarihe sahip bir kavram olarak olagelmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere devletler savaşın yasak olmadığı zamanlarda bile savaşlarını haklı gerekçelere dayandırma ihtiyacı duymuştur.

Devletler savaşın yasaklanmadığı dönemlerde dahi davalarını ve savaşlarını haklı bir gerekçeye dayandırma mecburiyeti hissetmeleri bununla ilgili birçok doktrinin ortaya atılmasını sağlamıştır. Ancak bu doktrinlerin ortak yönü savaşın haklılığının nasıl tespit edileceğindeki muğlaklık olmuştur. Örneğin Haklı Savaş Doktrininin<sup>49</sup> muğlak sınırları haklı savaşın ne olduğunu belirlemenin zorluğu gözler önüne serer niteliktedir (Dalar 2008: 239). Oldukça eski bir kavram olan haklı savaş doktrini zaman ve şartlar değiştikçe

---

<sup>48</sup> Jus ad bellum kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Tosun, 2009: 89-118).

<sup>49</sup> Düşünür Aziz Augustinus Tanrı Devleti adlı eserinde haklı ve haksız savaş kavramlarını açıklayarak bir nevi haklı savaş doktrinini temellerini atmıştır.

farklılaşmış ve yeni uzantılara kavuşmuştur. Günümüz siyasetini etkileyen bir kavram olarak öne çıkan haklı savaş kavramı önleyici savaş veya ön alıcı savaş gibi doktrinlerin de önünü açan bir doktrin olmuştur.

Devletlerin eski dönemlerden beri savaşı haklı nedenlere dayandırmak istemesi devletlerin kuvvete başvurma yetkisini kısıtlayan yolun önünü açmıştır. Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı yalnızca savaşı veya silahlı eylemleri değil tehdidi de içine alan geniş bir eylem silsilesi olarak tanımlanmaktadır. (Tosun 2009: 91-92). Bugünkü anlamıyla kuvvet kullanma tehdidinden silahlı saldırıya kadar her türlü eylem kuvvet kullanma eylemi olarak tanımlanmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde kuvvet kullanımı basitçe tüm silahlı çatışmaları, savaşı ve her türlü fiziksel eylemi tanımlayan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda hangi silahlı çatışmaların savaş kavramı içinde sayılıp sayılmayacağı veya hangi durumların kuvvet kullanma olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği gibi önemli sorular da ön plana çıkmaktadır. Örneğin BM sistemi ile birlikte kuvvet kullanımı tamamen yasaklanmadan önce silahlı çatışmalar<sup>50</sup> ile ilgili birçok düzenleme de yapılmıştır (Pazarcı, 2020:559). Uluslararası düzenlemeler daha genel olması sebebiyle daha zor alınan tedbirler olarak öne çıkarken, bölgesel veya birkaç belirli devletin yaptığı antlaşmalar kuvvet kullanımı konusundaki düzenlemelerin daha erken gelmesini sağlamıştır. Aynı çıkarlara sahip olan devletlerin nispeten daha uzak coğrafyalardaki devletlere göre çatışması daha muhtemel olduğu için bölgesel alanda kuvvet kullanımına veya savaşa ilişkin düzenlemelerin önce belirli ülkeler arasında olması ve daha sonra uluslararası bir boyut olması da gayet normaldir. Buna örnek olarak Avrupa kıtasında yer alan devletler verilebilir. Bu devletler birbirlerine yakın coğrafyada yer almaları sebebiyle hem kendi sınırlarını korumak hem de bölgedeki diğer devletlerden gelecek olası bir saldırıyı engellemek için kendi egemenliklerinden kısmen vazgeçip savaşı engellemek için anlaşma yapmaya sıcak bakmışlardır. Şüphesiz bu antlaşmaların BM antlaşmasından farkı hem BM antlaşması kadar geniş kapsamlı olmaması hem de geçerliliğini uzun süre koruyamamasıdır. Buna ek olarak bu antlaşmalar zamanla ya feshedilmiş ya da bazı devletleri sistemin dışına itmiştir. Bu nedenle BM antlaşması kadar uzun ömürlü kapsamlı olmasa da bölgesel düzeyde

---

<sup>50</sup> Silahlı çatışmalar hukuku, kuvvet kullanımının yasaklanmasından önce de sonra da devletlerin silahlı çatışma durumundaki eylemlerini ve bunla ilgili yasakların düzenlendiği hukuk dalı olarak öne çıkmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. (Erendor, 2019: 1991).

yasakladıkları savaş veya kuvvet kullanma eylemleri ile bu antlaşmalar kısmen BM'nin getirdiği kuvvet kullanma sistemine katkı sunmuşlardır. Silahlı çatışmalara ve savaşa engel olmak amacıyla yapılan bölgesel düzenlemelere verilecek en önemli örnek şüphesiz 1925 yılında imzalanan Locarno Antlaşmasıdır.<sup>51</sup>

“Devletler ayrıca birbirlerinin topraklarını istila etmemegi ve hiçbir durum ve zamanda savaşa girişmemeği, ancak meşru müdafaa veya belirtilen taahhüdün alenen ihlal edilmesi durumunda ve Milletler Cemiyeti'nin bir kararı veya Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 15 ve 16. maddeleri gereğince saldırıda bulunan bir devlet aleyhinde hareket yapılması uygun görüldüğü takdirde, bu hükümlerin uygulanmayacağını kabul ettiler” (Cevizliler ve Öncü, 2013: 327).

Özetle Locarno Antlaşması, imzalayan ülkeler vesilesiyle bir nevi taraf ülkelerin savaşmayacağını bir garantisi olarak öne çıkmaktadır. Her ne kadar Milletler Cemiyeti Antlaşması savaşı yasaklamamış olsa da Locarno Antlaşması bölgesel düzeyde savaşa başvurmayı yasaklamıştır. Buna ek olarak Locarno Antlaşması, anlaşmazlıkların barışçıl yolla çözüleceğine dair teminat da içermektedir. Bu bölgesel antlaşmalar savaşın ve kuvvet kullanımının yasaklanması konusunda uluslararası fikir birliğinin ve bilicinin oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Kuvvet kullanımı ile ilgili herhangi bir sınırlama BM sistemine kadar söz konusu olmasa da bu sistemden önce savaşın yasaklandığı antlaşmalar da mevcuttur. Bu antlaşmalara örnek teşkil edecek bir antlaşma olan ve 27 Ağustos 1928 tarihinde imzalanan Kellogg-Briand Paktı<sup>52</sup>, bu antlaşmalardan en önemlisi olarak öne çıkmaktadır. Kuvvet kullanımını tamamen yasaklamakta eksik kalan Kellogg-Briand Paktı savaşı yasaklama fikrinin mimarı olsa da bu konuda oldukça zayıf kalan ve tıpkı MC gibi verdiği vaatleri gerçekleştirmekte zayıf kalan bir antlaşma olmuştur.

Bu durum düşünüldüğünde akıllara birkaç soru gelmektedir. Bu sorulardan ilki bu antlaşmanın evrensel düzeyde olmasa da antlaşmayı imzalayan devletlerarasında tıpkı BM antlaşmasında olduğu gibi geniş çaplı bir kuvvet kullanımı yasağı oluşturup oluşturmadığıdır. Zira ilgili maddeler incelendiğinde antlaşmanın daha çok savaşı yasaklama

---

<sup>51</sup> Adını İsviçre'nin Locarno kentinden alan antlaşma, kuvvet kullanımı hukukunu bölgesel olarak sınırlandıran önemli antlaşmalardandır ve BM antlaşmasının temellerini atmıştır. Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Polonya ve Çekoslovakya'nın katıldığı konferans kuvvet kullanma hukukunun sınırlandırılması bakımından önem arz eden 1925 tarihli bir antlaşmadır. Daha fazla bilgi için bkz. (Cevizliler ve Öncü, 2013).

<sup>52</sup> “Harbin Milli Siyaset Aleti Olarak Kullanılmaması Hakkında Umumi Muahede” olarak da bilinen antlaşma, Belçika, Kanada, Avustralya, Çekoslovakya, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, Hindistan(O dönemki adıyla Britanya Hindistanı), Özgür İrlanda Devleti, İtalya, Japonya, Yeni Zelanda, Polonya, Güney Afrika Birliği ve ABD arasında Paris'te imzalanmıştır.

amacıyla dizayn edildiği ve küçük çatışmalar veya terör saldırıları gibi durumlar için herhangi bir yasaklama getirmediği izlenimi oluşturmaktadır. Antlaşmanın tarihi de hesaba katılırsa, bu antlaşma daha çok imzacı devletlerin birbirine karşı herhangi bir savaşa girmemesi için kendilerini korumak amacıyla imzalandığı, bu anlamda devlet dışı aktörlerin eylemlerinin ise antlaşmada kısmen konu dışı kaldığı yorumu yapılabilir. Diğer bir soru ise antlaşmanın bazı yönleri ile BM antlaşmasına benzer olup olmadığıdır. Kellogg-Briand Paktı, gerek “taraf olmayan devletlerarasında” ibaresi ile imzacı olmayan devletleri de sisteme dâhil etmeye çalışarak kısmen uluslararası bir anlam içermesi gerekse de bu antlaşmayı imzalamayan devletler için de (eğer diğer taraf sözleşmeye taraf olan devletse) zorlayıcı tedbirler içermesiyle modern kuvvet kullanma hukukunun oluşmasına en çok katkı sunan antlaşmadır.

Bölgesel bir düzenleme olmasa da, uluslararası alanda sağladığı düzenlemeler ile kuvvet kullanma hukuku tarihindeki önemli yerini koruyan ve bahsedilmesi gereken bir diğer antlaşma ise Lahey sözleşmesidir.<sup>53</sup> Lahey Antlaşmaları da savaşı yasaklayamayan ancak savaşta uyulması gereken kuralları ve yapılmaması gerekenleri belirleyen antlaşmalardandır. Lahey sözleşmeleri, devletlerarası anlaşmanın mümkün olduğunu varsayan ve anlaşmazlıkların savaşla ve çatışmalarla çözülmesi gerektiğine vurgu yapan liberal bir ortamda imzalanmıştır ve devletler bu antlaşmada egemenliklerini korumak için aynı zamanda onu kısıtlama yoluna giderek uluslararası hukukun gelişimine katkıda bulunmak istemişlerdir (İnal, 2011: 34). Bu anlayış aynı zamanda devletlerarasında uluslararası hukuka olan anlayışı ve bağlılığı da güçlendirmiştir. Lahey sözleşmeleri ile devletlerin kendi egemenliklerini ve çıkarlarını kısmen tehdit etmesine rağmen sözleşmeye bağlı kaldıkları görülmektedir. Görüldüğü üzere bölgesel ve uluslararası düzeyde yapılan savaşı yasaklama anlaşmaları ve ortaklıklar modern kuvvet kullanma düzenlemelerine ve kurallarına giden yolu açmıştır.

Bu anlamda silahlı çatışmalar hukukunda önemli bir yere sahip olan Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmesi önemli bir yere sahiptir. Cenevre Sözleşmesi, kendinden önceki antlaşmalarla kısmen benzer veya aynı düzenlemelere sahip olsa da birçok durumda devletler için eylemlerinin standartlarını belirlemesi ve daha önceki

---

<sup>53</sup> 1899 ve 1907 Lahey sözleşmeleri, uluslararası hukukta savaş suçlarını tanımlayan ve bu suçların engellenmesinde önemli rol oynayan antlaşmalar olması gereği kuvvet kullanımının yasaklanmasında önemli rol oynayan antlaşmalardandır.

sözleşmelere göre birçok standardı belirlemesi bakımından önem arz eden bir antlaşma olarak öne çıkmaktadır (Erendor, 2019: 1992-1993). Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmesi Madde 3'te içerdiği şu satırlar ile silahlı çatışmalarda veya savaşta bir nevi devletlerin faaliyetlerini kısıtlamaktadır:

“... 1. Silahlarını teslim eden silahlı kuvvetler mensuplarıyla hastalık, mecburiyet, mevkufiyet dolayısıyla veya diğer herhangi bir sebeple harp dışı olan kimseler de dahil olmak üzere, muhasamata doğrudan doğruya iştirak etmeyen şahıslara, bilcümle ahvalde, ırk, renk, din veya itikat, cinsiyet, doğum, servet veya bunlara mümasil diğer herhangi bir kıstasa dayanan gayrimüsaıt fark gözetilmeksizin, insani muamele yapılacaktır:

Bu bapta, yukarıda zikredilen şahıslara karşı her ne zaman her nerede olursa olsun, şu muamelelerde bulunmak memnudur:

a Hayatta veya beden bütünlüğüne kasıtlar, bilhassa her şekilde katil, tadili uzuv, zulüm, azap ve işkenceler,

b. Rehine almalar,

c. Şahısların haysiyet ve şerefine tecavüzler, bilhassa tehzil ve terzil edici muameleler,

d. Nizami şekilde teessüs etmiş bir mahkeme tarafından ve medeni milletlerce zarurî addedilen adli teminat altında verilmiş hükümlere dayanmayan mahkûmiyetler ve idamlar.

2. Yaralı ve hastalar toplanacak ve tedavi olunacaktır...” (Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmesi, 1949).

Adı geçen Antlaşmada da görüldüğü üzere Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmesinde kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemelerin temellerini atan bazı düzenlemeler bulunmaktadır. Devletlerin savaşta ve her türlü kuvvet kullanımında bazı eylemlerine düzenlemeler getirilmesi veya bu eylemlerin yasaklanması bu anlamda resmi olmasa da iki büyük dünya savaşının hemen sonrasındaki döneme denk gelmektedir. Yani kısaca kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemelerin ciddi adımlara dönüşmesi ikinci dünya savaşından sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Bu anlamda hem BM'den önceki dönem hem de sonraki dönem için kuvvete başvurma yetkisi ile ilgili değişen önemli şey bu yetkinin tanımı ve kapsamı olmuştur. Kuvvet kullanma yetkisinin tanımı ve sınırlarına ilişkin düzenlemeler terörizmin kendisi gibi çok çok gerilere götürülebilir. Kuvvet kullanma yetkisinin değişimi de diğer kavramlar gibi aşamalı olmuştur. İlk zamanlarda yani modern uluslararası hukukun doğuşundan önce devletler için kuvvet kullanımının kısıtlanmasının ne anlam ifade ettiği Taşdemir tarafından güzel bir şekilde ifade edilmiştir:

“Egemenliğin bir tezahür şekli olan savaş yapma hakkı varlığını koruma/self-protection/self-preservation, meşru müdafaa hakkı, zorunluluk hali/necessity, hayati çıkarların korunması/protection of vital interest, hakların ihlâli, ulusal onurun ya da şerefin zedelenmesi gibi klişeleşmiş iddialara dayandırılmıştır. Bunun sonucu olarak, kuvvet kullanılmasını haklı kılan ve net olarak tarif edilmemiş esaslara dayalı bir uygulama ortaya çıkmıştır.” (Taşdemir, 2006, 97).

Kuvvet kullanımı hukuku ile ilgili sınırlar değerlendirilmek istenildiğinde ilk akla gelen kuvvet kullanımının nasıl tanımlanacağı olacaktır. Tanım bazında bakıldığında hem kuvvet kullanımı kavramı hem de savaş kavramı birbiri ile iç içe geçmiş iki kavram olarak göze çarpmaktadır. Her iki kavram da fiziksel veya askeri müdahaleyi temsil etmekte hem de bazı noktalarda birbirinden ayrılmaktadır. Buna rağmen savaş, uluslararası hukukta kavram olarak kuvvet kullanımından daha ağır bir durumu temsil eden ve devletlerin( ve tabii devlet dışı aktörlerin) kullanmaktan kaçındığı bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Örneğin BM antlaşmasında savaş kavramı sadece bir kez geçmektedir.<sup>54</sup> Bu durum kısmen savaş kavramının yerine kuvvet kullanımı kavramının tercih edilmesinden de kaynaklanmaktadır. Ancak kuvvet kullanımı kavramı ile savaş kavramı farklılık arz eden iki kavramdır. Savaş kavramı genel olarak iki karşı aktörün fiziksel çatışması sonucu ortaya çıkan şiddet eylemi olarak tanımlanabilir(Karaosmanoğlu, 2011: 9). Bu tanımda ilk dikkat çeken şiddet eylemi olarak göze çarpmaktadır. Bu nedenle savaşın en belirgin özelliğinin saha operasyonlarını içeren askeri faaliyetler olduğu göze çarpmaktadır. Buna ek olarak savaş kuvvet kullanımına göre daha devlet merkezli bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Örneğin her ne kadar NATO gibi uluslararası örgütlerin gerçekleştirdiği askeri faaliyetler savaş kapsamına girse de genel olarak “müdahale” gibi kavramlar ile anılmaktadır. Savaş kavramı daha kolay tanımlanabilen bir kavram olsa da kuvvet kullanımı kavramı içerdiği muğlak durum ve aktörlerin davranışları nedeniyle tam olarak tanımlanamayan ve terörizmin tanımı gibi çok fazla tanıma sahip olan yoruma açık bir kavramdır. Çünkü kuvvet kullanımı tanımının içinde savaşa varmayan kuvvet kullanımına bağlı durumlar olan tehditler de mevcuttur.

---

<sup>54</sup> Antlaşmada savaş kelimesi antlaşmanın maddelerinde geçmemektedir aksine bu kelime antlaşmanın yapıma amacını anlatan kısımda yer almaktadır. Yani bu durum antlaşmanın bir nevi savaş karşı bir önlem olarak imzalandığını ifade eder niteliktedir. Antlaşmada savaş kelimesinin geçtiği yer şu şekildedir:

“Biz Birleşmiş Milletler Halkları:

Bir insan yaşamı içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye...” Daha fazlası için bkz. (Birleşmiş Milletler, 1945: 4).



Görüldüğü üzere savaş kavramının farklı tanımları olsa da genel olarak fiziksel saldırıların savaş kavramı tanımı dâhilinde sayıldığı görülmektedir. Bu durum aynı zamanda kuvvet kullanımı kavramının da savaş kavramından farkını ortaya koymaktadır. Kuvvet kullanma kavramı genel olarak savaş kavramından daha genel bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak kuvvet kullanma kavramı aynı zamanda değişen dünya sisteminin saldırı kavramı ve daha fazlasını temsil edecek savaştan farklı bir kavram kullanma amacını temsil etmektedir. Zira kaçınılmaz bir son veya bir hak olarak görülen savaş zamanla antlaşmalarda bile adı geçmeyen bir kavrama dönüşmüştür. Buna ek olarak devletler zamanla çatışma çözümü gibi alanlara yönelmiş ve savaş ile ilgili bakanlıklar dahi ortadan kalkmıştır. Çatışma çözümü ile barışın sağlanmasına yönelen devletler savaş yerine kuvvet kullanma kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu kavram aynı zamanda savaş kavramından daha genel bir tanıma işaret etmektedir. Örneğin Tosun, kuvvet kullanmayı şu şekilde tanımlamıştır:

“Kuvvet kullanma denildiği zaman, savaş gibi en geniş çaplı ve yoğun olan kuvvet kullanma yollarından, abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı zararlar-karşılık yollarına; geniş çaplı ya da sınırlı da olabilen değişik nedenlerle karışma yollarından kuvvete başvurma yasağının hukuka uygun bir istisnasını oluşturan meşru savunma durumlarına kadar tüm yollar anlaşılmalıdır.” (Tosun, 2009: 90).

Genel olarak yetkili otoritelere bakıldığında kuvvet kullanımına en yakın tanım BM tarafından yukarıda verilen saldırı kavramını tanımlamasıdır. Ancak saldırı kavramı bile kendi içinde muğlaklıklar içermekte ve tek başına terörizmle mücadelede devletlere yasallık sağlama konusunda eksik kalmaktadır. Bu nedenle kuvvet kullanımı kavramının ortak bir tanımının yapılması devletler için terörizmle mücadelede daha etkili bir yol çizilmesini sağlayabilir.

Görüldüğü üzere kuvvet kullanma hukuku denildiği zaman savaş kavramını da içine alan çok geniş bir tanımlama yapılabilmektedir. Kısaca kuvvet kullanma kavramı, yeni aktörlere sahip olan çok kutuplu günümüz dünyasında her türlü aktörün gerçekleştirebileceği saldırıları veya tehditleri tanımlamak için yetersiz kalan savaş kavramının yerine daha kapsayıcı ve adı gereği daha çok kullanılabilen bir kavram olarak tanımlanabilir.

Kuvvet kullanma kavramını tanımlarken vazgeçilmez unsurların saldırı kavramı, aktörün gerçekleştirebileceği tehditler ve çatışma gibi eylemler olduğu göze çarpmaktadır. Zira küçük çaplı savaşa varmayan çatışmalar ve saldırı tehdidi gibi durumlar da kuvvet kullanımı bağlamında değerlendirilebilmektedir. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak kuvvet

kullanma kavramının özgün bir tanımını yapmak gerekirse bu kavram; savaş kavramını da içine alan bir dizi saldırı veya saldırı tehdidi ve çatışmayı tanımlayan eylemler bütünü olarak tanımlanabilir. Tıpkı terörizm kavramında olduğu gibi bu kavram da oldukça tartışmaya açık ve yenedünya düzeninde etkili olmaya başlayan yeni aktörlerin tüm davranışlarını kapsayacak ve bu davranışlara ışık tutacak kadar açık tanımlanmış değildir.

Görüldüğü üzere kuvvet kullanımına ilişkin daha önceki düzenlemeler genel olarak bu hakkın kısıtlanmasına değil kuvvet kullanımını haklı çıkarmaya yöneliktir. Bu anlamda kuvvet kullanma yasağına ilişkin herhangi bir yasak getirilmesi de bu anlayışla paralel olarak BM'den önce ortaya çıkmamıştır. Bunun yanı sıra BM antlaşmasında devletlerin ve devlet dışı aktörlerin bazı eylemlerini tanımlamak için savaş yerine “kuvvet kullanımı” teriminin tercih edilmesi bir nevi kuvvet kullanımı kavramının sınırlarının geniş tutulmasını sağlamıştır (Tosun, 2009, 90-91). Savaş kavramı hem olumsuz bir anlamı çağrıştırmaması hem de belirli durumlar için kullanılması nedeniyle tercih edilmemiştir çünkü kuvvet kullanımı savaşa göre çok daha geniş sınırları olan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Devletlerin sadece savaşa varan fiziksel eylemlerini kuvvet kullanımı tanımı olarak tanımlamak ambargo ve kuvvet kullanma tehdidi gibi eylemlerin tanım içinde yer almasına engel olmaktadır. Sonuç olarak kuvvet kullanımının savaştan çok daha geniş bir anlama ve sınırlara sahip olduğu yorumu yapılabilir.

Bir kavramın tanımının yapılması çoğu zaman o kavramın tersinin ve olumsuzunun oluşması ile mümkün olmaktadır. Ya da Dursun'un ifade ettiği şekliyle: “Konumun olumlanması, her zaman olumsuzlanmayla birlikte var olur (2011, 16). Daha doğrusu, şiddet ve şiddetsiz birbirlerine bağlı bir ikilidir” (Dursun, 2011, 16). Bu mantıkla yola çıkıldığında görülmektedir ki çatışma çözümü ve kuvvet kullanımı kavramı aslında savaş kavramından uzaklaşan uluslararası ilişkiler aktörlerinin yöneliği yeni davranışlar gereği oluşmuş kavramlardır. Kuvvet kullanma kavramını tanımlamak mümkün olsa da kuvvet kullanma hukuku bağlamında devletler dışındaki diğer aktörlerin faaliyetlerinin kuvvet kullanma hukuku bağlamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışma konusudur. Tüm bunlara ek olarak kuvvet kullanma kavramının da genel olarak kabul edilmiş ve tüm aktörlerin çatışmacı davranışlarına ışık tutacak bir tanım da yoktur. Örneğin BM antlaşmasında bir devletin saldırısı kuvvet kullanma hukuku çerçevesinde değerlendirilebilirken başka bir aktörün (örneğin bir terör örgütü) silahlı saldırıları bu hak

çerçevesinde değerlendirilmeyebilir. İşte tüm bu muğlak durumlar devletlerin terör örgütleri ile mücadelesinde hukuki haklarına ve davranışlarına aynı zamanda engel olabilmektedir.

### 2.1.1. 1945 Öncesi Kuvvet Kullanmaya İlişkin Düzenlemeler

Kuvvet kullanma hukukunun tarihi incelenmek istendiğinde genel olarak 1945'ten önceki dönem ve 1945'ten sonraki dönem olarak ikiye ayrılarak incelendiği görülür. Modern uluslararası hukukta kuvvet kullanımını evrensel düzeyde yasaklayan ilk antlaşma olma niteliği gösteren BM Antlaşmasından çok önce kuvvet kullanmanın kısıtlanmasına dair düzenlemelerin temelini atıldığı görülmektedir. Devletlerin kuvvet kullanımını haklı gerekçelere dayandırmak istemesi Orta Çağ'dan beri kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemeler ve görüşler öne sürülmesini sağlamıştır. Eski çağlardaki düşünürler haklı savaş kuramını açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Grotius ve Augustinus gibi düşünürler haklı savaş kuramını savaşın kaçınılmaz olduğu düşüncesi ile anlamlandırmaya çalışmıştır (Ereker, 2004).

Haklı savaş kuramı çerçevesinde incelendiğinde ilk olarak dönemin otoritelerinin veya düşünürlerinin savaşı farklı şekillerde haklı göstermeye çalıştığı göze çarpmaktadır. Bu şekilde savaşta da bir ayırım yapıldığı söylenebilir. Her savaşın yasal (ya da o dönemki tabirle) haklı olup olmadığının analiz edilmeye çalışılması aslında savaşın yasal olmadığına dair çalışmalar yapılmasının önünü açmıştır. Aslında hangi savaşın hukuken uygun olduğu hangi savaşın ise hukuka aykırı olduğu 1945 tarihinde gelen önemli düzenlemelerin önünü açan ilk düşüncelerdir. Orta çağdaki birçok düşünür ve hatta hükümdar, fetihleri ve işgal eylemlerini açıklamak amacıyla dini otoriteden izin alma gereği duymuştur. Bu durum aslında bir nevi savaşı haklı gösterme çabası olarak adlandırılabilir. Bu bağlamda dönemin birçok düşünürü haklı savaş kuramı ile ilgili belirli ölçütler koymaya çalışarak savaşın hangi durumlarda yasal olarak adlandırılabileceğini açıklamaya veya belirlemeye çalışmışlardır. Tıpkı Haçlı Seferlerinde din uğruna savaşan askerilerin mükâfatlandırılacağı söylendiği gibi savaşın hangi durumlarda yasal olabileceği Augustinus tarafından belirli ölçütlere uygun olarak belirlenmeye çalışmıştır. Bu anlamda Augustinus, haklı savaşın ölçütlerini şu şekilde sıralamıştır:

“Haklı savaşın ölçütlerini ortaya koyan Augustinus üç koşuldan söz eder: savaş meşru bir otorite tarafından açılmalı, savaşmak için haklı bir neden olmalı ve iyi bir niyetle savaşa girişilmelidir” (Aktaran Sönmez, 2019: 34).

Bu maddeler incelendiğinde ilk göze çarpan unsurun “meşru bir otorite” sözü olduğu görülür. Kısaca açıklamak gerekirse bu anlayış aslında günümüzün en önemli uluslararası aktörlerinin devletler olduğu anlayışının ilk belirtileridir. Bu anlamda o dönemde dahi krallıklar, hükümdarlıklar ve diğer toplulukların meşru bir savaş açma hakkı olduğu göze çarpmaktadır. O dönemdeki otorite kavramı ile günümüzdeki otorite kavramı farklı olsa da savaşın ancak meşru otoriteler arasında olabileceği fikrinin çok daha önceden şekillendiğini söylemek doğru olacaktır. Bu duruma ek olarak diğer şartların ise oldukça muğlak olduğu göze çarpmaktadır. “İyi bir niyet” ifadesi kesin bir ayırım içermekten çok uzak nitel bir durumu ifade etmektedir. Bu nedenle haklı savaş için ölçüt olmaktan uzak bir tabirdir. Ancak “savaştık için haklı bir neden” olması gerektiği yorumu ise o dönemde dahi mevcut otoriteler için her savaşın yasal sayılmaktan uzak olduğunun kanıtı gibidir.

Haklı savaş kavramını açıklamaya çalışan ve Agustinus’un çalışmalarından etkilenen bir başka filozof olan Aquinolu Thomas ya da diğer adıyla Thomas Aquinas, savaşın haklı nedenlerini Agustinus’dan farklı olarak şu şekilde tanımlamıştır:

“Aquinas, burada Agustinus’a gönderme yaparak saldırıya uğrayan tarafın yaptığı hatayı sürdürmesini ve telafi etmeyi reddetmesini ya da saldıran tarafın herhangi bir adaletsizliği ortadan kaldırmayı amaçlamasını haklı bir neden olarak kabul eder” (Sönmez, 2019: 34)

Aquinolu Thomas’ın sıraladığı haklı savaş nedenlerinden “hata sürdürme” veya “telafi etmeyi reddetme” durumu kısmen modern uluslararası hukuktaki süreklilik ilkesine benzemektedir. Buna ek olarak diğer haklı savaş nedeni ise yine oldukça muğlak bir ifadedir. Genel olarak ilkçağ filozofları incelendiğinde dinsel nedenlerin haklı savaş olarak görüldüğü göze çarpmaktadır. Örneğin Hristiyanlığı yaymak için fetihlere çıkmak savaşı meşrulaştıran bir neden olarak görülmüştür. Görüldüğü üzere ilk çağlardan itibaren bir haklı-haksız savaş ayırımı yapılmıştır. Buna ek olarak ilkçağ düşünürleri tarafından savaşın yasal olup olmadığına yetkili otoritenin karar verebileceği veya savaşı yapan tarafın ancak ve ancak yetkili otorite olursa haklı savaş çerçevesinde tanımlanabileceği gibi yorumlar yapılmıştır.

Daha yakın tarihteki haklı savaş yorumlarına bakmak gerekirse ilk dikkat çeken ayırımı yapan kişinin Amerikan siyaset teorisyeni Michael Laban Walzer olduğu görülür. Walzer, savaşın ne zaman yasal sayılabileceğini kısaca şu şekilde açıklamıştır:

“Haklı savaş, Walzer’e göre kazanılması gereken savaş olması sebebiyle, meşru temellere oturabilmesi için açık bir tehdit altında olan insanların sahip olduğu bazı değerlerin savunulmasıyla gerçekleşebilir”( Şahin, 2016:124).

Görüldüğü üzere geçmişten günümüze haklı savaş kavramı, savaşı meşrulaştırmak için bazı değerlerin kuvvete başvurma yoluyla savunulması gerektiği anlayışı üzerine şekillenmiştir. Buna ek olarak savaş kavramına benzer şekilde barış kavramı da çeşitli şekillerde açıklanmaya ve kategorize edilmeye çalışılmıştır. Bunlardan en önemlisi pozitif ve negatif barış kavramlarıdır. Bu kavramlar en basit şu şekilde açıklanabilir:

“İçerisinde adalet taşıyan ve tarafların iyiliğine olan barış “Pozitif Barış”tır. Zorla imza ettirilen, adalet niteliğinden yoksun barışlar, gerçek barış niteliğinde değildir. Bu tür barışlara ise “Negatif Barış” denilmektedir” (Öktaş ve Safran, 2013: 133).

Pozitif ve negatif barış kavramları incelendiğinde yine göze çarpan unsurun barış kavramının savaş kavramı üzerinden açıklanmaya çalışılması olduğu görülür. Buna ek olarak pozitif barış kavramı bir tür ideal barışı sembolize ederken negatif barış kavramı realistlerin sürekli bir kaos ve savaş ortamı olduğundan bahsettiği uluslararası sistemde oluşan barışı tanımlayabilir. Savaş kavramı tıpkı haklı veya haksız savaş olarak tanımlanabildiği gibi barış kavramı da değişmiştir. Ancak bu değişim genel olarak uluslararası sistemdeki aktörlerin ve toplumların savaşa bakış açısının bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bu gün her ne kadar BM Antlaşmasında savaş kavramı bir kez geçse de, barışı ve diğer değerleri şekillendiren savaş kavramı olmuştur.

Kuvvet kullanımının ve savaşın yasaklanmasına ilişkin düzenlemelerin uzun bir tarihi mevcuttur ve savaşın yasaklanmasına ilişkin düzenlemeler kuvvet kullanma ile ilgili evrensel düzenlemelerin temellerini atmıştır. Bu düzenlemelerden en önemlileri devletlerin kendi iç hukuklarında kullandıkları anayasalarda görülmüştür. Birçok devlet anayasalarında bazı durumlar haricinde savaşı yasaklayarak bir nevi kuvvet kullanma hukuku ile ilgili BM'nin getirdiği düzenlemelerin temelinin atmıştır. Bu anlamda savaşın bir hak olarak görüldüğü anlayışın değiştiği uluslararası sistemde kuvvet kullanma hukuku ile ilgili evrensel kuralların da hızla değiştiğini söylemek doğru olmayacaktır. Savaşın veya toprak fethetme gibi kuvvet kullanımını gerektiren devlet eylemlerinin yasaklanması ile birlikte buna bağlı kurallar da çeşitli ülkelerin anayasalarında boy göstermeye başlamıştır. Bu anayasalara Fransa ve Almanya Anayasası verilebilir. İlgili anayasalarda savaş devlet anayasalarında yasaklanmıştır:

“Bu konudaki mihenk taşları; fetih maksatlı savaşları reddeden 1791 tarihli Fransız Anayasası ile ikinci dünya savaşı sonrası başta Almanya ve Japon Anayasaları olmak üzere savaşın yasaklanmasına ilişkin diğer devletlerin anayasalarıdır” (Üstünel, 2017: 11).

Gerek savaşı kaybederek büyük bedeller ödeyen devletler gerekse de savaşı kazanmış olsa da büyük kayıplara uğrayan devletler savaşın yasaklanması ile ilgili anayasalarında düzenlemeler yapmayı tercih etmişlerdir. Bu durum savaşı kazanan devletlerin dahi savaşın yasaklanması ile ilgili düzenlemelere olumlu baktığını göstermektedir. Örneğin her iki dünya savaşının ve hatta Soğuk Savaşın galibi olan ABD, savaşın ve kuvvet kullanımının yasaklanması ile ilgili düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ile ilgili çalışmalar yapılması konusunda en istekli olan devletlerden olmuştur. Bu anlamda devletlerin kendi iç hukuklarında kuvvet kullanımı ile ilgili yaptıkları ulusal düzenlemelere verilecek diğer bir örnek 17 Eylül 1787’te imzalanan ABD Anayasasıdır. ABD Anayasası Bölüm 10 paragraf 3’te istisna durumlar dışında savaşın yasak olduğu şu satırlarla ifade edilmiştir:

“Hiç bir eyalet Kongre’nin rızası olmaksızın tonaj vergisi koyamayacak, barış zamanında asker veya savaş gemisi bulundurmayacak, başka bir eyalet veya yabancı bir devletle anlaşma veya sözleşmeye girmeyecek, ya da bilfiil işgal edilmediği veya bir gecikme kabul etmeyecek kadar yakın bir tehlike olmadığı takdirde, savaşa girmeyecektir” (ABD Anayasası, 1787).

Anayasanın ilgili maddesi incelendiğinde savaşın ve kuvvet kullanımının yasaklanması ile ilgili evrensel düzenlemelere benzer düzenlemeler olduğu görülmektedir. Savaşı yasaklayan madde aynı şekilde meşru müdafaa hakkını da saklı tutacak şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere ek olarak milli ordunun kullanılması ve milli güvenlik ile ilgili savaşı yasaklayan düzenlemeler uluslararası ortamda kolektif güvenliğin oluşmasına da katkı sunmuştur (Üstünel, 2017: 11).

BM ve Kurucu Antlaşmasından önceki dönemlerde de kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemeler olduğu göze çarpmaktadır. Bunun en büyük nedeni daha önce de zikredildiği üzere devletlerin eylemlerine yasallık veya en azından meşruluk arama gereği duymalarıdır. Çok kutuplu dünyanın bulundurduğu birçok etkin aktörün aksine ABD’nin nihai zaferi ile sonuçlanan Soğuk Savaş döneminden hemen sonrasının tek kutuplu dünyasında bile lider konumundaki ABD, askeri operasyonlarını tüm dünyaya açıklama ve hukuki dayanaklarla destekleyerek yasal göstermeye çalışma gereği duymuştur. Bu durumun tek bir açıklaması vardır: devletler realist akımın bahsettiği üzere güçlerine göre veya güçleri düzeyinde hareket alanına ve söz hakkına sahiptir ancak yine de eylemlerini uluslararası topluma hukuken yasal gösterme ve bu şekilde eylemlerine taraftar bulma ihtiyacı hissetmektedirler. Nitekim Irak ve Afganistan savaşlarından hemen sonra ABD’nin itibarının uluslararası

toplumda daha önce görülmemiş şekilde zedelendiği düşünülürse devletlerin bu konuda çok da haksız olmadığı söylenebilir. Bu ve buna benzer aktör eylemlerinin hukuken yasallığının önemsenmesi ister istemez zamanla aktörler için bazı yasakları da beraberinde getirmiş ve kuvvet kullanma hukuku ile ilgili düzenlemelerin gelişmesini sağlamıştır.

Savaşın ve kuvvet kullanımının yasaklanması ile ilgili daha önemli düzenlemeler La Haye Sözleşmeleri'nde de görülmüştür. La Haye Sözleşmeleri ile toplantılar yapılarak savaşın kurallarının saptanmasına ilişkin düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. (Erdal 2017: 2877-2878). Yine bu dönemde birçok anlaşma yapılarak savaş kısıtlanmak istenmiştir. Ancak bu dönemde savaşın kısıtlanmasına ilişkin düzenlemeler olsa da savaşın yasaklanması henüz söz konusu olmamıştır. La Haye Sözleşmeleri devletlerarasında uyuşmazlıkların savaş dışı çözümü için ilk adım olarak görülmektedir. Ancak La Haye Sözleşmeleri gerek muğlak yapısı gerekse de yetersiz düzenlemeleri ile günümüz kuvvet kullanımı düzenlemelerinden çok başka bir tablo çizmiştir.

1914'te tüm dünyayı derinden sarsan ve büyük acılara neden olan I. Dünya Savaşının patlak vermesiyle savaşın yıkımı daha net gözler önüne serilmiştir. I. Dünya Savaşının kuvvet kullanımını ve savaşı kısıtlama anlamında en büyük getirisi 1920'de MC'nin kurulması olmuştur. Dönemin Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'ın önderliğinde kurulan MC, dünya barışını temin ve muhafaza etmenin yanı sıra Amerikan menfaatlerine de uyacak bir dünya tasarlayanların düzenlemeleri ile hayata geçirilmiştir<sup>55</sup> (Gürbüz, 2002: 87). Birinci Dünya Savaşından hemen sonra bu düzenlemelerin gündeme gelmesi sürpriz bir gelişme değildir. Zira Birinci Dünya Savaşın kadar birçok bölgede çatışmalar veya savaşlar olsa da tüm dünyayı etkileyen bir savaşın vuku bulması bu anlamda evrensel düzenlemelerin de gündeme gelmesine hatta MC ile hayata geçirilmesine neden olmuştur. Bu nedenle evrensel barışı korumanın önemi MC sisteminde savaşı engelleme ya da olabildiğince geciktirme olarak ön plana çıkmıştır. Bu anlamda MC, bir nevi hem savaş ile ilgili bazı düzenlemeler getiren antlaşmalara benzerliğiyle hem de savaşı, barışı korumak için kullanılacak bir koz olarak görmesi nedeniyle kendinden önceki düşünce tarzını yansıtmaktadır.

---

<sup>55</sup> Milletler Cemiyeti'nin kurulmasında büyük rol oynayan ABD, ülke içindeki kararlara paralel olarak ironik bir şekilde cemiyete üye olmamış ve üyeliğin dışında kalmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda MC'nin kurulmasında büyük rol oynayan dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson, aynı başarıyı ülke içindeki siyasette cemiyete üye olunması konusunda gösterememiştir (Gürbüz, 2002: 87).

İkinci bir Dünya savaşını önlemek için kurulan MC'nin temel amacı uluslararası barışı korumak olarak ön plana çıkmıştır. Yani MC temel hedef ve kuruluş amacı olarak savaşı ve kuvvet kullanımını sınırlandırmayı ve engellemeyi belirlemiştir. Millet Cemiyeti Misakı, devletlere uluslararası barışı sağlamak için savaşa başvurmada çeşitli yükümlülükler getirmiştir (Tosun 2009: 93-94). MC Misakı savaşı yasaklayan bir misak olmaktan ziyade savaşın yerine daha barışçıl çözüm yolları öneren bir Misak olmuştur. Milletler Cemiyeti Misakında kuvvet kullanımının yasaklanmasına dair bir madde bulmak imkânsız olsa da bu onuyla ilgili en geniş kısıtlama Madde 10'da şu şekilde yer almaktadır:

“Cemiyet Üyeleri, bütün Cemiyet üyelerinin ülke bütünlüklerine ve şimdiki siyasal bağımsızlıklarına saygı göstermeyi ve bunları dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı korumayı yükümlenirler. Saldırı, saldırı tehdidi ya da tehlikesi durumunda, Konsey, bu yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlayacak yolları belirtir” (Milletler Cemiyeti, 1920)

MC Misakı kuvvet kullanımını hukukuna ilişkin geniş düzenlemelere sahip değildir. Bunun yerine misakta devletlerin egemenliklerini muhafaza etmeye dayalı bir sistem tercih edilmiş ve bu sistem BM'de de devam ettirilmiştir. Bu maddeye ek olarak Madde 8'de de orantılılık ilkesinin temellerini atacak düzenlemelere yer verilmiştir. Silahlı kuvvetlerin ve silah üretiminin kısıtlanmasına ilişkin kararlar bu anlamda önem taşıyan bir diğer düzenlemedir<sup>56</sup> (Milletler Cemiyeti; 1920). Devletlerin silahlı eylemlerini gerçekleştirirken kullandıkları silahlara yani silahlanmaya verdiklerin önem barizdir. Bu anlamda MC Misakı, silahlanmaya getirdiği düzenlemeler ile de önem arz eden bir antlaşmadır.

Savaşı ve kuvvet kullanımını kısıtlayan en büyük ve evrensel anlaşma olsa da MC ikinci bir dünya savaşını engelleyememiştir. Ayrıca devletlerin savaşı engellemedeki istekleri de ikinci dünya savaşına doğru sorgulanır olmuştur. MC'nin savaşı önlemedeki başarısı her daim tartışma konusu olsa da savaşın yasaklanması yönünde atılan en önemli ve ilk büyük düzenlemenin MC olduğunu söylemek doğru olacaktır. Tüm bunların yanı sıra MC Misakı'nda bir detay daha göze çarpmaktadır. MC Misakı, kendinden önceki antlaşmalara paralel olacak şekilde savaşı ve kuvvet kullanımını ayıran herhangi bir düzenleme yapmamıştır. Yani BM Antlaşmasında çok fazla zikredilmeyen savaş kavramı MC Misakının ana konularından olmuştur. Hali hazırda devletlerin terörizmle mücadele konusunda dahi BM Antlaşması bağlamında çeşitli sorunlar ve tartışmalar mevcutken MC

---

<sup>56</sup> İlgili düzenlemeler için bkz. <https://hukukbook.com/milletler-cemiyeti-antlasmasi/> Erişim Tarihi: 01.12.2022.



Misakı, bu konuda çok daha muğlak ve yetersiz bir antlaşmadır. MC misakı savaşı da kuvvet kullanımını da yasaklayan bir antlaşma olmasa da 1945 tarihine kadar devletlerin egemenliklerine ve savaş haklarına dair en geniş kısıtlamaları yapan antlaşma değildir. Bu konuda tarihte kuvvet kullanma hukukuna dair devletlere karşı daha geniş kısıtlamalar gerçekleştiren antlaşmalar mevcuttur. Bu antlaşmalar Pazarcı tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

“Uygulanan uluslararası hukukta kuvvet kullanılmasının yasaklanmasının ilk kabulü 16.10.1925 tarihinde Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Belçika arasında imzalanan Ren Misaka ile ve birçok devlet arasında ise 27.08.1928 tarihinde imzalanan Briand Kellogg Andlaşması ile gerçekleştirilmiştir” (2020: 561)

Herhangi bir antlaşma ile savaşın yasaklanması 27 Ağustos 1928 tarihine kadar mümkün olmamıştır. Uluslararası hukukta kuvvet kullanımını yasağına ilişkin ilk ve önemli düzenleme ise Kellogg Briand Paktı<sup>57</sup> olmuştur. Savaşı ve kuvvet kullanımını ulusal politikanın bir aracı olarak yasaklayan ilk antlaşma niteliğinde olan Kellogg Briand Paktı, MC'nin uluslararası barışı koruma amacını tamamlamayı hedeflemiştir (Tosun 2009: 94-95). Devletlerin daha önce anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözme çabaları MC ile birlikte ete kemiğe bürünmüştü ancak savaşın ve kuvvet kullanımının yasaklanması yönündeki çabalar ilk kez Kellogg Briand Paktı ile hayata geçirilmiştir. Kellogg Briand Paktı, BM öncesi kuvvet kullanımını yasağına ilişkin ilk ve önemli düzenleme olarak göze çarpmaktadır. Aynı zamanda Kellogg Briand Paktı BM'den önce devletlerin egemenliklerinden en fazla vazgeçtiği Pakt olmuştur. Pakt ile birlikte atılan adımlara rağmen Kellogg Briand Paktı da MC ile aynı kaderi paylaşmak zorunda kalmıştır. Ancak kuvvet kullanımını ve savaş yasağına ilişkin hukuksal düzenlemelerin temelini oluşturan bu Pakt devletlerin savaş ile ilgili hukuksal algısını da yıkmıştır. Kellogg Briand Paktıdan sonra savaşın doğal bir hak olarak görülemeyeceği de kesinleşmiştir. Kellogg Briand Paktı kuruluş amaçlarına ulaşmasa ve II. Dünya Savaşı'na engel olmasa da MC ile birlikte BM'nin hukuksal zemininin oluşmasına hizmet etmiştir.

---

<sup>57</sup> Paris'te imzalandığı için Paris Paktı olarak da bilinen antlaşma zamanında izolasyon politikasından vazgeçen ABD de dahil olmak üzere uluslararası politikaya şekil veren birçok devlet tarafından imzalanmış ve hâlen yürürlükte olan bir antlaşmadır. Antlaşma adını ABD ve Fransa Dışişleri Bakanlarından almaktadır.

## 2.1.2. BM Şartı Madde 2/4 Uyarınca Kuvvet Kullanma ve Kuvvet Kullanma Tehdidinde Bulunma Yasağı

BM'den önce kuvvet kullanımını ve savaşı yasaklayan düzenlemeler kısmen başarıya ulaşsa da hiçbiri BM Kurucu Antlaşması kadar etkili olamamıştır. Belki dünya bir büyük savaş daha gördüğünden belki de nükleer silahların II. Dünya savaşında sahneye çıkmış olmasından dolayı 1945'te devletler, savaşı ve kuvvet kullanımını yasaklamaya daha istekli olmuşlardır. Kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağı kapsamlı bir şekilde BM Kurucu Antlaşması<sup>58</sup> ile ortaya çıkmıştır. Kellogg-Briand Paktı ve MC Misakı ile kuvvet kullanımını önleme çabaları BM ile 1945'ten sonra daha ayrıntılı bir şekilde hayat bulmuştur.

BM Kurucu Antlaşmasında Madde 2/4 uyarınca devletler için kuvvet kullanma yasağı şu şekilde tanımlanmıştır:

“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir birimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar. (...)”

MC misakı sorunların barışçıl yollarla çözülmesini desteklerken kuvvet kullanımını ve savaşı yasaklama konusunda eksik kalmıştı. Kellogg-Briand Paktı ise savaşın yasaklanması konusunda MC Misakına göre bir adım öteye gitmişti. 1945 sonrası dönemde ise BM Kurucu Antlaşması ile devletlerarasında yalnızca kuvvet kullanma değil kuvvet kullanma tehdidi de yasaklanmıştır. BM Kurucu Antlaşması Madde 2/4 uyarınca tüm üye devletler kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanılmasından kaçınacaklarını beyan etmiştir. BM Kurucu Antlaşması günümüzde uluslararası hukukun temel belgesi niteliği taşıdığı için kuvvet kullanımını yasağı BM Kurucu Antlaşması ile tüm devletler için Jus Cogens<sup>59</sup> bir kural olmuştur.

## 2.2. KUVVET KULLANMA YASAĞINA GETİRİLEN İSTİSNALAR

Geçmişten günümüze devletler için savaşın doğal bir hak olarak görülmesinden ve egemenlik haklarından vazgeçmek kolay olmamıştır. Bu anlamda BM büyük bir başarı

<sup>58</sup> Tam metin için bkz: Birleşmiş Milletler. (1945). Birleşmiş Milletler Antlaşması. [https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm\\_01.pdf](https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf) Erişim Tarihi: 25.04.2022.

<sup>59</sup> Uluslararası hukukta buyruk kuralları anlamında kullanılan latince bir terimdir. BM Kurucu Antlaşmasında kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinin yasağı bir jus cogens kural olarak uluslararası hukukun bir parçası olmuştur.

sayılsa da kuvvet kullanımı konusunda da devletlerin halen meşru müdafaa haklarını saklı tutmak istedikleri göze çarpmaktadır. Bu nedenle devletler için kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidi BM Kurucu Antlaşması ile yasaklanmış olsa da bu durumun istisnaları mevcuttur. BM Kurucu Antlaşmasında meşru müdafaa hakkı dışında BM Güvenlik Konseyi'nin alacağı zorlama tedbirler de bu istisnalardan biri olarak belirtilmiştir. BM ile kuvvet kullanımının hukuka aykırı bir durum olarak nitelendirilmesi beraberinde meşru müdafaa halinde kuvvet kullanımı (Madde 51) ve Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanımını (VII. Bölüm) içeren iki istisnayı da getirmiştir. (Orallı 2014: 113-114). Uluslararası sistemde BM Kurucu Antlaşması ile bu iki istisnai durum dışında kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanma tehdidi kesin olarak hukuka aykırılık içeren bir durum olarak tanımlanmıştır.

#### 2.2.1. BM Şartı'nın VII. Bölümü Çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi'nin Alacağı Zorlama Tedbirler

Kuvvet kullanımına getirilen istisnalardan birincisi BM Güvenlik Konseyi'nin barışın tehdidi, bozulması veya saldırı durumunda BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca alacağı zorlama tedbirlerdir. BM'nin kuruluş amacı olan uluslararası barış ve güvenliği koruma ve yeniden tesis etme bazı durumlarda örgütün bizzat kendi tarafından yapılacak askeri müdahalelerin zorunluluğunu da gerekli kılmıştır. Zira dünyanın birçok yerinde bir devletin çözemeyeceği birçok sorun gerçekleşmekte ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder duruma gelebilmektedir. Bu nedenle BM bünyesinde devletlerin meşru müdafaa hakkına ek olarak kuvvet kullanımını veya kuvvet kullanma tehdidini de içeren kolektif bir savunma sistemi geliştirmiştir. Askeri operasyonları da kapsayan bu savunma sistemi BM Kurucu Antlaşması VII. Bölümde geniş ve ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Örgütün söz konusu şartlarda gerekli askeri müdahaleleri yapabileceği ise BM Kurucu Antlaşması VII: Bölüm 41. Maddede şu şekilde ifade edilmiştir:

“Güvenlik Konseyi, 41. Maddesinde öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü, girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.(...)”

Kısaca 42. Madde ile birlikte BM Şartı'nın VII. Bölümü, Güvenlik Konseyinin uluslararası barışın ve güvenliğin bozulduğunu saptaması durumunda hangi önlemleri

alacağını düzenleyen bölüm olarak öne çıkmaktadır. Buna ek olarak özellikle Madde 48’de altı çizildiği üzere uluslararası barış ve güvenliğin bozulması durumunda Güvenlik Konseyinin alacağı zorlama tedbirler, üye devletler tarafından geliştirilen kolektif bir savunma sistemi olarak tasarlanmıştır (BM Antlaşması, 1945). Yani uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğunun saptanması yetkisi yalnızca Güvenlik Konseyi’ne verilmişken, uluslararası barış ve güvenliğin bozulmasının saptanması durumunda alınacak gerekli tedbirlerle ilgili tüm üye devletlere sorumluluk yüklenmiştir. Bu nedenle en genel şekilde BM Şartı VII. Bölümde belirtilen Güvenlik Konseyinin alacağı zorlama tedbirlerin kolektif savunma sistemi bağlamında değerlendirildiğini söylemek doğru olacaktır. Buna ek olarak söz konusu antlaşmada bu tedbirlerin devletlerin meşru müdafaa hakkına halel getirmeyeceği de belirtilmiştir. Bu bağlamda kuvvet kullanma yasağına getirilen istisnalardan ikincisi olan meşru müdafaa hakkı ise devletlerin yalnız bir aktör olarak kendilerini savunma haklarını kolektif savunma sisteminden bağımsız olarak güvence altına almıştır.

#### 2.2.2. BM Şartı’nın 51. Maddesi Uyarınca Devletlerin Meşru Müdafaa Hakkını Kullanması

Devletlerin meşru müdafaa hakkı kolektif bir güvenlik sistemi oluşsa dahi baki kalmıştır. Bu anlamda devletler BM Şartı’nı düzenlerken meşru müdafaa haklarını saklı tutmaya oldukça özen göstermiştir. BM Şartı’nın 51. Maddesi ise kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinin yasaklanmasının istisnai unsurlarından bir diğerini oluşturmaktadır. Buna göre BM Şartı Madde 51 şu şekildedir:

“Bu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru müdafaa hakkına halel getirmez. (...)”

BM Kurucu Antlaşmasında açıkça devletlerin meşru müdafaa hakkının her koşulda korunduğu belirtilmiştir. Ancak devletlerin meşru müdafaa hakkını kullanırken mevcut şartlar, içerisinde bulunulan durum ve meşru müdafaa hakkının kime karşı kullanıldığı da önem arz etmektedir. Örneğin bir devlet için diğer bir devlet de bir terör örgütü de tehdit unsuru olabilir ancak devletlerin ana aktör sayıldığı bir sistemde meşru müdafaa hakkının söz konusu terör örgütüne karşı nasıl kullanılacağı da bir tartışma konusudur.

BM Kurucu Antlaşması Madde 51 çerçevesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için bir silahlı saldırının varlığı ve söz konusu tedbirlerin Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesinin gerekliliği göze çarpmaktadır (Karadağ 2016:175). İlk başta bu tanımda silahlı saldırı tanımının muğlaklığı göze çarpmaktadır. Ayrıca silahlı saldırı sayılabilecek tüm durumlar bir devletin başka bir devlete karşı yaptığı bir silahlı saldırı senaryosu üzerinden kurulmuştur. Oysa değişen dünya sisteminde 11 Eylül olaylarından sonra tüm dünyada uluslararası terörizm en korkunç düşman olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda uluslararası terörizmle mücadele önem kazanmıştır. Devletlerin uluslararası terörizmle mücadelede ilk seçeneği uluslararası sözleşmelerde adı geçen *aut dedere aut judicare (yargıla ya da iade et)* ilkesidir. Görüldüğü üzere teröristleri yargılamak veya iade etmek devletlerin inisiyatifine bırakılmıştır.

BM Şartı'na göre her ne kadar istisnalar bulunsa da terörizme karşı kuvvet kullanmak yasal sayılmamaktadır (Polat 2017: 126). Söz konusu istisnalardan biri olan BM kolektif kuvvet kullanımı ancak uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğinin Güvenlik Konseyi tarafından saptanması ile mümkündür. Diğer bir istisna olan meşru müdafaa hakkı ise söz konusu silahlı saldırı bir devlet tarafından gerçekleştirildiğinde kullanılabilir ki bu da terörizmle mücadele için devletlerarasında çeşitli sorunlar doğurmaktadır (Polat 2017: 128). Tüm bunların yanı sıra herhangi bir devletin terör örgütüne kendi topraklarında yardım ettiğinin saptanması da oldukça zor bir iştir. Ayrıca bir devletin terör örgütüne kendi topraklarında yardım ettiğinin hangi otorite tarafından belirleneceği de muğlaktır. Örneğin ABD'nin Afganistan müdahalesi bazı devletler tarafından destek görmüşken bazı devletler tarafından oldukça eleştirilmiştir.

Uluslararası terörizmle mücadelede bir diğer konu ise orantılılık ve gereklilik ilkesidir. BM Kurucu Antlaşması Madde 51'de yer alan meşru müdafaa hakkı devletler tarafından orantılılık ve gereklilik ilkesine göre kullanılmalıdır. Orantılılık ve gereklilik ilkesine uyulmadığı takdirde devletlerin meşru müdafaa hakkı ortadan kalkmaktadır (Türkey 2021: 343-344). Tüm bu hususlardan anlaşıldığı üzere uluslararası terörizmle mücadele devletler için muğlak konular ve yöntemler içeren bir durumdur ve uluslararası terörizm aynı zamanda devletlerarası sorunlara da neden olabilmektedir.

### 2.2.2.1. Devletlere Karşı Meşru Müdafaa Hakkı

Ulusal güvenliğin nasıl sağlanması gerektiği ve devletler için bu bağlamdaki tehditlerin neler olduğu özellikle 21. yüzyıl ile daha da bulanıklaşmıştır. Giderek küreselleşen dünyada bir devletin güvenliğinin yalnızca askeri boyutu olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Aynı şekilde devletler için yegâne tehdidin de bir başka devlet olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Wolfers'ın da değindiği üzere uluslararası güvenlik, muğlak bir kavramdır (1952: 481). Uluslararası güvenlik kavramının ne olduğunun ve uluslararası güvenliğin nasıl temin edileceği soruları cevaplanması en zor sorular arasında yer alsa da geçmişten beri uluslararası sistemde değişmeyen tek şeyin, en önemli karar vericilerin devletler olması olmuştur. Bu bağlamda meşru müdafaa hakkı kapsamında ilk incelenmesi gereken durumlar devletlerarası anlaşmazlıkları içeren faaliyetlerden olagelmektedir. Zira birçok antlaşmada da görüldüğü üzere antlaşmaların ve modern uluslararası hukuk kurallarının muhatapları ve ana aktörleri devletler olmuştur. Kuvvet kullanma hukuku en genel tanımıyla bir devletin başka bir devletin silahlı saldırısına uğraması durumunda yapılacaklar senaryosunu temel alarak oluşturulmuştur ve bu bağlamda devlet dışı aktörlerin saldırıları ikinci planda kalmıştır. Modern uluslararası hukuktaki saldırının tanımı dahi gerekli aksiyonu gerçekleştiren aktörün devlet merkezli olması üzerine kurulmuştur. Bu anlamda devletlere karşı meşru müdafaa hakkının tanımlanması da oldukça geniş bir çerçevede yer alabilmektedir.

Hem devletlerin başka bir devlete karşı silahlı saldırıda bulunması hem de bu saldırının niteliği ve kapsamı bakımından tartışılan bazı problemler mevcuttur. Kuvvet kullanma hukuku kapsamında devletlerin silahlı bir eyleme başvurmasının iki yolu olduğundan bahsetmiştik. Meşru müdafaa veya Güvenlik Konseyi'nin yetkisi bağlamında kullanılacak olan kolektif savunma sistemi devletlerin başka bir devlete karşı uyguladığı silahlı aktivitelerini açıklamak için yetersiz kalmaktadır. Örneğin terörizme destek vererek veya bir ülkedeki iç savaşı destekleyerek doğrudan silahlı saldırıda bulunulmasa dahi dolaylı yoldan diğer ülkeye silahlı saldırıda bulunan devlet faaliyetleri ve hadiseler de mevcuttur. Tüm bu problemler devletlerin hangi faaliyetlerinin kuvvet kullanma hukuku kapsamında sayılıp sayılamayacağını daha tartışmalı hale getirmektedir. Bu durumda akıllara gelen ilk soru bir devletin başka bir devlete karşı silahlı bir saldırı gerçekleştirmesinin devletlere karşı meşru müdafaa hakkı kullanılması için tek şart olup olmadığıdır.

Literatürde de bu konuda yazarlar arasında fikir birliği mevcut değildir. Arend ve Beck gibi yazarlar değişen dünya sistemi ile bu tanımlamaların hem netliğini hem de kapsamını yitirdiğini iddia etmektedirler (Akkan, 2009: 22). Bu fikir kapsamında yazarlar, kuvvet kullanma hukukunun eksik kaldığını dile getirmekte ve bu kapsamın genişletilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda devletlerin bazı faaliyetlerinin de kuvvet kullanma hukukunun ihlali sayılabileceğini belirten yazarlar, bu faaliyetlerden birini de terörizme destek olarak ifade etmişlerdir. Bu görüş kapsamında diğer maddeler ise şu şekildedir:

“Bu görüşe göre, bir devletin başka bir devlete yönelik aşağıdaki fiilleri ‘silahlı saldırı’ olarak nitelendirilmelidir:

- a) Etkileri şiddetli olmak kaydıyla sabotaj, suikast, askerî ve sivil hedeflere saldırılar gibi gizli ve yıkıcı faaliyetler;
- b) Bir iç savaşa ya da çatışmaya dışarıdan müdahale,
- c) Teröristlere destek.

Bu yazarlara göre, dolaylı saldırganlığın yanı sıra, kendisine yönelen yakın bir saldırı tehdidi de bir devletin meşru müdafaa hakkına yol açabilmelidir” (Akkan, 2009: 22-23).

Bu tartışmalar devam etse de devletler için kuvvet kullanma hukukunda terörizme destek vermek gibi faaliyetlerin meşru müdafaa hakkı veya kolektif savunma sistemi kapsamında değerlendirilebileceği yorumunu yapmak güçtür. Daha önce de bahsedildiği üzere, devletlerin terörizme destek gibi faaliyetler ile ilişkilendirilmeleri veya suçlanması hukuksal manada oldukça zor bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

BM Antlaşması Madde 2/4’te de yer aldığı üzere tüm üyeler bir başka devletin siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanmaktan kaçınma taahhüdünde bulunduğu bahsetmiştik (BM Antlaşması, 1945). Bu kapsamda başka bir devletin sınırları içerisinde gerçekleşen iç çatışmalara başka bir devlet tarafından destek verilmesi de bu bağlamda kuvvet kullanma yasağı kapsamında sayılabilir. Ancak aynı zamanda bir devletin terörizme veya başka bir devletin içinde gerçekleşen bir çatışmaya destek vermesi her daim kuvvet kullanma hukuku kapsamında sayılmamaktadır. Örneğin Bush Doktrini<sup>60</sup> kapsamında Afganistan savaşı hala tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Devletlerin bu gibi faaliyetleri ise başka bir hukuki tartışmayı daha beraberinde getirmektedir.

---

<sup>60</sup> Dönemin ABD Başkanı George W. Bush’un 11 Eylül Saldırıları gerekçesiyle öne sürdüğü doktrindir. Doktrin vurulmadan önce vurma stratejisini içermekteydi. Bugün bile uluslararası hukukta tam kabul görmeyen doktrin, Afganistan savaşı gibi önemli gelişmelere neden olmuştur ve kuvvet kullanma hukuku kapsamında yeni tartışmalara kapı aralamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. (Efegil, 2008, 103) ve (Glennon, 2002).

Terörizme veya başka bir devletin içinde gerçekleşen çatışmalara başka bir devlet tarafından destek verilmesi genellikle yoruma ve tartışmaya açık olmaktadır. Bu durumlar ışığında bu duruma getirilebilecek en büyük eleştiri ise uluslararası hukukun zaman zaman esnetilerek veya yorumlanarak devletlerin çıkarlarına uygun hale getirilebilir olduğudur (Yılmaz ve Irk, 2015: 151). Bu nedenler genel olarak devletler için kuvvet kullanma yasağının kapsamının genişletilmesinin önündeki en büyük engeller olarak öne çıkmaktadır. Ancak belirtmek de gerekir ki hızla küreselleşen, değişen ve dönüşüm geçiren bir dünyada devlet dışı aktörler de devletler için sorun olmaya başlamıştır ve bu durum devletlerarasında da bazı problemlere neden olmaktadır. Bu bağlamda devletlerin başka bir devlete karşı gerçekleştirdikleri faaliyetlerin meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirilmesi oldukça tartışmalı bir konudur ancak devlet dışı aktörlerle kıyaslandığında daha kesin sınırlar ile belirlenmiştir. Zira devletler tarafından devlet dışı aktörlere karşı meşru müdafaa hakkının kullanılmasının (özellikle diğer devletlerin egemenliklerini ihlâl edecek düzeyde ise) daha tartışmalı bir boyutu bulunmaktadır.

#### 2.2.2.2. Devlet-dışı Gruplara Karşı Meşru Müdafaa Hakkı

Günümüzde devletler, başka devletler tarafından saldırıya uğradıkları gibi sorumlulukları bir devlete atfedilemeyen devlet- dışı gruplar tarafından da saldırılara maruz kalmaktadır. Bu durumun hukuki zeminini tartışmalı kılan durum ise BM antlaşması Madde 51'de<sup>61</sup> yer alan muğlak durumdur. BM Antlaşması Madde 51, açıkça imzacı ulus devletlere verilen bir hak olarak tanımlanmış ve hangi durumlarda bu hakkın kullanılabileceği hükme bağlanmıştır. Ancak hukuki olarak değerlendirildiğinde bu saldırının faillerinin kimler olabileceği BM Antlaşması Madde 51'de yer alan meşru müdafaa hakkı kapsamında tanımlanmamıştır. (Pirim, 2019, 245). Meşru müdafaa hakkı bu şekilde yorumlandığında sadece uluslararası sistemin ana aktörleri olan devletlerin faaliyetlerine odaklanmaktadır. Bu durumda yalnızca devletlerin başka bir devlete karşı uyguladığı silahlı eylemler meşru müdafaa hakkı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Devlet dışı aktörlerin devletlere karşı olan silahlı faaliyetleri ise meşru müdafaa hakkı kapsamı dışında tutulmuştur. Bu bağlamda

---

<sup>61</sup> “Bu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri almaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru müdafaa hakkına hâlel getirmez. (...)” (BM Antlaşması, 1945). Yukarıda bahsedildiği üzere Madde 51'de yer alan meşru müdafaa hakkının faillerinin kim olduğu ya da olabileceğinden bahsedilmemiştir.



değerlendirildiğinde devletler için suçun faillerinin antlaşmada tam olarak belirlenebilir olmaması uluslararası terörizmle mücadele gibi konularda devletlerin elini zayıflatmaktadır.

Devletler için devlet- dışı gruplara karşı meşru müdafaa hakkının kullanılması veya kullanılmaması çok boyutlu tartışmalara yol açan farklı bir tartışma konusudur. Bunun en büyük nedeni ise geçmişten günümüze en önemli ve karar verici aktörlerin ulus devletler olarak görülmesidir. Devlet dışı aktörlerin silahlı saldırılarına maruz kalan devletlerin BM Antlaşması Madde 51 kapsamında meşru müdafaa hakkının doğru olmadığına dair hukukçular ve yazarlar arasında çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu durumda yapılması gereken ilk yorum devlet dışı aktörlerin silahlı saldırılarına maruz kalan devletlerin BM Antlaşması Madde 51 kapsamındaki meşru müdafaa haklarını geniş mi yoksa dar mı yorumlamaları gerektiğidir.

Genel olarak incelendiğinde devletlerin talepleri bu yönde olduğu için BM Antlaşması Madde 51 kapsamında yer alan meşru müdafaa hakkının dar yorumlandığı göze çarpmaktadır. Örneğin bu konuda uluslararası içtihadı bakıldığında UAD'nin verdiği kararlarda açıkça dar görüşü benimsediği göze çarpmaktadır. Bu konuda UAD'nin verdiği kararlardan bazıları şunlardır:

“Şöyle ki; Divan Nikaragua ve Kongo Ülkesi Üzerinde Silâhlı Faaliyetler kararlarında ve Duvar danışma görüşünde devlet dışı aktörlerin eylemlerine karşı meşru müdafaa bulunabilmesi için söz konusu eylemlerin bir devlete atfedilebilir olması gerektiğine hükmetmiş ve böylece sınır ötesi operasyon adı verilen meşru müdafaa anlayışını zımnen reddetmiştir” (Pirim, 2019: 254-255).

Daha eski tarihli kararlara ve davalara bakıldığında ise Caroline olayının<sup>62</sup> meşru müdafaa yorumlanması konusunda önemli bir yere sahip olduğu görülür. Bunun en önemli nedeni Caroline olayının meşru müdafaa sınırları ve ne zaman kullanılabileceği konusunda bir öngörü oluşturmuş olmasıdır.

Caroline olayı doğası gereği önleyici meşru müdafaa hakkı ile anılmaktadır. Bu doğru olsa da Caroline olayı aslında bir nevi meşru müdafaa hakkının hangi sınırlarda kalması gerektiğini belirleyen bir olay olmuştur (Taşdemir, 2006: 172). İngilizlerin Caroline gemisini Niagara şelalesinden aşağı atması ile başlayan önleyici meşru müdafaa tartışmaları

---

<sup>62</sup> Caroline Olayı Kanada'nın İngiltere'ye karşı verdiği bağımsızlık savaşında (1837) İngiltere'nin Caroline adlı gemiyi Niagara şelalesinden atması ile birlikte ABD vatandaşlarının da zarar gördüğü olaylar silsilesidir. Söz konusu dava devletlerin meşru müdafaa hakkının sınırlarına ilişkin önemli ipuçları taşımaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. (Aksoy, 2016: 1-2).

meşru müdafanın nasıl yorumlanması gerektiğine ışık tutacak niteliktedir. Her ne kadar olay kapsamında İngiltere meşru müdafaa hakkı kapsamında hareket ettiğini ifade etse de olay sonrası farklı bir yorum ortaya çıkmıştır. Öncelikle Caroline olayı bize meşru müdafanın bu kadar geniş yorumlanamayacağını göstermiştir:

“Meşru müdafaa hakkının kullanılması için tehlikenin o an ortaya çıkmış, ani, başa çıkılmaz ve başka hiç bir korunma yoluna başvurmayacak imkân bırakmayacak nitelikte olması gerektiği belirtilmiş ve bu olayda İngiltere'nin meşru müdafaa boyutlarını aştığı ortaya çıkmıştır” (Değdaş, 2018: 32).

Bu duruma ek olarak önleyici meşru müdafaa da dâhil meşru müdafaa hakkının gereklilik, orantılılık ve aciliyet kıstaslarına uygun olması gerektiği sonucuna varılmıştır (Değdaş, 2018: 32). Yani kısaca Caroline olayı hem önleyici meşru müdafaa hem de meşru müdafaa hakkının sınırlarının değerlendirildiği bir olay olmuştur. İngiltere'nin haksız bulunduğu davada meşru müdafaa hakkının gereklilik, aciliyet ve orantılılık kıstaslarına uygun olması gerektiği belirtilmiş ve geminin Niagara şelalesinden atılması meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirilmemiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere meşru müdafaa hakkı Caroline olayı ve sonrasında gerekli ölçütlere bağlanmıştır:

“(ABD Dışişleri Bakanı Webster tarafından 1842'de Caroline davasında kullanılan ve birçok kişi tarafından 1945 sonrası meşru müdafaa için de benimsenen ünlü formüle göre);

(ii) kuvvet kullanımı münhasıran saldırgan devletin silahlı saldırısını püskürtmek için kullanılacaktır;

(iii) güç, saldırganlığı geri püskürtme amacı ile orantılı olmalıdır;

(iv) saldırı sona erer ermez veya güvenlik konseyi gerekli önlemleri alır almaz güç kullanımına son verilmeliydi” (Cassese, 2001: 995).

Bu durum Caroline olayında meşru müdafaa hakkının dar yorumlandığının bir diğer göstergesidir. Buna ek olarak Caroline olayında meşru müdafaa hakkının kullanılması için bir saldırının gerekliliğine de vurgu yapılmıştır (Greenwood, 2003: 12-13). Caroline olayı, modern meşru müdafaa kuralının ve kuvvet kullanma hukukun temelini oluşturmuştur. Caroline olayında taraflar arasında çeşitli anlaşmazlıklar olduğu aşikârdır ancak her iki taraf da aynı zamanda şartlar gereğince saldırıları önleme hakkının varlığı konusunda hemfikirdir (Sofaer, 2003: 216). Ancak meşru müdafaa hakkının hangi durumlarda doğduğu konusunda taraflar görüş ayrılığına gitmiştir. Yani kısaca Caroline olayı meşru müdafaa hakkının devletler için vazgeçilmez bir hak olduğunu daha da öne çıkaran bir hadise olmuştur. Ancak bu hakkın dar yorumlanması gerektiğine dair bir örnek de teşkil etmiştir. BM Antlaşması da

aynı şekilde meşru müdafaa hakkını iki istisna ile sınırlama konusunda oldukça net bir tutum sergilemektedir (Rouillard, 2004: 105).

Caroline davası BM Antlaşmasının ve tabii meşru müdafaa hakkının yazıya geçirilip resmiyete dökülerek ortaya çıkmasından çok önce yaşanan bir gelişme olsa da meşru müdafaa hakkının dar yorumlanması gerektiği hakkında önemli bir görüş birliği oluşturmuştur. Bu kapsamda meşru müdafaa hakkının sınırları olduğu ve belirli şartlar altında kullanılması gerektiği düşüncesi meşru müdafaa hakkının dar yorumlanması gerektiği fikrini de pekiştirmiştir.

Meşru müdafaa hakkını dar yorumlayan yazarların genel düşünceleri değerlendirildiğinde, bu hakkın geniş yorumlanmasının en büyük tehlikesinin uluslararası barış ve güvenliğin bozulması olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durumda bir devletin meşru müdafaa hakkını geniş yorumlayarak alacağı bir karar, daha doğrusu yapacağı bir hata uluslararası barış ve güvenliği derinden etkileyebilir (Aksoy, 2016: 4). Bu yorumlama kısmen doğru olsa da burada dikkat edilmesi gereken en önemli hususun meşru müdafaa hakkının her daim bir devletin bir devlete karşı eylemi üzerinden açıklanmaya çalışılması olduğu görülür. Meşru müdafaa hakkı sadece devletlere verilen bir hak olsa da bu hakkın doğabileceği durumları yine sadece devletlerin eylemleri üzerinden açıklamaya çalışmak çok aktörlü uluslararası sistem için yetersiz kalmaktadır. Örneğin günümüzde terör örgütlerinin eylemleri gerekçesiyle de devletlerin meşru müdafaa hakkının doğabileceği bir gerçektir. Meşru müdafaa hakkını dar yorumlamak aynı zamanda devlet dışı aktörlerin devletlere karşı olan eylemlerine karşı da devletleri daha savunmasız bırakabilmektedir. Ancak meşru müdafaa hakkının dar yorumlanması devletler için tehlike teşkil edebildiği gibi çok geniş yorumlanması da yine devletler ve diğer aktörler için tehlike arz edebilmektedir.

Devletler için bir devlet dışı aktörle mücadelede meşru müdafaa haklarını dar yorumlaması gerektiğinden bahseden hukukçular, bu duruma paralel olarak bu kapsamdaki sınır ötesi operasyonları da hukuka aykırı olarak nitelendirmektedir (Pirim, 2019, 249). Ancak bugünün dünyasında devletlerin meşru müdafaa hakkının dar yorumlanması gerektiğinden bahseden hukukçular dahi devlet merkezli güvenlik anlayışının ve ulus devlet merkezli sistemin aşınmaya başladığını kabul etmektedir (Ataman, 2003: 42). Soğuk Savaş döneminden önce ve Soğuk Savaş döneminde hem devletler hem de devlet dışı aktörler için temel tehdit başka bir devlet olarak görülmüştür. Örneğin Batı kutbundaki devletler için bu

tehdit SSCB iken Doğu kutbundakiler ana tehdidi ABD olarak görmekteydi. Bu anlayış, hem savaşın hem de çeşitli zararların sadece devletlerin eylemlerinden kaynaklanacağı düşüncesinden gelmekteydi. Ancak özellikle 2001'den sonra uluslararası sistemde devlet dışı grupların faaliyetleri de en az devletler kadar etkili olmaya başlamıştır. Sistemde tek aktörlerin devletler olmamasının doğal bir sonucu olarak tek karar vericilerin de devletler olmadığı da altı çizilmelidir. Örneğin BM, kuvvet kullanma hukuku düzenlemelerinden neredeyse bütün devletleri üye olarak bünyesinde barındırmaya kadar birçok alanda önemli bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır (Moran, 2009: 91).

Kuvvet kullanma yasağından ifade özgürlüğü gibi temel konulara kadar birçok önemli hak ve sorumluluklar, giderek artan oranda, devletlerden daha üst otoriteler olan hükümetler arası veya uluslararası (Supranasyonel)<sup>63</sup> kuruluşlar tarafından belirlenmektedir. Küreselleşme ile ulus devletlerin de giderek etkisinin azaldığı günümüz dünyasında devlet dışı aktörlerin faaliyetleri de giderek artmakta ve ulusları daha çok etkilemektedir. Bunun bir sonucu olarak da uluslararası hukukta uluslararası terörizm gibi konularda çeşitli düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

BM Antlaşması Madde 51 kapsamında devletlerin meşru müdafaa hakkına yeni ve daha geniş bir yorum getiren hukukçular ve yazarlar da mevcuttur. Örneğin Yılmaz, devletlerin devlet dışı aktörler tarafından maruz kaldığı silahlı saldırıların da BM Antlaşması Madde 51'de yer alan meşru müdafaa hakkı kapsamında sayılabileceğini ifade etmektedir (2015, 157). Bu açıdan bakıldığında BM Antlaşması Madde 51'de yer alan meşru müdafaa hakkının devletlerin maruz kaldığı terör faaliyetlerini de kapsayabileceği yorumu yapılabilir. BM Antlaşması Madde 51'de yer alan meşru müdafaa hakkı, devlet dışı aktörlere karşı kuvvet kullanımının yasallığını sağlayan yegâne hukuki zemin olarak tanımlanabilir.

Meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması kapsamında devletlerin uğradıkları saldırıların biçimlerinin önemi vurgulayan yazarlar da mevcuttur. Bu kapsamda yazarlar ve akademisyenler, saldırıya neden olan kaynağı dikkate almak yerine saldırının mağduruna odaklanmaktadırlar. Örneğin uluslararası hukuk ve diplomasi profesörü ve eski BM

---

<sup>63</sup> Hükümetlerarası kuruluşlar, üyelerinin bağlı olduğu antlaşmalar ile kurulan uluslararası örgütler iken uluslararası kuruluşlar yine üyelerinin belirlediği belli konularda devletlerden daha üst bir otorite olarak faaliyet gösterebilen uluslararası örgütlerdir. Örneğin 30 ülkenin üye olduğu NATO bir hükümetlerarası kuruluşken, AB, hukuk, ekonomi, politika gibi konularda üye devletlerin otoritesi gibi çalışan bir kuruluştur. Bu yapılanmalar aynı zamanda ulus devletlerin aşınmasını hızlandırmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. (Günoğur, 2018: 107-108).

yardımcısı olan Oscar Chachter, meşru müdafaa hakkını saldırının tanımından yola çıkarak yorumlamayı tercih etmiştir.

“Oscar Chachter; Devlet görevlilerine, asker veya emniyet mensuplarına karşı gerçekleştirilen saldırıların nereden gerçekleştirildiğinin bakılmaksızın devlete karşı gerçekleştirilmiş bir saldırı niteliğinde olduğunu ileri sürmektedir” (Akkan, 2009: 107).

Bu minvalde meşru müdafaa hakkını daha geniş yorumlayan hukukçular saldırının niteliğine ve hangi kaynaktan geldiğine bakılmaksızın devlete yönelik bir saldırı olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedirler. Doğal olarak bu durum da bu tür saldırılarda devletlerin meşru müdafaa haklarını kullanabilecekleri anlamına gelmektedir. Her ne kadar dışarıdan gelen bir saldırının bir devlet için tehdit oluşturabileceği fikri 21. yüzyıl 'da hiç de ütöpik gelmese de bu yorumlama tarzı bazı ikilemleri de beraberinde getirmektedir. Devletlerin meşru müdafaa haklarının bu denli geniş yorumlanması yine devletlerin egemenliklerine kısıtlamalar da getirebilmektedir. Keza bu nedenle devletler meşru müdafaa hakkının hem geniş hem de dar yorumlanmasına karşı mesafeli davranmaktadır. Geçmişte meşru müdafaa hakkının hem geniş hem de dar yorumlandığı örnekler bulunmaktadır ve hepsi de tartışmalıdır. Bu nedenle tüm bu özellikler meşru müdafaa hakkını hem devletler hem de diğer devlet dışı aktörler için en tartışmalı haklardan biri haline getirmektedir.

Meşru müdafaa hakkının geniş mi yoksa dar mı yorumlanması gerektiği konusunda bir değerlendirme yapmak gerekirse bu hakkın kullanımının neden bu kadar tartışmalı olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Öncelikle belirtmek gerekir ki günümüzde yalnızca silahlı saldırı gerçekleştiren aktörler devletler değildir. Özellikle 2001'den sonra terör örgütlerinin artan saldırıları devletler için en önemli tehdit kaynağını oluşturmaya devam etmektedir. Bu bağlamda devletlerin meşru müdafaa hakkını sadece başka bir devletin saldırıları kapsamında kullanabileceği anlayışı kısmen imkânsız görünmektedir. Ancak meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması aynı zamanda devletlerin egemenliği için de tehdit oluşturabilmektedir. Meşru müdafaa hakkını daha geniş yorumlayan hukukçular ve yazarların da belirttiği üzere BM Antlaşması Madde 51'de yer alan meşru müdafaa hakkı değişen ve birçok devlet dışı aktörün tehdit oluşturabildiği bir küresel dünyada devlet dışı aktörlerin silahlı saldırılarını da kapsayan geniş çerçeveli bir hak olarak da tanımlanabilir. Ancak devlet dışı aktörlerin saldırılarının kesin olarak meşru müdafaa hakkı kapsamında sayılabileceğine dair bir teamül hukuku oluşmamıştır (Pirim, 2019: 293). Yasal olarak bir kesinlik olmasa da devletlerin bu tarz saldırılara müsamaha göstermesi de beklenemez

(Pirim, 2019: 293). Sonuç olarak denilebilir ki meşru müdafaa hakkı devletler için oldukça tartışmalı bir hak olsa da aynı zamanda yine devletler için devlet dışı aktörlerle mücadelede en etkin savunma mekanizması olma işlevine sahiptir.

2.2.2.2.1. Uluslararası Adalet Divanı'nın Uyguladığı Atfedilebilirlik Testi: “etkili kontrol test”

Sorumluluk en genel tanımıyla bir bireyin kendi davranışlarının sonucunu üstlenmesi anlamına gelmektedir (Erkiner, 2008: 1). İç hukukta gerekli yaptırım bir devlet belirleyip uygularken milletlerarası hukukta böyle bir otorite mevcut değildir (Erkiner, 2008: 3). Genel olarak ulusların iç hukuklarında bireyler bir hukuk kuralını çiğnediklerinde, merkezi yargı organı tarafından yargılanabilmekte ve ceza ya da hukuk sorumluluğu altına girebilmektedirler; devletler ise ancak kendi rızaları ile yargılanabilmektedir. Bu minvalde uluslararası hukuka aykırı olarak tanımlanan eylemlerin bir devlet tarafından gerçekleştirilmesi durumunda bunun o devletin sorumluluğunu doğurabileceği teamül hukukunun bir parçası haline gelmiştir:

“Bir milletlerarası yükümlülük uyarınca bir Devletin yapması gereken davranışla, gerçekte yaptığı davranış arasında bir uygunsuzluk olduğunda, Devletin gerçekte yaptığı davranış, yükümlülük uyarınca yapması gereken davranışa göre noksan ise, bu Devlet tarafından, bir milletlerarası yükümlülüğün ihlali hali yaratılmıştır” (Erkiner, 2008: 11).

Örneğin Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerde Devletlerin Sorumluluğu başlıklı belgesinde devletlerin eylemlerinden sorumlu tutulabileceği (veya olduğu) teamül hukuku kapsamında ifade edilmiştir. Buna göre Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerde Devletlerin Sorumluluğu başlıklı belgesindeki Bölüm 1 Madde 2 devletlerin uluslararası hukuka aykırı bir eylemi karşısında sorumluluğu doğduğu şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bir eylem veya ihmalden oluşan bir davranış söz konusu olduğunda, bir Devletin uluslararası hukuka aykırı bir eylemi vardır:

(a) bu eylem uluslararası hukuka göre Devlete atfedilebilir; ve

(b) Böyle bir durumda devletin uluslararası bir yükümlülüğünün ihlalini oluşturması söz konusudur” (International Law Commission, 2001).

Bu bağlamda önceki bölümlerde devletlerin herhangi bir kuvvet kullanma eyleminden sorumlu tutulabilmeleri için bu eylemin ilgili devlete atfedilmesi gerektiğine daha önce de değinmiştik. Devletlere sorumluluk atfedilebileceğini vurguladıktan sonra

akıllara ilk gelen sorunun hangi durumlarda bir devlete sorumluluk atfedilebileceği sorusu olması içten bile değildir.

“Devletin sorumluluğunu makul sınırlar dâhilinde sınırlamak için ve kendi ad ve hesaplarına davranan kişilerin sorumluluğunu Devletin sorumluluğundan ayırabilmek için milletlerarası hukuk ancak kamu otoritelerinin faaliyetlerinden Devleti mesul tutmuştur” (Erkiner, 2008: 138).

Bu bağlamda devletin bir eylemi gerekçesiyle sorumluluğunun doğması için yalnızca kamu otoritelerinin faaliyetleri dikkate alınmaktadır.

Bu soru kapsamında değinilmesi gereken bir diğer konu ise bu sorumluluğu belirleyen testlerden biri olan UAD'nin uyguladığı atfedilebilirlik testi yani “etkili kontrol testtir”.

İç hukuka benzer olarak uluslararası hukukta da bir eylem gerçekleştiren aktörün suçlu olarak yargılanabilmesi için öncelikle bu eylem ile ilişkilendirilmesi gereklidir. Bu ilişkinin tespit edilmesi ise “etkin kontrol” ve “genel kontrol” (Overall control) testleri ile mümkün olmaktadır. UAD'nin baktığı davalarda devletin sorumluluğunun hangi şartlarda doğabileceği etkin kontrol doktrini ve genel kontrol doktrini ile belirlenmeye çalışılmıştır. İlk olarak etkin kontrol doktrini UAD tarafından *ABD v Nikaragua* davasında şu şekilde tanımlanmıştır:

“UAD'ye göre devlete sorumluluk atfı için etkin kontrol yeterli olup, etkin kontrolün varlığı için fiillerin müsebbibi kişi/grup ile devlet arasında (i) finansman, organizasyon, eğitim, hedef seçimi ve planlama gibi faktörler nedeniyle fiili bir bağlantının varlığını kanıtlanması ve (ii) fiillerin ilgili kişi ve kuruluşlara devlet tarafından emredildiğinin veya empoze edildiğinin açık bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir” (Uraz, 2022: 38-39).

UAD etkin kontrol testinin standartlarını net bir şekilde belirlemiş olsa da söz konusu test ile ilgili bazı sorunlar da yok değildir. Bu sorunlardan ilki UAD' nin etkin kontrol testini çok katı kurallara bağlamış olmasıdır. Bu durum devletlerin faaliyetlerinin çok nadir durumlarda sorumluluk doğurabileceği anlamına gelmektedir. Yani kısaca diğer doktrinlerin eleştirilerine benzer olarak bu doktrin de devletlerin uluslararası hukuka aykırılık teşkil edebilecek faaliyetlerini kısıtlamakta yetersiz kalmakla eleştirilmektedir.

Buna ek olarak ortaya şöyle bir düşünce çıkmaktadır: UAD gibi bir kurumun sınırlarını net şekilde belirlediği etkin kontrol testi nasıl olur da eleştirilere maruz kalabilir? Öncelikle etkin ve genel kontrol testleri her ne kadar objektiflik vaat etse de bunun kesin olarak ölçülebilir olduğu söylenemez (Boon, 2014: 5-6). Testlerin hangi uygulamaları

içerdiği ve hangi durumlarda devletlerin sorumluluğunun doğacağı gibi onular net olarak açıklanmış olsa da test yine de tam anlamıyla objektif görünmemektedir yani söz konusu testler yoruma açık bir yapıya sahiptir. Bu durum testin objektifliğinin sorgulanmasına neden olabilmektedir.

Etkin kontrol testi ve genel kontrol testi teamül hukukunun bir parçası haline gelmiş olsa da halen uluslararası hukukta birçok tartışmaya yol açabilen doktrinler olduğundan bahsetmiştik. Bunun en büyük sebebi etkin kontrol testinin devletlere sorumluluk atfedilmesi bağlamında oldukça katı kurallara sahip olmasıdır. Tanımda da bahsedildiği üzere bir devletin bir grup üzerinde etkin bir kontrole sahip olduğu ancak ve ancak bu kontrolün açık bir şekilde gösterilmesi veya ispatlanması ile mümkün olmaktadır. Yani o devlete bu grubun faaliyetleri üzerinden sorumluluk yüklenmesi genel olarak çok kolay değildir. Doktrinin bu özellikleri göz önüne alındığında hukukçular ve yazarlar tarafından neden eleştirildiği de daha iyi anlaşılmaktadır. Örneğin Boon, etkin kontrol ve genel kontrol testlerini şu nedenlerle eleştirmektedir:

“Hukuki sorumluluğun mimarisinde, özellikle toplum olarak karşılaştığımız zararların çoğuna giderek daha fazla dâhil olan devlet dışı aktörlerle ilgili boşluklar olduğu açıktır. Özellikle şirketler, ortak ortaklıklar, kamu özel sektör ortaklıkları ve sivil toplum kuruluşlarına uygulanabilir bir uluslararası sorumluluk çerçevesinin geliştirilmesi gerekmektedir. Devletlere, uluslararası örgütlere, devlet dışı aktörlere ve bireylere hitap eden birleşik ilkeler dizisinin geliştirilmesi, çağdaş kontrol testlerinde görünen bazı mücadeleleri ve tutarsızlıkları çözecektir” (Boon, 2014: 47-48).

Yukarıda da bahsedildiği üzere etkin kontrol testine getirilen eleştirilerden biri de devletler dışındaki diğer önemli aktörleri kapsam dışında bırakmasıdır. Devlet dışı aktörlerin de öneminin giderek arttığı günümüz dünyasında bu aktörlerin eylemlerine de en az devletler kadar sorumluluk atfedilebilmesi ve bunun uluslararası hukukun bir parçası haline getirilmesi gerekmektedir. Bu minvalde diğer bölümde etkin kontrol testine getirilen eleştirilere yanıt niteliğinde geliştirilen bir doktrin olan genel kontrol testinden de bahsetmek elzemdir.

2.2.2.2.1.2. Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Uyguladığı Atfedilebilirlik Testi: “genel kontrol test”

Etkin kontrole göre nispeten daha güncel bir kapsama sahip olan “genel kontrol” (overall control) testi devletlere sorumluluk atfetme konusunda nispeten daha başarılı bir



doktrin olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda ‘genel kontrol’ (Overall control) testi en genel ifade ile şu şekilde açıklanabilir:

“Müteakip yıllarda Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tadić kararı ile, ‘genel kontrol’ (overall control) doktrinini ortaya atarak devlete sorumluluk atfetmeyi kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Buna göre eğer bir gruba mensup birey kendi kendine değil ve fakat grubun standartlarına göre hareket ediyor ve bu standartlar bir devletçe belirleniyorsa o devlete sorumluluk atfı mümkün olabilecektir” (Uraz, 2022: 39).

Devletlerin eylemlerine yüklenen sorumluluk bağlamında EYUCM’nin uyguladığı genel kontrol testi önem arz etmektedir. Bu nedenle genel kontrol testini değerlendirmeden önce Eski Yugoslavya’da işlenen suçların durumundan da bahsetmek gereklidir. Öncelikle belirtmek gerekir ki Eski Yugoslavya’da işlenen suçların her detayına bu çalışmada değinmek mümkün değildir zira bölgedeki anlaşmazlıkların ve çatışmaların geniş bir tarihi bulunmaktadır. Bu çalışmada sadece çatışmaların UCM’nin kurulmasına ve yargılama sürecine ilişkin konuya değinilecektir. Eski Yugoslavya’da UCM’nin kurulmasına giden süreçten genel hatlarıyla bahsetmek gerekirse bölgedeki çok taraflı çatışmaların ve anlaşmazlıkların ağır suçlara dönüşmüştür (Kaplan, 2013: 111). Bosna Hersek’te yaşanan çatışmalar, soykırım<sup>64</sup> gibi ağır suçların işlendiği korkunç bir katliama dönüşmüştür. Zira Eski Yugoslavya’da işlenen insanlık suçlarının BM Güvenlik Konseyine de yansımış olması durumun ciddiyetini ortaya koyar niteliktedir. Eski Yugoslavya’daki uluslararası hukuk ihlalleri BM Güvenlik Konseyi tarafından 808 sayılı ve 1993 tarihli kararda şu şekilde ifade edilmiş ve belgelenmiştir:

“Toplu katliam raporları ve "etnik temizlik" uygulamasının devam etmesi de dâhil olmak üzere, eski Yugoslavya topraklarında meydana gelen uluslararası insancıl hukukun yaygın şekilde ihlal edildiğine dair devam eden raporlar konusundaki ciddi endişe bir kez daha ifade edilmiş ve bu durumun uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu tespit edilmiştir” (BM Güvenlik Konseyi Kararı, 1993: S/RES/808).

Aynı kararda ayrıca konsey durumun ciddiyeti, hızlı hareket etme gerekliliği ve uluslararası barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi amacıyla uluslararası bir ceza mahkemesinin kurulmasını uygun görmüştür (BM Güvenlik Konseyi Kararı, 1993: S/RES/808).

---

<sup>64</sup> Srebrenitsa Katliamı olarak da bilinen Srebrenista Soykırımı, 1995 yılında yaklaşık sekiz bin Bosnalı Müslümanın katledildiği soykırımdır (Kaplan, 2013: 112). Daha fazla bilgi için bkz.: Kaplan, 2013: 112.

Eski Yugoslavya’da kurulan UCM’nin yasal dayanağının da tartışmalı olduğu göz önüne alınırsa, devletlere atfedilen sorumluluk tartışmalarının henüz çok daha yeni bir alan olduğu yorumu da yapılabilir (Odman, 1996: 150). Açıkça görüldüğü üzere devletlerin hukuksal sorumluluğu bağlamında yapılabilecek düzenlemeler bireysel sorumluluğa nazaran çok daha tartışmalı bir alandır. Hem etkin kontrol testi hem de genel kontrol (overall control) testi devletlere sorumluluk atfetme bağlamında yetersiz kalan uygulamalar olarak öne çıkmaktadır ve sık sık hem yazarların hem de bazı aktörlerin eleştirilerine maruz kalmaya devam etmektedir.

#### 2.2.2.2.2. Uluslararası terörizme karşı “Ön Alıcı Meşru Müdafaa” Tartışmaları

Uluslararası alandaki birçok faaliyete öncülük eden ve bu konuda ilk eylemleri gerçekleştiren ana aktörler genel olarak hep devletler olmuştur. Alanında eşi benzeri olmayan bir oluşum olan BM ve AB gibi uluslararası örgütler dahi devletlerin kapasiteleri kapsamında hareket edebilme kabiliyetine sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ön alıcı meşru müdafaa ve önleyici saldırı gibi kavramları literatüre kazandıran ve bunu uygulayan aktörün bir devlet olması da şaşırtıcı değildir. Bunun en büyük sebebi ise dünyanın gördüğü en büyük terör saldırılarından biri olan 11 Eylül saldırılarıdır. 11 Eylül terör saldırılarından hemen sonra terör saldırılarının belirsizliği onu engellemek için daha önceden harekete geçilmesi gerektiği fikrini de ortaya çıkarmıştır. Bu durum öncelikle 11 Eylül saldırılarına maruz kalan ABD’de daha sonra da diğer tüm devletlerde tartışma konusu olmuştur. 2002 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi yayımlandıktan sonra ön alıcı meşru müdafaa ve önleyici meşru müdafaa gibi kavramlar uluslararası hukukta büyük tartışma yaratmıştır (Dönmez, 2017: 386).

Bu kavramlar zaman zaman birbirinin yerine kullanılmış zaman zaman ise kapsamı bakımından yeni tartışmalara konu olmuştur. Öncelikle bu kavramların tartışmalı olmasının en önemli nedenlerinden biri devletlere verdiği yetkilerden kaynaklanmaktadır. Önleyici meşru müdafaa hakkının devletlere tanıdığı yetkilerin birçok tartışmaya konu olmasının nedeni kavramın tanımından da net bir şekilde anlaşılmaktadır. Önleyici meşru müdafaa hakkının en genel ve basit tanımı şu şekildedir:

“Önleyici meşru müdafaa; bir devletin kendisine karşı gerçekleşme ihtimali olan bir tehdide karşı göstermiş olduğu tepkidir.” (Değdaş, 2018: 30).

Görüldüğü üzere tanımda en çok dikkat edilmesi gereken husus “gerçekleşme ihtimali” olan bir saldırının ya da tehdidin varlığından bahsedilmesidir. Yani kısaca buradaki

tartışma silahlı bir saldırının veya açık bir tehdidin varlığı tartışılmaksızın bir devletin saldırıya uğramadan harekete geçip geçemeyeceğidir. Doktrin ile ilgili muğlak olan konulardan en önemlisi ise hangi tehditlerin söz konusu devlet için fiziksel saldırı ile karşılık verecek kadar önemli olduğudur. Bu ve bunun gibi birçok sorun önleyici meşru müdafaa doktrini ile ilgili sorun teşkil etmektedir. Bu konu ile ilgili sorulması gereken diğer önemli sorular ise şunlardır:

“Bu tepki meşru müdafaa'nın doğası hakkında önemli sorular ortaya çıkarmaktadır. Buna göre; bireysel veya müşterek meşru müdafaa hakkı mevcut bir silahlı saldırının varlığıyla mı sınırlıdır? Ya da devletler bu doğal hakkını önleyici amaçlar için kullanabilir mi? Bir başka ifadeyle; bir devlet bir başka devlete karşı mevcut bir silahlı saldırı olmadan önce meşru müdafaa hakkı içinde güç kullanabilir mi?” (Değdaş, 2018: 30).

Bu sorulardan şüphesiz en önemlisi ve belki de cevaplama en zor olanı son sorudur. Zira bir devletin başka bir devlete karşı silahlı bir saldırı olmadan güç kullanıp kullanamayacağı ve bu eylemin hukuken yasal sayılıp sayılamayacağı sorusu önleyici meşru müdafaa hakkının en önemli çelişkilerindendir. Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki bir devlet için hemen hemen her eylem bir tehdit olarak değerlendirilebilir. Bu durum bir nevi devletlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bir devlet için “şeytan devlet” olan başka bir devlet, başka bir devlet için stratejik bir ortak olarak görülebilir. Bir devlet nükleer silaha sahip bir devleti açıkça tehdit olarak algılayabilir. Aynı şekilde bunun tam tersi nükleer silaha sahip olsa bile stratejik bir ortak olarak gördüğü bir devleti de tehdit olarak görmeyebilir. Örneğin ABD, tehlikeli silahlara sahip olduğunu belirttiği Irak'ı bir dönem tehdit olarak görmüş ancak nispeten coğrafi olarak benzer uzaklıkta olan Fransa'yı hiçbir zaman bir tehdit olarak görmemiştir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere görülmektedir ki devletler kendi sistemlerine benzeyen stratejik ortak olarak gördükleri aktörleri tehdit olarak görmezken kendilerinden farklı olan aktörleri tehdit olarak algılamaktadırlar. Bu yönüyle devletler de insanlara benzemekte ve her daim rasyonel karar alamamaktadırlar.

Ön alıcı meşru müdafaa tartışmalarına benzer şekilde önleyici saldırı doktrini tartışmaları da literatürde geniş yer tutan bir başka konudur. Bu tartışmalarda ilk göze çarpan unsur bu iki doktrin arasındaki farktır. Ön alıcı meşru müdafaa doktrininden farklı olarak önleyici saldırı (Preventive Strike) şu şekilde tanımlanmıştır:

“Önleyici saldırıda, ön alıcı saldırıda olduğu gibi çok yakın ve kaçınılmaz olan bir çatışma öncesinde ilk vuran olma amacı yoktur. Ancak uzun vadede de olsa rakibinden önce saldırma düşüncesi mevcuttur” (Dönmez, 2017: 390).

Ön alıcı meşru müdafaa hakkından farklı olarak önleyici saldırıda önce saldırma düşüncesi daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde önleyici saldırının savaşı veya çatışmayı teşvik eden bir yapısı mevcuttur.

İki doktrini de hem tanım hem de uygulanma biçimi bakımından değerlendirmek gerekirse küçük farklarla her ikisinin de hukuki olarak kabul görmesinin oldukça zor olduğu söylenebilir. Bu durumun yanı sıra Önleyici saldırı doktrini, ön alıcı meşru müdafaa doktrininden daha fazla muğlaklık içermektedir. Bunun yanı sıra her iki doktrin de tehlikeyi önleme vaadinin yanı sıra uluslararası sistemde daha çok tehlike yaratma potansiyeli taşımaktadır. Zira ön alıcı meşru müdafaa doktrinine dayanarak yapılan müdahaleler bugün uluslararası sistemde hala tartışılan ve eleştirilen eylemlerdir. Tüm bunlardan anlaşıldığı üzere buradaki en önemli soru hem önleyici saldırının hem de ön alıcı meşru müdafaa doktrin olarak benimsenip yasal bir şekilde kullanmaya uygun olup olmadığı sorusudur (Dönmez, 2017: 391). Söz konusu doktrinler için bu durumun oldukça zor olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü her iki doktrin de genel olarak bir devletin diğer bir devlete müdahalesini<sup>65</sup> içeren eylemleri kapsayan geniş bir hareket alanına sahiptir. Bu durum da devletlerin eşit egemenliği ilkesine<sup>66</sup> aykırıdır.

Sonuç olarak bu doktrinler ile ilgili en önemli sorun önleyici saldırı veya ön alıcı saldırı doktrinine başvurarak bir askeri harekât gerçekleştiren bir devletin başka bir devletin egemenliğini ihlal etmesi olasılığının oldukça yüksek olmasıdır. Çünkü eğer bir devlet kendi sınırları içinde barınmayan bir terör örgütüne karşı ön alıcı saldırı veya önleyici saldırı gerçekleştirecekse bu durum muhtemelen diğer bir devletin egemenliğini koruması ile ilgili tartışmalara neden olacaktır. Tüm bu sorunlar hem önleyici hem de ön alıcı meşru müdafaa kavramlarını uluslararası hukukta oldukça tartışmalı bir hale getirmektedir.

#### 2.2.2.2.3 Acizlik ya da İsteksizlik Standardı

Devletler için terörizmle mücadelede belki de en önemli konulardan biri isteksizlik veya acizlik durumudur. İdeal olarak hemen hemen her devletin terörizmle mücadele etmesi gerekir. Nikaragua davasında Divan'ın yorumladığı üzere devletler için terörist gruplara destek vermek veya müsamaha göstermek, silahlı saldırı derecesine varan bir eylem değildir

---

<sup>65</sup> Müdahale, uluslararası hukuk anlamında bir devletin diğer devletin iç işlerine müdahil olma veya karışma anlamı içermektedir. Daha fazla bilgi için bkz. (Çelik, 2018: 3).

<sup>66</sup> Devletlerin eşit egemenliği ilkesi, her devletin birbirine eşit olduğu ve hiçbir devletin bir diğerinden üstün olmadığını belirten uluslararası hukuk ilkesidir. Daha fazla bilgi için bkz. (Çelik, 2018: 14).

ancak bu tür destek uluslararası hukukun çok temel başka bir ilkesinin ihlali ile sonuçlanabilir (Pirim, 2019:255). Bu nedenle bütün devletler de imkânlar dâhilinde terörizmle mücadele konusunda çeşitli önlemler almaktadır. Zira uluslararası hukukta da devletlerin terörizmi önleme ve bu konudaki gerekli önlemleri alma sorumluluğu bulunmaktadır. Ancak her durumun istisnası olduğu gibi bu durumun da istisnası vardır. Bu konuda iki istisnadan bahsetmek mümkündür. Terörizmle mücadelede devletler isteksiz veya aciz olabilmektedir. En genel haliyle isteksiz veya aciz devlet doktrininin tanımı şu şekilde yapılabilir: Kendi egemenlik alanı içinde bir devlet herhangi bir terör örgütü ile mücadele etmede ilgisiz davranabilir bu durum o devletin terörle mücadele konusunda isteksiz olduğu anlamına gelmektedir (Gür, 2016: 58-59). Böyle bir durumda devletler devlet dışı aktörlerle mücadelede isteksiz veya aciz devlet doktrinini ileri sürmektedir. Bu durum en basit haliyle şu şekilde açıklanabilir:

“Bununla birlikte, bu benzersiz durumlarda mağdur devletler, ev sahibi devletlerin sahip olduğu tehditle başa çıkmak istemediği veya başa çıkamadığı durumlarda, bu tehditlerle başa çıkmak için meşru müdafaa adına sınır ötesi güç kullanma konusundaki yasal hakkını ara sıra ileri sürmüştür. Literatürde bu, İsteksiz veya Aciz Devlet Doktrini olarak anılmaya başlanmıştır” (Skantz , 2017).

İsteksiz veya aciz devlet doktrini denilebilir ki BM Şartındaki açıklıklardan doğmuştur. BM Şartının yanı sıra birçok anlaşma da devlet dışı aktörleri devletlere göre daha dışarıda tutmaktadır. Bu durum devletler için devlet dışı aktörlerle mücadelede bazı hukuksal açıklıklar yaratmaktadır. Eğer herhangi bir anlaşmada veya uluslararası hukuk kuralı çerçevesinde devlet dışı bir aktörle mücadelenin sınırları çizilmediyse asıl sorun devletlerin bu konuda yasal olarak nasıl önlem alabileceği olmalıdır. Örneğin bir devlet dışı aktör ile mücadelede devletler eylemlerini yasal gerekçelere dayandırsalar da bu durum çoğu zaman tartışmalı hale gelmektedir. Tüm bu durumlar isteksiz veya aciz devlet doktrinini geliştirilmesine katkı sunmuştur.

İsrail'in 1978-1982 yılları arasında Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) temizleme amaçlı Lübnan'ı işgal etmesi ve bunu isteksiz veya aciz devlet doktrinine dayandırması bu durumun en önemli örneklerindedir (Skantz, 2017: 43-44). İsrail BM Büyükelçisi Haim Herzog BM Güvenlik Konseyine hitaben İsrail'in Lübnan'ı işgalinin yasal olduğunu savunmuş ve isteksiz veya aciz devlet doktrinine atıfta bulunmuştur (Skantz, 2017: 43-44). Bu durum bazı devletler tarafından isteksiz ve aciz devlet doktrininin yasal olarak kabul gördüğü anlamına gelmekteydi. Ayrıca dünyanın en önemli uluslararası platformu olan

BM’de böyle bir savunma yapılması da isteksiz ve aciz devlet doktrininin önemini göstermektedir.

Ne var ki savunmanın dikkat çekiciliği kadar bu konuda BM tarafından alınan kararlar da dikkate değerdir. İsrail’in savunmasına rağmen BM Güvenlik Konseyi İsrail’in bu konudaki eylemlerini legal bulmadığını açıkça dile getiren kararlar<sup>67</sup> almıştır (Skantz, 2017: 43-44). Bu durum BM Güvenlik Konseyinin hem bu olaya hem de isteksiz ve aciz devlet doktrinine bakış açısını göstermektedir. Kısaca BM Güvenlik Konseyi isteksiz ve aciz devlet doktrini doğrultusunda yapılan eylemlere sıcak bakmamıştır ve bunun legal olabileceğini onaylamamıştır. Bu olaydan da yola çıkarak BM’nin devlet egemenliğini isteksiz ve aciz devlet doktrininden daha üstte tuttuğu yorumu yapılabilir. Bu nedenle isteksiz ve aciz devlet doktrininin tıpkı önleyici meşru müdafaa doktrini gibi tartışmalı bir doktrin olduğu göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda aynı şekilde isteksiz ve aciz devlet doktrininin tek başına bir devlete eylemleri için yasal bir zemin oluşturup oluşturamayacağı da aynı oranda tartışmalıdır.

#### 2.2.2.2.3.1. Davetle Müdahale

Uluslararası sistemdeki ana aktörler olan devletler için belki de en önemli konu egemenlik konusudur. BM sisteminde dahi devletlerin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine oldukça itina gösterilmektedir. BM antlaşması ile birlikte kuvvet kullanma yasağı devletlerin askeri faaliyetlerini oldukça kısıtlamıştır ancak yine de devletler bu yasaklara zaman zaman uymamakta ve aynı zamanda bunu yasal savlara da dayandırmaktadırlar. “Bir diğer deyişle devletler, kuvvet kullanma yasağını yine yasal olduğunu iddia ettikleri savlar ile delmek peşindedirler” (Güneş, 2022: 70). Ancak bazı durumlarda devletlerin egemenliğinin ihlâl edilebileceği fikri daima tartışma konusu olmuştur. Bu durumun en önemli örneklerinden biri de davetle müdahale doktrini. Davetle müdahale doktrini BM antlaşmasında yer alan bir doktrin değildir bu nedenle de söz konusu doktrinin birçok tanımı bulunmaktadır. Ayrıca davetle müdahale doktrini BM Antlaşmasında yer almasa dahi davetle yapılan müdahale şeklinde bazı durumlarda meşru bir zeminde kabul edilmektedir (Öztürk, 2021: 192). Davetle müdahale doktrini çoğu çatışmada devletlerin öne sürdüğü bir doktrindir. Örneğin

---

<sup>67</sup> Söz konusu kararlar için bkz. 425 (1978) ve 426 (1978) sayılı kararlar: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/368/70/PDF/NR036870.pdf?OpenElement> ve <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/368/71/PDF/NR036871.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 31. 03. 2023.

en güncel savaşlardan biri olan Rusya Ukrayna savaşı davetle müdahale doktrini kapsamında değerlendirilirse bu doktrinin en temel yapıtaşları ortaya çıkmış olacaktır:

“Fakat Rusya’nın müdahalesinin davetle müdahale kabul edilebilmesi en az iki açıdan mümkün görünmemektedir. Birincisi anılan bölgelerin Ukrayna’nın bir parçası olması ve dolayısıyla böyle bir müdahalenin ancak Ukrayna devletinin davetiyle gerçekleştirilebilecek olmasıdır. İkincisi ve daha önemlisi ise Rusya’nın askeri karışmasının/müdahalesinin bu bölgelerin de ötesine geçerek ülkenin tamamına yönelik bir saldırıya dönüşmüş olmasıdır” (Güneş ve Demirbaş, 2022).

Bu kapsamda görüldüğü üzere davetle müdahale doktrininin ana şartı daha önce de bahsedildiği üzere söz konusu devletin daveti ile gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Buna ek olarak bu davetin tam ölçekli bir işgale dönüştürülmesi de bu bağlamda elbette ki hukuka aykırıdır.

Bu bilgiler ışığında davetle müdahale doktrininin en genel tanımını şu şekilde yapmak mümkündür:

“Bu bağlamda davetle müdahale, devleti temsil yetkisine sahip olan hükümetin, kendi devlet ülkesi sınırları içerisinde meydana gelen uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmada bir başka devlet/devletlerden ya da uluslararası örgütten, söz konusu silahlı çatışmaya, askeri müdahalede bulunulmasını talep etmesini ve bu müdahaleye rıza göstermesini içermektedir” (Reçber, 2021: 856).

Bu kapsamda resmi olmayan kanallar tarafından yapılan davetler söz konusu harekâtın yasal zeminini oluşturmada yetersiz kalmaktadır. Tüm bunlara ek olarak davetle müdahale doktrini kendi içinde de çeşitli muğlaklıklar barındıran bir doktrindir. Bu doktrin aynı zamanda sınırlar, orantılılık unsuru, kapsam ve süre gibi önemli hususlarda da çeşitli muğlaklıklar barındırmaktadır (Öztürk, 2021: 192). Bu durumun en net örneği ise Rusya’nın 2015’ten beri resmi devlet kanalları ile davet edildikten sonra Suriye’de varlığını sürdürmesidir. Bu örnek üzerinden davetle müdahale doktrini incelendiğinde ilk olarak göze çarpan unsur elbette ki davetin resmi devlet kanalları aracılığıyla yapıldığı olacaktır ancak bu durum davetle müdahale doktrini çerçevesinde Rusya’nın Suriye’deki varlığını tek başına yasal kılmakta yeterli midir? Bu doktrin kapsamında sorulması gereken en önemli ve yegâne soru da budur. Suriye’deki Esad yönetimi için çeşitli tartışmalar olsa da BM ve diğer aktörlerin tanımalarına bağlı olarak bölgedeki en yetkin hükümetin Esad hükümeti olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Kırdım, 2017: 186). Bu yönüyle Rusya’nın davetle müdahale doktrini kapsamında Suriye’deki varlığı değerlendirildiğinde bu müdahalenin yasal olduğu sonucuna varılabilir ancak söz konusu durum ile ilgili çeşitli tartışmalar olduğunu da söylemek gerekir. Rusya’nın Suriye’deki varlığının ve bu bölgeye olan müdahalesinin şekil

ve içerik bakımından oldukça yanlış olduğunu ve bu durumun davetle müdahale doktrinine uymadığına dair görüşler de vardır (Kırdım, 2017: 187). Görüldüğü üzere bir devletin herhangi bir ülkeye resmi hükümet daveti ile askeri müdahalede bulunması da davetle müdahale doktrini kapsamında tamamen yasal olarak sayılamamaktadır. Zira bu müdahalenin orantılılık ölçütüne uyup uymadığı ve hatta bu ölçütün ne olduğu dahi tartışmalı bir boyut kazanmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu askeri müdahalenin süresi, kapsamı ve yöntemi gibi diğer birçok unsur da davetle müdahale doktrinini oldukça tartışmalı bir hale getirmektedir. Tüm bu durumlardan da anlaşılacağı üzere davetle müdahale doktrini de bir devletin başka bir devletin sahasındaki askeri harekâtının yasal zeminini sağlamakta yetersiz kalabilmektedir.

#### 2.2.2.2.4. Genel Değerlendirme

Terörizmle mücadelede devletler, uluslararası örgütler ve diğer aktörler arasında yürütülen diplomasi faaliyetleri kadar askeri harekâtlar da önem taşımaktadır. Devletler zaman zaman yürüttükleri diplomasi faaliyetleri ile terörizmle mücadele etseler de bazı zamanlarda terörizmin önlenmesi için sınır dışı askeri harekâtlar da yapmaktadırlar. Bu kapsamda elbette ki terörizmle mücadele ile ilgili gerçekleştirilen sınır dışı askeri harekâtlar da kuvvet kullanma hukukunun alanına girmektedir. Zira sınır dışı askeri harekâtlar da kuvvet kullanma hukukunun değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Devletler elbette ki mümkün olduğunca çok ve etkin yöntemler aracılığıyla uluslararası terörizm ile mücadele etmektedir. Aynı zamanda bahsetmek gerekir ki terörizmle mücadele konusunda devletlere atfedilen bir sorumluluk da mevcuttur. Her ne kadar devletlere bu konuda bir sorumluluk yüklenmiş olsa da bu sorumluluğun nasıl ve ne şekilde yerine getirilmesi gerektiği net değildir. Zira terörizmle mücadele tüm aktörler için elzem bir durumdur ancak bu mücadelenin nasıl yerine getirildiği ve ne şekilde önlemler alındığı her biri aktörün kendi takdirine bağlıdır. Aynı şekilde uluslararası sistemdeki hak ve özgürlükler konusunda da aynı şekilde devletler belirleyici olmaktadır.

Kuvvet kullanma hukukunun doğasında devletlerin fiziki eylemlerini belirli istisnalar dışında sınırlama durumu mevcuttur. Bu kapsamda devletler, kuvvet kullanma yasağı kapsamında hareket etmektedirler. Bu durum devlet dışı aktörlerin fiziki eylemleri konusunda muğlaklıklar yaratmaktadır. Örneğin saldırının tanımı yapılırken bu saldırının bir devletten gelebileceği varsayılmıştır. Ancak günümüzde devletler aynı zamanda birçok



devlet dışı aktör tarafından da çok ciddi saldırılara uğrayabilmektedir. Bu kapsamda uluslararası sistemin devletleri önceleyen ve devlet dışı aktörleri ikinci plana atan doğası küreselleşen ve bu aktörlerin eylemlerinin daha da öne çıktığı bir dünyada ilgili tehditlerle mücadeleyi de zorlaştırmaktadır. Bu durum aynı zamanda devlet dışı bir aktörün saldırısına uğrayan bir devletin hukuki haklarının tam olarak netleşmesine de gölge düşürmektedir. Örneğin bir devletin devlet dışı bir aktör tarafından uğradığı bir saldırı sonucunda meşru müdafaa hakkını kullanıp kullanamayacağı tartışmalıdır. Zira BM Antlaşması Madde 51’de bir devletin *“silahlı bir saldırıya hedef olması halinde”* meşru müdafaa hakkını kullanabileceği belirtilmiş ancak bu silahlı saldırının ne olduğu veya kimler tarafından yapıldığında meşru müdafaa hakkının doğabileceğine bu kapsamda yer verilmemiştir. (BM Antlaşması, 1945). Bu kapsamda meşru müdafaa hakkının geniş mi yoksa dar mı yorumlanması gerektiğine dair tartışmalar ortaya çıkmaktadır.

BM Antlaşması uzun geçmişe sahip bir antlaşmadır ve devlet dışı aktörlerin uluslararası siyasetteki etkileri giderek artmaktadır. Bu nedenlerden dolayı BM Antlaşması zaman zaman bazı konuları kapsamakta yetersiz kalabilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak da yeni ve değişen dünyaya ayak uydurmak için meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması gerektiğini belirten görüşler de mevcuttur. Her ne kadar meşru müdafaa hakkının dar yorumlanmasının bazı muğlaklıklara sebep olduğu aşikâr olsa da bu hakkın çok geniş bir biçimde yorumlanması da aynı şekilde muğlaklıklara sebep olmaktadır. Meşru müdafaa hakkının dar yorumlanması devlet dışı aktörlerin faaliyetlerini oldukça arttırdıkları günümüz dünyasında bir sorun teşkil edebilmektedir. Ancak ön alıcı meşru müdafaa tartışmalarını da beraberinde getiren meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması tartışması da aynı oranda muğlaklıklar içermektedir. Meşru müdafaa hakkının daha güncel ve bütün aktörlerin faaliyetlerini kapsayacak şekilde yorumlanması düşüncesi küreselleşen, değişen ve dönüşen bir dünyada gerekli gibi gözükmektedir. Ancak meşru müdafaa hakkını geniş yorumlayan devletlerin faaliyetleri de uluslararası arenada tartışmalara neden olabilmektedir. Meşru müdafaa hakkının en tartışmalı boyutu da bu şekilde ifade edilmektedir.

### 3. TÜRKİYE’NİN SURİYE’NİN KUZEYİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ASKERİ OPERASYONLAR

Eskinin daha az küresel dünyasında tüm aktörler bugüne kıyasla daha bireysel kararlar almış ve bunları daha çok uygulama imkânına sahip olmuştur. 11 Eylül 2001 tarihinden önceki yıllar için ulusal olarak terörizmle mücadele hala bir seçenek olarak görülmekteydi. Ancak bu tarihten sonra terörizmin uluslararası bir boyut alması kaçınılmaz olmuştur ve bu durum doğal olarak uluslararası sistemdeki aktörlerin davranışlarına da yansımıştır. Gittikçe daha da küreselleşen dünyada bugün öyle bir noktaya gelinmiştir ki çeşitli istisnalar dışında kuvvet kullanımı yasaklanmıştır. Bu durum bir aktörün devlet olsa dahi her türlü kararı alamayacağı anlamına gelmektedir. Bu durum aynı şekilde aktörler için terörizmle mücadele konusuna da yansımıştır. Zira bir devlet terörizmle mücadele ederken aynı zamanda ister istemez diğer aktörlerle de muhatap olmaktadır. Bu duruma verilebilecek en net örnek ise bir devletin başka bir devletin egemenlik sahası içindeki bir terör örgütüyle mücadelesidir.

Her ne kadar terörizmin uluslararası bir boyut alması nispeten yeni olsa da terörizmin devletlerarasında sorunlara ve çeşitli çatışmalara sebep olması yeni değildir. Sınırların giderek eridiği küresel bir dünyada da devletler terörizm nedeniyle daha fazla karşı karşıya gelmeye başlamışlardır.

Terörizmden etkilenen ülkelerin başında gelen Türkiye, Suriye ile sınır komşusu olması nedeniyle bu bölgede faaliyet gösteren terör örgütlerinden de en çok etkilenen devletlerarasındadır. Hem coğrafi olarak Suriye’ye yakın olan hem de terör örgütlerinin havan topu gibi çeşitli saldırıları ile egemenlik hakları ihlâl edilen Türkiye için Suriye’deki terör örgütlerinin varlığı, büyük bir sorun teşkil etmiştir. Keza havan topu ve roket atışı gibi terör eylemleri sebebiyle birçok vatandaşımız yaralanmış veya ölmüştür. Bu ve bunun gibi birçok durum açıkça terör örgütlerinin Suriye’deki faaliyetlerinin yalnızca Suriye’yi değil aynı zamanda Türkiye’yi de etkilediğini göstermiştir. Tüm bu durumlar uluslararası terörizmle mücadele ile ilgili çeşitli terör örgütlerine karşı Türkiye’yi askerî harekâtları da içeren önlemler almaya itmiştir.

Her ne kadar askeri bir harekât olsa da bir devletin herhangi bir eyleminin hukuksal durumu günümüz uluslararası ilişkilerinde büyük önem arz etmektedir. Zira devletlerin faaliyetlerinin hukuksal boyutu uzun zaman tartışmalara ve o devletin prestijinin

sarsılmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle diğer birçok devlet gibi Türkiye de hem askeri hem de diplomatik olarak eylemlerinin hukuksal boyutuna önem vermekte ve uluslararası hukuka uygun hareket etmektedir. Örneğin Türkiye en başından beri BM gibi etkili uluslararası örgütlerin uluslararası terörizmle mücadele politikalarına destek veren ülkelerden olmuştur (Polat, 2020: 55). Bu durumdan da anlaşılacağı üzere Türkiye uluslararası terörizmle hem diplomatik hem de askeri yollarla mücadele etmektedir. Elbette ki terörizmle mücadelede diplomatik yolların önemi kadar hukuka uygun hareket edilerek gerçekleştirilen askerî harekâtların da önemi büyüktür. Zira askerî harekâtlar zaman zaman diplomatik yollarla mücadelenin tamamlayıcısı rolünü üstlenmektedir.

Uluslararası terörizmle mücadele kapsamında gerçekleştirilen beş operasyonun en önemli ortak noktası operasyonların hukuki dayanaklarının Türkiye tarafından oldukça önemsenmiş olmasıdır. Türkiye'nin bu tavrının en temel nedeni bir devletin geçmişteki faaliyetlerinin gelecekteki faaliyetlerini etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Zira gelecekteki benzer askeri operasyonların yasallığı tartışılırken bir devletin geçmişteki faaliyetleri de göz önüne alınmaktadır. Tüm bu durumlar ışığında Türkiye, operasyonların hukuksal zemini ile ilgili oldukça hassas davranmış, uluslararası örgütlerin konu ile ilgili konumlarına saygı göstermiş ve süreç içerisinde herhangi bir devletin egemenliğine karşı uluslararası hukuka aykırı sayılabilecek bir eylem gerçekleştirilmemiştir. Ancak uluslararası hukukun tartışmalı doğasından ötürü her türlü askeri operasyon tartışmalı bir hale gelebilmektedir. Zira bu durumun en büyük nedeni genel olarak devletlerin uluslararası arenadaki faaliyetlerini BM Antlaşmasında yer almayan doktrinlere dayandırmasıdır. Buna ek olarak devletlerin egemenlik hakları ile ilgili tartışmalar da devletlerin bazı askeri operasyonlarını tartışmalı hale getirebilmektedir. Tüm bu durumlar, uluslararası arenada devletlerin askerî ve siyasi faaliyetlerini, sağlam hukuksal temellere dayandırmasını mecbur kılmaktadır. Uluslararası terörizmle mücadelede devletlerin eylemlerinin hukuki zeminini iyi inşa etmesi, devletlerin uluslararası arenada daha çok destek görmesine ve faaliyetlerinin hukuka uygunluğunun daha çok artmasını sağlamaktadır. Tüm bu nedenlere paralel olarak bu operasyonların hukuki zeminini en iyi şekilde açıklamak aynı şekilde Türkiye'nin prestijine de katkı sunacaktır. Çalışmanın da en önemli bölümünü oluşturan bu bölümün en temel amacı Şah Fırat, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı, İdlib ve Bahar Kalkanı Harekâtlarının uluslararası hukuk açısından hangi zeminde inşa edildiğinin ortaya konması oluşturmaktadır.

Zira söz konusu operasyonların hukuka uygunluğu, Türkiye'nin gelecekteki uluslararası faaliyetlerine de katkı sağlayacak en önemli unsurdur.

### 3.1. ŞAH FIRAT OPERASYONU

Hem Dünya siyaseti için hem de özellikle bölgedeki aktörler için son asrın en önemli ve üzücü gelişmelerinden olan Suriye iç savaşı, 15 Mart 2011'de başlamıştır. Bölgede birçok aktör bulunması ve göç gibi birçok yeni sorunun ortaya çıkması barışın sağlanmasının oldukça zor olacağını daha en başından sinyallerini vermiştir (Canyurt, 2018: 1103). Suriye iç savaşından en çok etkilenen ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Suriye'deki iç savaş Türkiye için hem askeri güvenlik sorunları oluşmasına hem de göç gibi daha uzun vadeli sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Şüphesiz Suriye iç savaşının en karanlık yüzü ve en büyük sonucu hem yeni terör örgütlerinin doğması hem de zaten var olan terör örgütlerinin faaliyetlerini geniş bir alana yaymaya imkân bulması olmuştur. Bunun en büyük nedeni Suriye'deki iç savaşın aynı zamanda bölgede otorite boşluklarının doğmasına sebebiyet vermiş olmasıdır. Bu otorite boşluğundan yararlanan terör örgütleri aynı zamanda Türkiye için de daha büyük bir güvenlik problemi haline gelmeye başlamıştır. Suriye'deki iç karışıklıklar sebebiyle Türkiye'nin de kendi sınırları içinde terörizm bağlamında birçok sorunla karşı karşıya kaldığı bir gerçektir (Kaya ve Özalp, 2015: 263). Örneğin havan topu saldırısı gibi saldırılar ile Suriye'de faaliyet gösteren birçok terör örgütü Türkiye'ye saldırıda bulunmuş ve egemenlik haklarını ihlâl etmiştir.

Suriye'deki iç savaşın neden olduğu tüm bu kaos ortamında Türkiye için en büyük problem yalnızca sınırların ihlâl edilmesi ve göç gibi problemler olmamıştır. Karakozak'taki Süleyman Şah türbesi ve Saygı Karakolu da terör örgütlerinin saldırılarına açık hale gelen bir bölge olmuştur (Kaya ve Özalp, 2015: 263).<sup>68</sup> Suriye'deki iç savaş nedeniyle terör örgütlerinin artan faaliyetleri Türkiye'nin Suriye'de bulunan bu eksklav<sup>69</sup> statüsündeki toprağına da tehdit oluşturmaya başlamıştır. Tüm bu nedenlerle Türkiye, hem Süleyman

---

<sup>68</sup> Bu durum Dışişleri Bakanlığı resmi sitesinde şu şekilde dile getirilmiştir:

“Suriye’de devam eden çatışmalar ve süregiden istikrarsızlık ortamı, sınırimızdan 37 km. uzaklıktaki Münbiç İlçesinin Karakozak köyünde bulunan Süleyman Şah Türbesi ve Saygı Karakolu’nun ve büyük bir fedakarlık ve kahramanlık örneğiyle burayı bekleyen Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin güvenliğine yönelik ciddi bir risk oluşturmuştur” (TC Dışişleri Bakanlığı, [https://www.mfa.gov.tr/no\\_-70\\_-22-subat-2015\\_-suleyman-sah-turbesi-ve-saygi-karakolunun-gecici-nakli-hk\\_.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/no_-70_-22-subat-2015_-suleyman-sah-turbesi-ve-saygi-karakolunun-gecici-nakli-hk_.tr.mfa)).

<sup>69</sup> Eksklav statüdeki toprak; egemenlik altında bulunduğu ülkeye coğrafi olarak bir bağlılığı bulunmayan toprak parçası için kullanılan terimdir. Daha fazla bilgi için bkz. (Kaya ve Özalp, 2015: 262).

Şah'ın naaşını hem de görevli personeli daha güvenli bir bölgeye taşımak için 21 Şubat 2015'te Şah Fırat Operasyonu'nu başlatmıştır.

Operasyonla ilgili ilk değinilmesi gereken husus, daha önce de bahsedildiği üzere, söz konusu bölgenin eksklav statüsündeki toprak olmasıdır. Yani Caber Kalesi ve Süleyman Şah'ın naaşının bulunduğu Türk mezarı resmî antlaşmalar ile Türkiye'nin egemenliği altındadır. Bu duruma Lozan Antlaşmasında şu şekilde yer verilmiştir:

“Caber Kalesi'nde Süleyman Şah'ın naaşının bulunduğu Türk mezarının Türkiye'ye bırakılması, buraya Türk bayrağının çekilmesi ve bu yerin Türk askerleri tarafından korunması ile ilgili kısım, Türkiye'nin sınırlarını belirleyen ve halen geçerli olan Lozan Antlaşması'nın Toprak Meseleleriyle ilgili bölümünün 3. Maddesinde Ankara Antlaşması'na atıfla aynen teyit edilmiştir” (Kaya ve Özalp, 2015: 262).

Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin operasyonu gerçekleştirdiği topraklar hukuki açıdan egemenliği altında bulunan topraklardır. Şah Fırat operasyonunun en önemli özelliği de buradan gelmektedir. Hukuki açıdan önemli olan bu durum Türkiye'nin operasyonla ilgili hukuki beyanlarına da yansımıştır. TC Dışişleri Bakanlığı resmî sitesinde operasyonun gerçekleştirildiği toprakların Türkiye'nin egemenliği altında olduğuna şu şekilde vurgu yapılmıştır:

“Suriye sınırları içindeki Süleyman Şah Türbesi ve Saygı Karakolu, bilindiği üzere, uluslararası hukuk temelinde anlaşmalarla kayda geçirilmiş bir Türk toprağıdır” (TC Dışişleri Bakanlığı, [https://www.mfa.gov.tr/no\\_-70\\_-22-subat-2015\\_-suleyman-sah-turbesi-ve-saygi-karakolunun-gecici-nakli-hk\\_.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/no_-70_-22-subat-2015_-suleyman-sah-turbesi-ve-saygi-karakolunun-gecici-nakli-hk_.tr.mfa) ).

Bu durum hukuki olarak Türkiye'nin elini güçlendirmektedir. Buna ek olarak askeri operasyonun yasal olup olmadığı ile ilgili ilk bakılması gereken husus, operasyondan önce Türkiye'ye karşı bir silahlı saldırı olup olmadığıdır. Zira BM antlaşması Madde 51'de belirtildiği üzere meşru müdafaa hakkının en önemli şartı şudur:

“Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez” (BM Antlaşması, 1945).

BM sistemi, antlaşmada da belirtildiği üzere, öncelikle bir devletin meşru müdafaa hakkının doğması için silahlı bir saldırının varlığını şart koşmuştur. Bu hususta Şah Fırat Operasyonu ile ilgili ilk bakılması gereken husus, Süleyman Şah'ın naaşının bulunduğu topraklara karşı herhangi bir silahlı saldırı tehdidi olup olmadığıdır. Bu bağlamda operasyondan önce IŞİD'in Süleyman Şah'ın naaşının bulunduğu topraklarla ilgili

Türkiye'ye kuvvet kullanma tehdidinde bulunduğu görülmektedir (Habertürk, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/932115-isdten-turkiyeye-kustah-tehdit> ).

Antlaşmada silahlı saldırının tam olarak bir tanımı yapılmamıştır ve bu durum devlet dışı bir aktörden gelen bir silahlı saldırıda devletlerin meşru müdafaa hakkını kullanıp kullanamayacağı konusunda tartışmalar yaratmaktadır. Ancak bu saldırının herhangi bir terör örgütünden gelmesi durumunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği net değildir ve bu konuda aktörlerin farklı davranışları mevcuttur. Örneğin açıkça UAD ve BM gibi uluslararası örgütler ve mahkemeler silahlı saldırıların genel olarak bir devletten gelebileceği yönünde tavır almaktadır. BM Antlaşmasının tarihi göz önüne alındığında bu oldukça normal bir durumdur. Ancak NATO gibi uluslararası örgütler ve birçok devlet günümüzde devlet dışı aktörlerin de meşru müdafaa hakkının kullanılmasına neden olan saldırılar gerçekleştirebileceği görüşündedir. Buna ek olarak 2000'li yıllarda uluslararası terörizme karşı meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesine ilişkin birçok hadise yaşanmış ve neredeyse bütün devletler bu durumu desteklemiştir. Örneğin 2001'den sonra ABD'nin uluslararası terörizme karşı mücadelesi neredeyse bütün devletlerden destek görmüştür. Hatta ABD'nin Afganistan harekâtı dahi birçok devlet tarafından meşru müdafaa olarak yorumlanmıştır Bu durumda dahi devlet dışı bir aktör tarafından maruz kalınan bir silahlı saldırı veya kuvvet kullanma tehdidi karşısında devletlerin meşru müdafaa hakkına başvurabileceği ve bunun kesin olarak yasal bir eylem olabileceği yorumunu yapmak mümkün değildir. Ancak şunu da eklemek gerekir ki, geçtiğimiz yüzyıl ile birlikte aktörlerin davranışları incelendiğinde, devlet dışı aktörlerin davranışlarının da meşru müdafaa hakkının kullanılmasına neden olabileceği fikri giderek daha olası hale gelmektedir. Bu bağlamda devlet dışı bir aktörün silahlı saldırısına maruz kalan bir devletin de meşru müdafaa hakkının doğabileceği çıkarımı yapılabilir. Bu durum Şah Fırat Operasyonu kapsamında uluslararası arenada Türkiye'nin elini güçlendiren bir başka durumdur.

Şah Fırat Operasyonunu hukuki açıdan değerlendirirken bakılması gereken diğer önemli üç husus ise orantılılık ölçütü, aciliyet durumu ve gereklilik ilkesi varlığının tespitidir. Meşru müdafaa hakkını kullanırken gözetilmesi gereken ölçütlerden ilki olan orantılılık ölçütü, askeri bir operasyonda bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanırken sınırsız güç kullanamayacağını hatırlatmaktadır (Kadıoğlu, 2020b: 216). Tüm bunlar bir devletin maruz kaldığı bir saldırıya aynı ölçüde cevap vermesinin hukuken en doğru ölçü olduğunu kanıtlamaktadır.

Bu hususta orantılılık ölçütü kapsamında Şah Fırat operasyonunun yapılış şekli de bu duruma örnek teşkil etmesi bakımında büyük önem arz etmektedir. Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sitesinden yapılan açıklamaya göre Şah Fırat operasyonu 1 günden kısa bir sürede (yaklaşık 9 saat) tamamlanmıştır ve buna ek olarak önceden de açıklandığı üzere operasyon, sadece nakil işlemini içerecek şekilde gerçekleştirilmiştir (TC Dışişleri Bakanlığı, [https://www.mfa.gov.tr/no\\_-70\\_-22-subat-2015\\_-suleyman-sah-turbesi-ve-saygi-karakolunun-gecici-nakli-hk\\_.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/no_-70_-22-subat-2015_-suleyman-sah-turbesi-ve-saygi-karakolunun-gecici-nakli-hk_.tr.mfa) ). Bu durum Türkiye'nin orantılılık ölçütüne uygun şekilde hareket ettiğini göstermektedir. Devlet dışı aktörlere karşı meşru müdafaa hakkının kullanılıp kullanılmayacağı tartışmalarına ek olarak uluslararası terörizme karşı orantılılık ölçütünün gözetilmesinin gerekli olup olmadığı da başka bir tartışma konusudur. Genel olarak uluslararası terörizme karşı topyekûn mücadele anlayışı benimsenmiş olsa da Şah Fırat Operasyonu gibi sınır dışı askeri operasyonlar için orantılılık ölçütünün gözetilmesi önemlidir. Zira sınır ötesi askeri operasyonlar aynı zamanda ilgili diğer devletin de egemenliğini etkileyebilmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin operasyonun en başından beri orantılılık ölçütünü gözetmesi ve buna uygun hareket etmesi hukuki açıdan en doğru olan karardır. Sonuç olarak operasyonun yasallığını güçlendiren bir başka unsur ise operasyonun yapılış şekli, süresi ve amacından gelmektedir.

Devletlerin meşru müdafaa hakkına başvururken gözetmeleri gereken bir diğer önemli ilke ise gereklilik ilkesidir. Gereklilik ilkesi adından da anlaşılacağı üzere saldırının ve operasyonun eylemsel gerekliliğini değerlendirme anlamına gelmektedir. Yani gereklilik ilkesi, saldırıya uğrayan devletin meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanmaktan başka bir çaresi kalmaması durumunu ifade etmektedir (Kadıoğlu, 2020b: 216). Türkiye'nin bölgedeki topraklarına IŞİD tarafından kuvvet kullanma tehdidi içeren bir mesaj yayınlanmış olsa da operasyonun aciliyeti dolayısıyla da gereklilik ilkesini karşılayıp karşılamadığı tartışmalıdır.

Aciliyet koşulu genel olarak bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanırken söz konusu saldırı eylemiyle meşru müdafaa eylemi arasında gereksiz bir süre bulunmaması gerektiğini ifade eden koşuldur (Kadıoğlu, 2020b: 216). Türkiye operasyonu gerçekleştirilmeden önce bu topraklar terör örgütü tarafından tehdit edilmiştir. Bu bilgi kesin olsa da tehdit videosunun ne zaman sızdırıldığı ve hangi döneme ait olduğunu belirlemek mümkün değildir. Zira tamamen resmi ve diplomatik yollara başvurmanın mümkün olmadığı devlet dışı aktörler ile ilgili en büyük sorunlardan biri de budur. Dolayısıyla

Türkiye, bu tehdidi önleme amacıyla videonun sızdırılmasından sonra hemen harekete geçerek operasyonu başlatmış ve aciliyet koşuluna uygun hareket etmiştir. Türkiye'nin bu operasyondaki en büyük hukuki dayanağı, operasyonun tamamen amacına uygun şekilde gerçekleştirilmiş olması ve sadece terör örgütlerinin hedef alınmasıdır.

Bu bağlamda Türkiye'nin Şah Fırat Operasyonunu gerçekleştirirken operasyonun özüne sadık kalması ve mümkün olan en kısa zamanda bu operasyonu gerçekleştirerek Suriye'nin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne herhangi bir zarar vermemesi Türkiye'nin en büyük hukuki dayanağını oluşturmaktadır. Buna ek olarak daha sonra gerçekleşecek dört diğer operasyondan farklı olarak Türkiye'nin bu operasyondaki en büyük hukuki dayanağı daha önce de söylendiği üzere Şah Fırat operasyonunun Türkiye'nin eksklav statüsündeki topraklarda gerçekleşmiş olmasıdır.

Tüm bunlara ek olarak Türkiye'nin Şah Fırat Operasyonu ile ilgili elini güçlendiren en büyük hukuki unsur, operasyonun en başından beri Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin bilgilendirmiş olmasıdır. Türkiye hem Şah Fırat Operasyonu ile ilgili BM Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirmiş hem de süreç boyunca BM'de gerçekleşen toplantılarda operasyonun hukuki durumu hakkında sürekli olarak bilgi vermiştir. Bu duruma ek olarak BM operasyon ile ilgili herhangi bir kınama mesajı da yayınlamamıştır. Tüm bu durum Şah Fırat Operasyonu'nun uluslararası arenada hukuken kabul gördüğünü göstermektedir. Bunun yanı sıra operasyonun gereklilik ve aciliyet ilkeleri kapsamında bazı tartışmalara neden olduğundan da bahsetmek gerekir. Ancak hem BM'nin ve diğer devletlerin operasyona karşı tavrı hem de Türkiye'nin hukuken meşru müdafaa hakkını kullanırken kurallara riayet etmesi göz önüne alınırsa operasyonun hukuki zeminin güçlü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

### **3.2. FIRAT KALKANI HAREKÂTI**

Süleyman Şah Türbesi'nin ve bölgedeki görevli personelin güvenli bir bölgeye taşınmasını içeren Şah Fırat Operasyonu 9 saat gibi çok kısa bir sürede tamamlanmış ve amacını başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Her ne kadar Şah Fırat Operasyonu başarı ile tamamlansa ve amacına ulaşmış olsa da uluslararası terörizm nedeniyle bölgede yaşanan problemler azalmak yerine artarak devam etmiştir. Suriye'deki iç savaş ve karışıklıklar Arap Baharı ve terör örgütlerinin bölücü faaliyetleri nedeniyle oldukça derinleşmiştir.



Fırat Kalkanı Operasyonu'nun gerçekleştiği 2016 yılı, Suriye için iç karışıklıkların ve siyasi istikrarsızların yılı olmuştur. Bunun en önemli nedeni ise Suriye'nin çeşitli bölgelerinin farklı terör örgütleri tarafından işgal edilmesidir (Özalp, 2018: 174). Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere Şah Fırat Operasyonu kendi amacına uygun olarak başarılı olmuş olsa da Türkiye'nin Suriye'deki terör örgütlerinden kaynaklanan tehditlerin hepsi sadece bu operasyon ile son bulmamıştır. Suriye iç savaşını fırsat bilen terör örgütlerinin yalnızca faaliyetleri artmamış aynı zamanda bu terör örgütleri Suriye'deki belli bölgelerde egemenlik iddialarında bulunmaya başlamışlardır (Bayezit, 2016: 84). Suriye'de faaliyet gösteren terör örgütlerinin saldırıları ile ilgili diplomatik yollara başvuran Türkiye, Batı ile de güven bunalımı yaşamış ve bölgedeki sorunlar diplomatik yollarla çözülememiştir (Bayezit, 2016: 84-104). Bölgedeki problemlerin diplomatik yollarla çözülemeyeceği ve bölgede yakın zamanda siyasi bir istikrar sağlanamayacağı, aynı zamanda terörizm ile ilgili problemlerin de yakın zamanda çözülemeyeceğini göstermiştir. Bu ve bunun gibi tehditler ve belirsizlikler, Türkiye'yi Fırat Kalkanı operasyonunu gerçekleştirmeye iten nedenlerden olmuştur. Tüm bu durumların bir sonucu olarak Türkiye, 24 Ağustos 2016'da terör örgütlerinin Türkiye'ye karşı olan faaliyetlerini önlemek ve zararı en aza indirmek amacıyla başladığı tarihten itibaren 198 gün sürecek olan Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmıştır.

Operasyonu hukuki olarak incelemek gerekirse ilk bakılması gereken hususun, operasyon ile ilgili yetkili otoritelerin verdiği demeçler olduğu görülecektir. Örneğin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç'in ABD Savunma Bakanı, Savunma Bakanlığı Sözcüsü, Beyaz Saray Sözcüsü ve DEAŞ'la Mücadele Özel Temsilcisinin Fırat Kalkanı Harekâtına İlişkin Kamuoyuna Yansıyan Beyanları Hakkındaki Bir Soruya Cevabı şu şekildedir:

“Fırat Kalkanı Harekâtının amacı bellidir. Harekat, Uluslararası Hukuktan kaynaklanan meşru müdafaa hakkımız ve Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı ilkesi çerçevesinde, oradaki terör belasını Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını rahatsız etmeyecek noktaya geriletilinceye kadar sürecektir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, [https://www.mfa.gov.tr/sc-31\\_-30-agustos-2016\\_-disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgic\\_in-abd-savunma-bakani\\_-savunma-bakanligi-sozcusu\\_-beyaz-saray-s.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/sc-31_-30-agustos-2016_-disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgic_in-abd-savunma-bakani_-savunma-bakanligi-sozcusu_-beyaz-saray-s.tr.mfa) ).

Açıklamadan da anlaşılacağı üzere Türkiye, Fırat Kalkanı harekâtını terör saldırılarından etkilenen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını korumak amacıyla gerçekleştirmiş ve operasyonun hukuki temellerini BM Antlaşması Madde 51'de yer alan meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır.

Fırat Kalkanı Operasyonu ile ilgili operasyondan önce Türkiye'ye terör örgütleri tarafından herhangi bir silahlı saldırı gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği sorulması gereken ilk sorudur. Buna ek olarak hukuken bu saldırıların devamlılık ilkesini de içermesi beklenmektedir.

Fırat Kalkanı Operasyonu'ndan önce Türkiye, birçok kez terör örgütlerinin saldırılarına maruz kalmıştır. Terör örgütleri 2013'ten beri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hedef olduğu Türkiye'nin egemenliği altında bulunan topraklara çeşitli saldırılar düzenlemeye devam etmiştir (Taşdemir ve Özer, 2017: 54). Suriye'deki terör örgütleri tarafından Türkiye'ye yapılan saldırılar Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit edecek boyuta ulaşmıştır ve bu saldırılar aynı zamanda süreklilik ilkesini de içermektedir (Acet İnce, 2020: 72). Suriye iç savaşından en çok etkilenen ülkenin Türkiye olduğu dahi söylenebilir (Acet İnce, 2020: 72). Bu bağlamda Türkiye'nin Fırat Kalkanı Operasyonu'ndan önce bir saldırıya maruz kaldığını söylemek kesinlikle mümkündür.

Davetle müdahale doktrininin bir sınır dışı askeri operasyonun tek başına hukuki zeminini oluşturup bu operasyonun yasallığını sağlayıp sağlayamayacağı ise ayrı bir tartışma konusudur. Uluslararası terörizmle mücadelede davetle müdahale doktrini kapsamında gerçekleştirilen sınır dışı operasyonların tamamen yasal olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira davetle müdahale doktrini meşru müdafaa hakkını destekleyen bir sav olarak kullanılabilir de tek başına bir operasyonun yasallığını sağlamada yetersiz kalabilmektedir. Örneğin davet mektubu olsa bile terör örgütlerinin saldırılarının davetle müdahale doktrini kapsamında yapılan müdahaleleri yasal kılmayacağı yorumları da yapılmaktadır (Reçber, 2021: 867). Tüm bu tartışmalar değerlendirildiğinde davetle müdahale doktrininin tek başına Türkiye'nin gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı Harekâtının yasal zeminini sağlamakta yetersiz kaldığı ancak Türkiye'nin operasyondan hemen önce bir silahlı saldırıya maruz kalmasının da operasyonun hukuki zeminine katkı sağladığı görülmektedir. Bu nedenle Türkiye için Fırat Kalkanı operasyonunun hukuki zeminini oluşturan en güçlü unsurun BM Antlaşması Madde 51'de yer alan devletlerin meşru müdafaa hakkının olduğu yorumu yapılabilir.

Fırat Kalkanı Operasyonu bağlamında Türkiye'nin hukuki olarak elini güçlendiren bir diğer unsur ise BM'nin terör örgütlerine karşı uygulamak için aldığı kararlar ve önlemlerdir. Fırat Kalkanı harekâtı en genel şekilde IŞİD terör örgütüne karşı başlatılmıştır. Aynı şekilde BM'nin IŞİD ve El Kaide terör örgütlerine karşı aldığı birçok karar, yaptırım

ve önlem bulunmaktadır. Bu kararlardan Türkiye için en önemli olanı ise BM'nin 2170 sayılı kararıdır. BM Güvenlik Konseyi 2170 sayılı kararında öncelikle küreselleşen bir dünyada devletlerin her türlü tehdide karşı birlikte hareket etmeleri gerektiğinin vurgusu yapılmış ve aynı zamanda uluslararası terörizmin finansmanından faaliyet alanlarının engellenmesine kadar birçok konuda üye devletlerin beraber hareket etmeleri gerektiği belirtilmiştir (BM Güvenlik Konseyi Kararı, 2014: 2). Bu bağlamda devletlerin uluslararası terörizme karşı olan görevleri, konsey tarafından bir kez daha hatırlatılmış ve uluslararası terörizme karşı işbirliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu durum Türkiye'nin Fırat Kalkanı operasyonunu aynı zamanda kolektif meşru müdafaa hakkına<sup>70</sup> dayandırmasının da yasal zeminini oluşturmaktadır (Taşdemir, 2006: 217). Buna ek olarak BM'nin IŞİD ile mücadele ile ilgili aldığı karardaki en çapıcı vurgu da şu şekildedir:

“Terörizmin ancak tüm devletlerin ve uluslararası ve bölgesel örgütlerin terör tehdidini engellemek, bozmak, izole etmek ve etkisiz hale getirmek için aktif katılımını ve işbirliğini içeren sürekli ve kapsamlı bir yaklaşımla yenilebileceğini vurgulayarak, liste taleplerinin Komiteye sunulmasını teşvik eder” (BM Güvenlik Konseyi Kararı, 2014: 6).

Terör örgütlerinin faaliyetlerini engelleme amacıyla Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı Operasyonu, BM'nin terör örgütlerini etkisiz hale getirmek için operasyonlara aktif katılım gösteren devlet profiline uymaktadır. Keza BM de Fırat Kalkanı harekâtını kınamayarak, operasyonun yasallığını bir nevi kabul etmiştir. Bu duruma ek olarak Türkiye'nin operasyon boyunca sadece terör örgütlerini hedef alması, operasyondan önce veya sonra Suriye'deki hiçbir bölgeyi işgal etmemesi ve operasyonu mümkün olan en kısa sürede tamamlayarak bölgeden ayrılması operasyonun gereklilik ve orantılılık ölçütlerine uyulduğunu göstermektedir. Fırat Kalkanı harekâtının aciliyet ilkesini karşılayıp karşılamadığı ise tartışmalıdır. Tüm bu durumlar değerlendirildiğinde Fırat Kalkanı harekâtına en çok yasal zemin sağlayan hakkın, BM Antlaşmasında yer alan meşru müdafaa hakkı olduğu görülmektedir.

---

<sup>70</sup> Devletlerin kolektif meşru müdafaa hakkı BM Antlaşması Madde 51'in kapsamındadır. Devletlerin bu hakkına antlaşmada şu şekilde yer verilmiştir: “Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez” (BM Antlaşması, 1945).

### 3.3. ZEYTİN DALI HAREKÂTI

Türkiye, Fırat Kalkanı harekâtını amacına uygun bir şekilde başarıyla tamamlamış ve terör örgütlerinin bu bölgedeki faaliyetlerini büyük ölçüde engellemeyi başarmıştır. Buna ek olarak Türkiye, bölgede harekâtın amacına uymayan işgal gibi herhangi bir faaliyet de gerçekleştirilmemiştir. Suriye'deki problemler bitmek yerine çoğalmış ve Arap Baharının da etkisiyle bölgedeki terör örgütleri iç karışıklıklardan faydalanarak faaliyet alanlarını genişletmişlerdir (Köylü, 2018: 70). Bu durum en çok Türkiye'yi etkilemiştir (Köylü, 2018: 70). YPG terör örgütünün saldırıları Türkiye için bardağı taşıran son damla olmuştur. Tüm bu nedenlerden dolayı Türkiye, 20 Ocak 2018'de sınırlarını güvence altına almak ve terör örgütlerinin faaliyetlerine son vermek amacıyla Zeytin Dalı harekâtını başlatmıştır.

Harekâtı hukuksal açıdan değerlendirmeden önce bahsedilmesi gereken çok önemli bir husus vardır. Türkiye, söz konusu operasyondan önce terör örgütlerinin saldırıları ve Suriye'deki iç karışıklık ile ilgili diplomatik birçok faaliyet ve uzlaşma çalışmaları yürütmüş, son çare olarak askeri operasyona başvurmuştur keza uluslararası hukukun ön gördüğü ve olması gereken en hukuki yaklaşım da bu şekildedir.<sup>71</sup>

Türkiye en başından beri diplomatik faaliyetlere oldukça önem veren ve arabuluculuk faaliyetlerine en çok katkıda bulunan ülkelerden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye için çatışmaların çözümlenmesi kapsamında yürütülen etkin arabuluculuk faaliyetleri aktif dış politikasında her daim önemli olmuştur (Tunçarslan, 2018: 73). Diğer uluslararası olaylara paralel şekilde Türkiye, Suriye'deki çatışmaların çözümünde de her daim aktif rol almıştır ve son çare olarak askeri operasyon seçeneğine başvurmuştur. Buna ek olarak Türkiye, her fırsatta, Zeytin Dalı harekâtı ile ilgili tüm yetkili mercileri bilgilendirmiş, her konferansta bilgi paylaşımı gerçekleştirmiş ve yetkili otoritelerin dikkatini çekerek operasyonun amacını anlatmaya çalışmıştır. Her şeyden önce Zeytin Dalı harekâtı ile ilgili BM Güvenlik Konseyi mektup ile bilgilendirilmiştir. Buna ek olarak NATO, AB ve İslam İş Birliği Teşkilatı gibi birçok önemli uluslararası aktör de harekât kapsamında Türkiye tarafından bilgilendirilmiştir (Varlık, 2019: 5-6). Tüm kurumlardan

---

<sup>71</sup> Devletlerin kuvvet kullanımına başvurmadan önce sorunları barışçıl yollarla çözmeye çalışması gerektiği antlaşmalarla güvence altına alınmış bir uluslararası hukuk kuralıdır. Burada atıf yapılan antlaşma BM Antlaşması Madde 2/3'tür. İlgili madde ise şu şekildedir: "Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçıl yollarla çözerler" (BM Antlaşması, 1945).

önce BM Güvenlik Konseyinin harekât ile ilgili bilgilendirilmesi, operasyonun hukuki boyutu ile ilgili olumlu bir etki bırakması nedeniyle oldukça önemlidir.

Zeytin Dalı harekâtının temel amacı yetkili merciler tarafından Türkiye'nin sınır güvenliğinin sağlanması olarak ifade edilmiştir. Zira Gaziantep ve Kilis gibi birçok ilimizdeki vatandaşlarımız terör örgütlerinin hain saldırılarında yaralanmış veya ölmüştür. Zeytin Dalı Harekâtından önce ve harekât sırasında Türkiye'ye terör örgütleri tarafından birçok saldırı düzenlenmiştir. Türkiye'ye 60 roketli saldırıda bulunulmuş ve bunlardan 14'ü Hatay, 10'u Kilis şehir merkezine isabet etmiş ve saldırılarda 7 sivil hayatını kaybetmiştir (Varlık, 2019: 4). Kilis, Akçakale ve Reyhanlı gibi kent ve ilçe merkezlerine atılan füzeler Zeytin Dalı Harekâtının temel gerekçesi olmuştur (Bayraktar, 2019: 52). Kısaca Zeytin Dalı harekâtının en temel amaçlarından birisi, Türkiye'nin egemenliğini tehdit eden saldırılara bir son vermek olmuştur. T.C. Dışişleri Bakanlığı resmî sitesinde operasyonun amacı ve hukuki dayanağı şu şekilde açıklanmıştır:

“Türkiye'nin, Suriye'nin içine askeri harekât içeren, Zeytin Dalı Harekâtı (ZDH) her şeyden önce, saldırganlıkları daha önceden de belgelenen teröristlerce yerleşim merkezlerimize yapılan terör saldırılarına karşı bir meşru müdafaa hareketidir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, [https://www.mfa.gov.tr/disisl"eri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-foreign-policy-dergisinde-yayinlanan-makalesi-5-nisan.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/disisl)).

Bölgede Türkiye'ye karşı olan terör faaliyetlerinin belgelendiği ve aynı zamanda Suriye'de terör örgütlerinin faaliyetlerinin nedenleri T.C. Dışişleri Bakanlığı resmî sitesinde yine şu şekilde ifade edilmiştir:

“Sınırlarımızdaki büyük PKK/YPG terörist kampları iki ayrı amaca hizmet etmiştir. Birincisi, PKK'nın terör hareketleri için Kuzey Irak'a ilave olarak bir ek cephe açmak ve bunları daimi bir terör şeridi oluşturmak amacıyla bir araya getirmektir. Afrin'de el koyduğumuz silahlar ve askeri altyapı, bu değerlendirmeyi kesin olarak kanıtlamaktadır. Terör kamplarının ikinci amacı, Suriye ve Irak enkazı üzerinde DEAŞ tarafından tahliye edilen bölgelere inşa edecekleri kendi küçük devletleri için güvenli bölgeler oluşturmaktır. Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekâtı, çöküşün daha büyük bir savaşa dönüşmesini ve terörizmin yükselerek Avrupa ile ABD'yi içine çekmesini engellemektedir. Bunun yerine, barışa giden bir yol açmaktadır” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-foreign-policy-dergisinde-yayinlanan-makalesi-5-nisan.tr.mfa> ).

Sonuç olarak Türkiye, Zeytin Dalı harekâtına başlamadan önce neredeyse tüm yetkili mercileri ve uluslararası aktörleri bilgilendirmiş ve harekâtın amacı ve haklılığıyla ilgili hemen hemen her mecrada bilgilendirme gerçekleştirmiştir. Buna ek olarak Türkiye

tarafından harekâtın amacı dışında hiçbir faaliyet gerçekleştirilmemesi de oldukça önemlidir. Zira söz konusu harekâta sadece terör örgütleri hedef alınmıştır.

“Muharebe literatüründe sınırlı güç kullanma konsepti çerçevesinde gerçekleştirilen bu harekât uluslararası ve iç hukukun ilkelerine uygunluğu kadar, insani hassasiyetleri gözetilen yönüyle de dikkat çekicidir. ABD, Rusya, İran ve Suriye'nin Türkiye ile çatışan çıkarlarına karşın, bu ilkelere uygunluk, harekâtın diplomatik yönetimini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır” (Varlık, 2019: 2).

Kısaca Zeytin Dalı harekâtı, sadece açıklanan amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. Türkiye Zeytin Dalı harekâtını BM Antlaşması Madde 51'den kaynaklanan meşru müdafaa hakkına dayandırdığı için ilk önce bakılması gereken husus Türkiye'ye daha önce yeterli yoğunluklu bir silahlı saldırı olup olmadığıdır. Zeytin Dalı harekâtından önce Türkiye'ye belirli bir saldırı olmamıştır ancak daha önce de açıklandığı üzere Türkiye'ye karşı devam eden terör örgütü saldırılarından bahsetmek mümkündür. Saldırıların yoğunluğu bu bakımdan tartışmalı olsa da bir silahlı saldırının varlığından bahsedilmesi mümkün olabilir. Harekâtı gereklilik ölçütü kapsamında değerlendirmek gerekirse bu ölçütü karşıladığı yorumu yapılabilir. Zira Türkiye operasyonu son çare olarak görmüş ve terör örgütlerinin saldırıları operasyonu gerekli kılmıştır. Operasyon orantılılık ölçütünü de karşılamaktadır çünkü operasyon yalnızca amacına uygun şekilde gerçekleşmiş ve aynı zamanda insan haklarına uygun şekilde icra edilmiştir. Öte yandan operasyonun aciliyet ölçütünü karşılayıp karşılamadığı ise tartışmalıdır.

Zeytin Dalı harekâtı tüm amaçlarına uygun şekilde 24 Mart 2018'de sona erdirilmiştir. Harekâtın detayları ile ilgili T.C. Milli Savunma Bakanlığı'ndan gerekli açıklama ise şu şekilde yapılmıştır:

“Tüm dünyanın gözü önünde, tamamen uluslararası hukuka uygun ve insan haklarına saygılı şekilde icra edilen Zeytin Dalı Harekâtı 57 gün sonra başarıyla sonuçlandı” (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, <https://www.msb.gov.tr/ZeytinDaliHarekati> ).

Türkiye bu açıklamada da görüldüğü üzere her daim Zeytin Dalı harekâtının hukuki boyutunun doğru şekilde açıklanmasına dikkat etmiştir. Buna ek olarak harekât sırasında insan haklarının gözetildiğine de vurgu yapılmıştır.

Harekâta gelen uluslararası tepkilere bakıldığında askeri operasyonun yasal kabul edildiği yorumu yapılabilir. ABD, Rusya Federasyonu, İngiltere, Fransa, Azerbaycan, Katar ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Türkiye'yi ve Türkiye'nin uluslararası terörizmle ilgili endişelerini desteklediklerini belirten açıklamalarda bulunmuşlardır (Varlık,

2019: 5). Zeytin Dalı harekâtı ile ilgili İnan, Irak, Bulgaristan, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'nden ise aleyhte açıklamalar gelmiştir (Varlık, 2019: 5). Görüldüğü üzere Zeytin Dalı harekâtına gelen tepkiler de mevcuttur. Ancak BM Güvenlik Konseyinden Zeytin Dalı harekâtı ile ilgili herhangi bir kınama mesajı gelmemiştir. Bu durum hukuki olarak Türkiye'nin elini güçlendiren en önemli unsurdur. Zeytin Dalı harekâtının hukuki zeminini oluşturan en önemli hakkın BM Antlaşmasından kaynaklanan meşru müdafaa hakkı olduğu görülür. Türkiye'nin bu harekâta meşru müdafaa hakkını kullanması kabul görmüş olacak ki birçok ülke ve uluslararası örgüt Türkiye'ye destek açıklamasında bulunmuştur. Bunun en büyük nedeni ise Türkiye'nin en başından beri kamuoyunu bilgilendirmesi ve hemen hemen her fırsatta harekâtın hukuki nedenlerini açıklamasıdır. BM Güvenlik Konseyinin harekât ile ilgili mektupla bilgilendirildiği de göz önüne alınırsa Zeytin Dalı harekâtının hukuki zemininin oldukça güçlü olduğu yorumu yapılabilir.

### **3.4. BARIŞ PINARI HAREKÂTI**

Suriye'deki terörizm probleminin kaynağı yalnızca tek bir terör örgütü değildir. Suriye'de IŞİD başta olmak üzere DAESH, PYD/YPG VE PKK ve daha birçok terör örgütü Türkiye'yi de olumsuz etkileyecek şekilde faaliyet göstermektedir. Suriye'deki terör örgütlerinin faaliyetleri yalnızca bir harekât ile engellenmekten çok uzaktır. Zira Suriye'deki iç savaş ile birlikte iç karışıklıktan yararlanan terör örgütleri Türkiye'ye karşı saldırılarını daha da arttırmıştır. Terör örgütlerinin faaliyetlerinin Türkiye'ye olan zararları ve bölgedeki tüm terör örgütlerinin saldırılarına ve faaliyetlerine son verilmesi gerektiği T.C. Dışişleri Bakanlığı resmî sitesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Süreç boyunca PKK/PYD/YPG tehdidini bertaraf etme kararlılığımız ve Suriye sınırlarımızın öteki yakasından ülkemizi hedef alan terör tehdidine karşı meşru müdafaa hakkımızı mahfuz tuttuğumuz da hatırlatılmıştır. DEAH'la sahada mücadelenin ve DEAH'tan kurtarılan alanlardaki istikrarlaştırma faaliyetlerinin bir başka terör örgütü olan PKK/PYD/YPG'yle işbirliği yapılarak yürütülmesinin yanlış ve sakıncalı olduğu da müteaddit kereler ABD'ye bildirilmiştir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> ).

Daha önce Suriye'nin kuzeyine terör örgütleri ile mücadele kapsamında 3 operasyon düzenleyen Türkiye, terör örgütlerinin saldırılarından en çok etkilenen ülke olmuştur. PKK/PYD/YPG, DAESH ve IŞİD gibi terör örgütlerinin saldırıları göç dalgalarına ve daha birçok olumsuz duruma neden olmuştur. Terör örgütlerinin saldırıları bu süreç içerisinde devam ederken Türkiye bu konudaki endişelerini açıklamalarla dile getirmiştir. Suriye'deki terör problemlerinin çözülememesi ve bu karışıklıkların Türkiye'yi de etkilemesi bu

bölgedeki terörizm problemlerinin kolay kolay çözülemeyeceğini de göstermiştir. Bu nedenle resmi kanallar tarafından yeni bir harekât gerektiği ve bu yeni harekât olan Barış Pınarı harekâtının amaçları şu şekilde ifade edilmiştir:

“Devam eden PKK/PYD/YPG saldırıları ve ABD’nin meşru güvenlik kaygılarımızı giderecek etkili adımlar atamaması nedeniyle, TSK ve SGH’ye bağlı Suriye Milli Ordusu tarafından 9 Ekim 2019 tarihinde “Barış Pınarı Harekâtı” (BPH) başlatılmıştır. Harekât, milli güvenliğimize yönelen terör tehdidini ortadan kaldırma, Suriye’nin toprak bütünlüğü ile birliğinin korunmasına katkıda bulunma, yerel halkı teröristlerin baskı ve zulmünden kurtarma ve yerinden edilen Suriyelilerin onurlu, güvenli ve gönüllü geri dönüşleri için uygun şartları oluşturma amaçlarıyla icra edilmiştir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>).

Tam olarak 14 gün süren Barış Pınarı harekâtının hukuki dayanağı da diğer harekâtlara benzer şekilde BM Antlaşması Madde 51’de yer alan meşru müdafaa hakkı olmuştur. Buna ek olarak harekâtın hukuki temelleri BM kararlarına ve Adana mutabakatına<sup>72</sup> da dayandırılmıştır:

“Söz konusu harekât, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekâtında olduğu gibi uluslararası hukuk temelinde, BM Güvenlik Konseyi’nin terörle mücadeleye yönelik özellikle 1373 (2001), 1624 (2005), 2170 (2014), 2178 (2014), 2249 (2015), 2254 (2015) sayılı kararları ve BM Sözleşmesinin 51’inci maddesinde yer alan “Meşru Müdafaa Hakkı” çerçevesinde, Suriye’nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak icra edilmiştir” (Polat, 2020, 77).

Özellikle 2254 sayılı kararda BM Güvenlik Konseyi, ülke çapında desteklenen ateşkesin DAESH olarak da bilinen IŞİD gibi terör örgütleri ile mücadeleyi kapsamadığını belirtmiştir (BM Güvenlik Konseyi Kararı, 2015: S/RES/2254). Ayrıca bu terör örgütlerine karşı alınan savunma eylemleri de bu ateşkes kararının dışında tutulmuştur (BM Güvenlik Konseyi Kararı, 2015: S/RES/2254) Bu durum Barış Pınarı Harekâtının ve diğer harekâtların hukuki zeminine büyük katkı sunmaktadır.

Barış Pınarı harekâtının hukuki temelini BM Antlaşması Madde 51 kapsamı çerçevesinde değerlendirmek gerekirse ilk bakılması gereken husus harekâttan önce Türkiye’ye bir silahlı saldırı olup olmadığıdır. Barış Pınarı harekâtından hemen önce Türkiye’ye doğrudan ve süreklilik koşulunu içeren bir saldırı olmamıştır. Ancak özellikle 2001’den sonra BM Güvenlik Konseyi silahlı saldırının tanımını oldukça geniş yorumlamaya başlamıştır (Acet İnce, 2020: 82). Örneğin BM Güvenlik Konseyi 1368 sayılı

<sup>72</sup> Adana mutabakatı, 1998 yılında Türkiye ile Suriye arasında imzalanan ve terörle mücadele konusunda iki ülkenin işbirliğini öngören antlaşmadır.



kararında uluslararası terörizme karşı meşru müdafaa hakkının kullanılabileceğini şu şekilde belirtmiştir:

“Güvenlik Konseyi,

Uluslararası barış ve güvenliğe yönelik terör eylemlerinin neden olduğu tehditlerle her türlü mücadele etmeye kararlı olarak,

Şart'a uygun olarak bireysel veya toplu meşru müdafaa hakkını kabul eder” (BM Güvenlik Konseyi Kararı, 2001: S/RES/1368).

Silahlı saldırıyı bu bağlamda yorumlamak gerekirse Türkiye’ye Suriye’de bulunan terör örgütleri tarafından yapılan saldırılar Barış Pınarı harekâtından hemen önce olmasa da mevcuttur ve bu saldırılar süreklilik ilkesini sağlar şekildedir. Buna ek olarak bu saldırılar Türkiye’nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü de tehdit eder boyutta gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda silahlı saldırı kavramı BM Güvenlik Konseyinin 2001 terör saldırıları kapsamında yorumladığı üzere geniş yorumlanırsa operasyonun yasal zeminini oluşturacaktır. Buna ek olarak 14 gün süren ve yalnızca gerekli mercilere bildirilen amaçları neticesinde gerçekleştirilen harekât gereklilik, aciliyet ve orantılılık ölçülerini de karşılamaktadır.

Barış Pınarı harekâtının hukuki zeminini oluşturan bir diğer resmi antlaşma ise Adana Mutabakatıdır. Adana Mutabakatı, Türkiye ile Suriye arasında imzalanan terörizmle mücadele alanındaki işbirliğinin en temel yansımasıdır. Suriye, Adana Mutabakatı çerçevesinde terörizmle mücadele konusunda Türkiye’ye terörizmle mücadele taahhüdünde bulunmaktadır

(Independent

Türkçe,

<https://www.indyurk.com/node/84031/haber/herkesin-konu%C5%9Ftu%C4%9Fu-adana-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1n-tam-metni> ). Buna ek olarak her iki tarafa da Adana

Mutabakatı çerçevesinde terör örgütleriyle mücadele kapsamında sorumluluklar da yüklenmiştir (Independent Türkçe, [https://www.indyurk.com/node/84031/haber/herkesin-](https://www.indyurk.com/node/84031/haber/herkesin-konu%C5%9Ftu%C4%9Fu-adana-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1n-tam-metni)

[https://www.indyurk.com/node/84031/haber/herkesin-](https://www.indyurk.com/node/84031/haber/herkesin-konu%C5%9Ftu%C4%9Fu-adana-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1n-tam-metni)

Suriye’nin terörizmle mücadele konusunda gerekli yükümlülüklerini yerine getirememesi

Türkiye’yi tek taraflı bir askerî operasyon yapmaya itmiştir. Bu bağlamda Adana

Mutabakatı, Suriye Milli Ordusu ile gerçekleştirilen Barış Pınarı Harekâtının yasal zeminine

büyük katkı sunmaktadır.

Harekâtın uluslararası arenada nasıl tepkiler aldığına bakılacak olursa önceki harekâtlara göre Barış Pınarı harekâtının daha farklı tepkiler aldığını söylemek mümkündür.

Türkiye daha önceki operasyonlarda olduğu gibi BM ve NATO dâhil tüm yetkili mercileri ve uluslararası örgütleri gerektiği şekilde harekâtla ilgili bilgilendirmiştir. Ancak buna rağmen Barış Pınarı harekâtına ABD, İngiltere, Fransa, İran ve Almanya'dan tepki geldiği ve bu ülkelerin operasyonu kınadığı görülür (Acet İnce, 2020: 78-79). Barış Pınarı harekâtına uluslararası tepkiler geldiği görülse de genel olarak harekâtın gerçekleştirilirken aynı zamanda uluslararası hukuk kurallarına ve insan haklarına da oldukça saygılı bir biçimde icra edildiği görülmektedir. Harekâtın sadece amaçları doğrultusunda 14 gün içinde tamamlanması, sadece terör örgütlerini hedef alması ve aynı zamanda harekâtın insan haklarına oldukça saygılı bir biçimde gerçekleştirilmesi söz konusu harekâtın hukuki zemini güçlendirmektedir. Tüm bunlara ek olarak Türkiye'nin BM Antlaşması Madde 51'den kaynaklanan meşru müdafaa hakkı ve Suriye ile 1998 yılında imzaladığı Adana Mutabakatı (ve 2010 yılında karşılıklı ahdedilen antlaşma) da harekâtın hukuki zeminini güçlendiren en önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

### **3.5. İDLİB OPERASYONU VE BAHAR KALKANI HAREKÂTI**

İdlib bölgesi, Hatay'ın sınırlarına komşu olan bir bölgedir. Bu nedenle İdlib bölgesindeki karışıklıklar ve terör örgütlerinin düzenlediği saldırılar Hatay'ı yani Türkiye'nin egemenlik sınırları içerisinde olan bölgeleri de doğrudan etkilemektedir. İdlib bölgesinin Türkiye sınırlarına olan coğrafi yakınlığı nedeniyle yeni bir göç dalgası gibi yeni problemler son bulmak yerine artarak devam etmiştir. Göç problemleri, terörizm ve diğer güvenlik problemleri ister istemez Türkiye için de çeşitli sorunlara sebep olmuştur. İdlib'te çok fazla muhalif grup olduğundan bu bölgede çok sayıda çatışma gerçekleşmiş ve bu bölge en çok göç alan bölgelerden biri haline gelmiştir (Demir, 2021: 562-563). Tüm bu durumlar sonucunda bölgedeki gerginliğin düşürülebilmesi sebebiyle Türkiye 7 Ekim 2017'de İdlib operasyonunu başlatmış ve 2017'den 2020'ye kadar olan süreçte de bölgedeki gerginlik bir an olsun düşmemiştir. Bu nedenle İdlib operasyonu daha sonra 27 Şubat 2020'de Bahar Kalkanı Harekâtı olarak genişletilmiştir.

İki askeri operasyondan önce de Türkiye süreç boyunca bölgedeki gerilimi diplomatik yollarla çözmeye çalışmış ve her daim bölgedeki çözüm sürecinin bir parçası olmuştur. Bu durumun en büyük örnekleri ise Cenevre, Soçi ve Astana mutabakatlarıdır:

“Türkiye, gerek Cenevre, gerek Astana süreçlerinin daha en başlarından itibaren konuya siyasi bir çözüm bulunmasının yanında olduğunu eylemleriyle ve söylemleriyle açıkça ortaya koymuştur” (Kibaroglu, 2017: 11).

Bölgedeki güvenlik problemleri diplomatik yollarla gerekli aciliyet koşullarında hızlı bir şekilde çözülemese de Türkiye her daim bu konuda müzakerelere açık olduğunu ifade etmiş ve neredeyse bölge için olan tüm çözüm süreçlerinin önemli bir parçası olmuştur. Yani Türkiye'nin son çare olarak askeri operasyonu tercih etmesi süreç içerisinde önemli bir etkidir. Zira Türkiye'nin bu tutumu gerçekleştirilen askeri operasyonların hukuki zeminini güçlendirmektedir.

Bahar Kalkanı harekâtının amacı T.C. Milli Savunma Bakanlığı resmi sitesinde şu şekilde ifade edilmiştir:

"BM Sözleşmesinin 51'inci maddesinde yer alan "Meşru Müdafaa Hakkı" ile Adana, Astana ve Soçi Mutabakatları çerçevesinde ateşkesi sağlamak, göçü önlemek, bölgede yaşanan insanlık dramını sona erdirmek ve birliklerimizin, halkımızın ve hudutlarımızın güvenliğini sağlamak, bölgeye barış, huzur ve istikrarı bir an önce getirmek amacıyla, başlattığımız harekât başarıyla devam etmektedir" (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/232020-33761> ).

İdlib operasyonu ve Bahar Kalkanı harekâtı da diğer operasyonlarla aynı şekilde Türkiye'nin BM Antlaşması Madde 51'den kaynaklanan meşru müdafaa hakkına dayandırılmıştır. Bu nedenle harekâtın hukuksal değerlendirmesini yaparken ilk bakılması gereken husus harekâttan önce Türkiye'ye yönelik herhangi bir silahlı saldırı olup olmadığıdır. Daha önceki harekâtlarda da çokça bahsedildiği üzere Türkiye çok kez Suriye'deki terör örgütlerinin saldırılarına maruz kalmıştır. Ancak bu saldırıların yeterli yoğunlukta olacak şekilde Bahar Kalkanı harekâtından hemen önce olup olmadığı tartışmalıdır. Ancak yine de Bahar Kalkanı harekâtından hemen önce olmasa da Türkiye'ye karşı terör örgütlerinin devam eden saldırılarından bahsetmek mümkündür.

İdlib Operasyonu ve Bahar Kalkanı harekâtı ile ilgili bahsedilmesi gereken bir diğer husus ise BM Güvenlik Konseyinin 2254 sayılı kararıdır. BM Güvenlik Konseyi, 2254 sayılı kararda, tüm ülkelerde işlenen terör eylemlerini önleme ve bastırma çağrısını yinelemiştir (BM Güvenlik Konseyi Kararı, 2015: S/RES/2254). Bu anlamda BM'nin terörizmle mücadele kapsamındaki kararları Bahar Kalkanı harekâtının hukuki zemini için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Bahar Kalkanı harekâtının hukuki zeminini güçlü kılan durumların başında BM Güvenlik Konseyinin harekâtı kınamaması gelmektedir. Bu nedenle denilebilir ki Bahar Kalkanı harekâtının hukuki zemini oldukça güçlüdür.

### 3.6. GENEL DEĞERLENDİRME

Suriye iç savaşının başlamasının ardından coğrafi yakınlık olarak Türkiye bu savaştan en çok etkilenen ülkelerden olmuştur. Göç, terör örgütleri ve diğer problemler aynı zamanda Türkiye'yi de etkilemeye başlamıştır. Bölgedeki terör örgütlerinin saldırıları hem Türkiye'nin egemenliğini hem de vatandaşlarını tehdit eder hâle gelmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı Türkiye, değişen küçük sebeplerden dolayı olsa da genel olarak terör örgütlerinin zararlı faaliyetlerinden dolayı Suriye'nin kuzeyine beş operasyon gerçekleştirmiştir.

Şah Fırat operasyonunun hukuki zemini incelendiğinde operasyonun nedeni, hangi hukuki gerekçelere dayandırıldığı ve kaç gün sürdüğü gibi hususların ön plana çıktığı görülür. Beş askeri operasyonun ilki olma özelliği taşıyan Şah Fırat operasyonu, Münbiç ilçesinin Karakozak köyünde bulunan Süleyman Şah türbesi ve Saygı Karakolu'nun güvenli bir bölgeye taşınması amacıyla yürütülen operasyondur. Söz konusu bölgenin Türkiye'nin egemenliği altında olan eksklav statüsündeki toprak olması operasyon kapsamında bahsedilmesi gereken en önemli husustur. Zira bu toprakların Türkiye'nin egemenliği altında olduğu gerçekleştirilen Şah Fırat operasyonunun hukuki zeminine de yansımıştır. BM Antlaşması Madde 51 kapsamındaki meşru müdafaa hakkı ile ilgili bakılması gereken ilk husus operasyondan önce Türkiye'ye karşı bir silahlı saldırı olup olmadığıdır. Operasyondan hemen önce IŞİD terör örgütünün söz konusu topraklarla ilgili Türkiye'ye kuvvet kullanma tehdidinde bulunduğu görülmektedir. Bu durum uluslararası arenada Türkiye'nin elini güçlendirmektedir. Operasyon mümkün olan en kısa sürede tamamlanarak uluslararası hukuka uygun şekilde gerçekleştirilmiştir.

Türkiye tarafından Fırat Kalkanı harekâtı, Zeytin Dalı harekâtı, Barış Pınarı harekâtı, İdlib operasyonu ve Bahar Kalkanı harekâtı da aynı şekilde BM Antlaşması Madde 51'de yer alan meşru müdafaa hakkına dayandırılmıştır. Türkiye'nin terör örgütleri tarafından birçok saldırıya maruz kaldığı ve bu nedenle birçok vatandaşının da yaralandığı veya öldüğü bir gerçektir. Bu kapsamda Türkiye'ye karşı bir silahlı saldırı olduğu gerçeğini belirtmek gerekir. Bu saldırıların yoğunluğu tartışmalı olsa da Türkiye'ye karşı Suriye'nin kuzeyindeki terör örgütlerinin saldırılarının devamlılık içerdiği söylenebilir. Buna ek olarak Türkiye, sürecin başından beri bölgedeki uyuşmazlıklar ile ilgili müzakere süreçlerinin bir parçası olmuş ve diplomatik faaliyetleri desteklediğini de her fırsatta göstermiştir. Bu kapsamda

Türkiye'nin bu operasyonları gerçekleştirirken uluslararası hukuka uygun hareket ettiğini söylemek mümkündür.

## SONUÇ

Küreselleşen dünyadaki en büyük tehditlerden biri olan uluslararası terörizm, devletler, uluslararası örgütler ve bireyler için en büyük problemlerden biri olmaya devam etmektedir. Uluslararası terörizmin doğasındaki bilinmezlik onu daha da tehlikeli bir hâle getirmektedir. Buna ek olarak kitle imha silahları gibi yıkım etkisi çok büyük olan silahların teröristlerin eline geçmesi gibi büyük risk oluşturan durumlar devletleri terörizmle mücadele konusunda daha fazla önlem almaya itmektir. Devletler kendi sınırları içinde mümkün olduğunca terörizmle mücadele etmeye çalışmaktadır. Ancak sınırların giderek bulanıklaştığı küresel dünya sisteminde uluslararası terörizm de ortak bir problem olarak ön plana çıkmaktadır. Zira terörizm, yalnızca bir devletin problemi değildir. Bugün dünyada neredeyse tüm devletler ve hatta bireyler uçak kaçırma ve terör saldırıları gibi birçok güvenlik endişesi problemi yaşamaktadır. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere uluslararası terörizm, yalnızca tek bir devletin çözebileceği bir problem değildir ve devletlerarasındaki mutlak işbirlikleri uluslararası terörizmle mücadelede elzemdir.

Devletler, uluslararası terörizmle mücadele ederken birçok işbirliği gerçekleştirmekte ve BM gibi uluslararası örgütler aracılığıyla da bu mücadeleyi daha etkin hâle getirmektedirler. Her ne kadar çok büyük bir tehdit unsuru olan uluslararası terörizmle mücadelenin zorunluluğu aşikâr olduğu bu mücadelenin nasıl yürütülmesi gerektiği bağlamında aktörler özellikle de devletlerarasında görüş ayrılıkları mevcuttur. Örneğin bazı devletlerin terör örgütü olarak kabul ettiği örgütleri bir başka devlet özgürlük savaşçısı olarak kabul edebilmektedir. İşte devletlerarasındaki bu görüş ayrılığının en temel tezahürlerinden biri de terörizm kavramının bugüne kadar tüm aktörler tarafından kabul edilen ortak bir tanımının BM tarafından dahi yapılamamış olmasıdır. Terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması, bu kavramın sınırlarını belirleyecek, bu kavrama bir çerçeve çizecek ve terörizmle mücadele eden aktörlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını ve sorumluluklarını yasal güvence altına alacaktır. Buna ek olarak terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması aynı zamanda devletlerin terörizmle mücadele ederken öne sürdükleri hukuki gerekçelerini de güçlendirerek netleştirecektir. Bu nedenle terörizm

kavramının ortak bir tanımının yapılması, uluslararası terörizmle mücadelede devletlerin terörizmle mücadelesine katkı sunacaktır.

Değişen dünya sistemi ile birlikte savaşın bir hak veya bir zorunluluk olarak görüldüğü anlayış yerini kuvvet kullanımının sınırlandırıldığı yeni bir anlayışa bırakmıştır. Öyle ki BM Güvenlik Konseyinin alacağı zorlama tedbirler ve BM Antlaşması Madde 51’de yer alan meşru müdafaa hakkı hariç devletlerin kuvvet kullanması yasaklanmıştır. Kuvvet kullanma istisnalarından ve devletlerin en önemli savunma hakkından biri olan meşru müdafaa hakkı, BM Antlaşması Madde 51 ile yasal güvence altına alınmıştır. Bundan da anlaşılacağı üzere BM Antlaşması Madde 51’den kaynaklanan meşru müdafaa hakkı devletlere verilmiş bir haktır. Oysa günümüzde gerçekleştirdikleri faaliyetler ile en az devletler kadar önem arz eden birçok devlet dışı aktör bulunmaktadır. Örneğin NATO veya AB, uluslararası siyasete yön veren iki önemli devlet dışı aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere uluslararası sisteme şekil veren tek aktörler devletler değildir. Keza devletler için tehdit oluşturan tek aktörler de diğer devletler değildir. Örneğin birçok devlet terör örgütlerinin saldırılarına uğramaktadır. Bu nedenle de devletler zaman zaman BM Antlaşması meşru müdafaa hakkından kaynaklanan haklarını devlet dışı aktörlere karşı da kullanabilmektedir. Zira BM Antlaşması Madde 51’de yer alan meşru müdafaa hakkı şüphesiz devletlere verilmiş bir haktır. Ancak devletlere verilmiş olan bu hakkın hangi durumlarda ve hangi aktörlere karşı kullanılabileceği ise muğlaktır. Değişen dünya sisteminde devletler uluslararası terörizm de dâhil olmak üzere birçok tehdide maruz kalmaktadır. Bu nedenle BM Antlaşması Madde 51 ile güvence altına alınan meşru müdafaa hakkının kapsamı da genişletilmelidir. Zira günümüzde birçok devlet dışı aktör devletler için büyük tehditler oluşturabilmektedir. Bu nedenle meşru müdafaa hakkının kapsamının genişletilmesi devletlere uluslararası terörizmle mücadelede daha fazla hukuki dayanak sağlayacaktır.

Kuvvet kullanma hukukunun ve özellikle de meşru müdafaa hakkının tartışmalı doğasının uluslararası terörizmle mücadelede bazı muğlaklıklar yarattığı aşikârdır. Ancak bu duruma ek olarak devletlerin uluslararası terörizmle mücadele ederken hangi uluslararası hukuk kuralının veya doktrinin en çok yasal dayanak sağlayacağı da sorulması gereken bir diğer önemli sorudur. Zira devletler uluslararası terörizmle mücadele ederken eylemlerinin hukuki dayanaklarını sağlamlaştırmaya oldukça özen göstermektedir. Devletler uluslararası terörizmle mücadele ederken hukuki dayanaklarını en çok önleyici meşru müdafaa hakkı,

davetle müdahale doktrini, BM Antlaşması Madde 51 ile güvence altına alınan meşru müdafaa hakkı ve taraflar arasında imzalanan ikili antlaşmalar üzerinden inşa etmektedirler. Özellikle devletler için sınır dışı askeri operasyonlarda hukuki dayanak sağlayan en güçlü uluslararası hukuk kuralının BM Antlaşması Madde 51’de yer alan meşru müdafaa hakkı olduğu görülür. Bunun en büyük nedeni davetle müdahale doktrini ve önleyici meşru müdafaa hakkı gibi tartışmaların nispeten yeni olmasıdır. Zira tek başına önleyici meşru müdafaa hakkı uluslararası terörizmle mücadele kapsamında bir devlet tarafından gerçekleştirilen sınır dışı askeri bir operasyonun hukuki zeminini sağlamakta oldukça yetersiz kalmaktadır. Keza önleyici meşru müdafaa doktrinine dayanarak gerçekleştirilen sınır dışı askeri operasyonlar da uzun yıllar tartışma konusu olmakta ve bu operasyonların hukuki zemini tartışmalı boyutunu yıllarca korumaktadır. Bu nedenle her ne kadar tartışmalı boyutları olsa da BM Antlaşması Madde 51 ile güvence altına alınan meşru müdafaa hakkının devletlere uluslararası terörizmle mücadelede en çok hukuki dayanak sağlayan hak olduğu görülmektedir. Keza Türkiye de Suriye’nin kuzeyine gerçekleştirdiği beş askeri operasyonu BM Antlaşması Madde 51’deki meşru müdafaa hakkına dayandırarak bu operasyonların hukuki zeminini oldukça güçlü bir şekilde inşa etmiştir. Bu kapsamda denilebilir ki BM Antlaşması Madde 51’den kaynaklanan meşru müdafaa hakkı, Türkiye’nin Suriye’nin kuzeyine gerçekleştirdiği beş sınır dışı askeri operasyonun en güçlü hukuki dayanağı olma özelliğine sahiptir.

Uluslararası terörizmle mücadele kapsamında Türkiye, Suriye’nin kuzeyine beş operasyon gerçekleştirmiştir. Türkiye, genel olarak bu operasyonların hukuki zeminini BM Antlaşması Madde 51 ile güvence altına alınan meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır. Türkiye tarafından Suriye’nin kuzeyine gerçekleştirilen bu beş askeri operasyon yürütülürken süreç boyunca operasyonların hukuki zeminine oldukça dikkat edilmiştir. Bu nedenle Türkiye, Suriye’nin kuzeyine gerçekleştirdiği bu beş askeri operasyonu uluslararası hukuka uygun şekilde gerçekleştirmiştir. Bu beş askeri operasyon gerçekleştirilirken BM Güvenlik Konseyi mektupla bilgilendirilmiş, operasyonlar gerçekleştirilirken insan haklarının da korunmasına özen gösterilmiş ve operasyonlar sadece amacını gerçekleştirecek şekilde icra edilmiştir. Bu duruma ek olarak Türkiye, uluslararası arenadaki eylemlerinin hukuki zeminini daha güçlü bir şekilde inşa etmek adına BM mektuplarında daha net ifadeler kullanmalıdır. Bu durum Türkiye’nin hukuki olarak elini daha da güçlendirecektir. Sonuç olarak denilebilir ki Türkiye, Suriye’nin kuzeyine gerçekleştirdiği

beş askerî operasyonu gerçekleştirirken operasyonların hukuki zeminine ve uluslararası insan haklarına oldukça önem vermiş, bu kapsamda yetkili mercileri bilgilendirmiş ve bu askeri operasyonları gerçekleştirirken uluslararası hukuka uygun hareket etmiştir.





## KAYNAKÇA

- ABD, (1787), *ABD Anayasası*. <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf> Erişim Tarihi: 05.12.2022.
- Acet İnce, G. S. (2020). Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekatları. *İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 65-92.
- Ağkaya, O. (2016). İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum Düşüncesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(4), 1059-1089.
- Akıllı, E., Çelenk, B. (2019). TİKA's Soft Power. *Insight Turkey*, 21(3), 135-152.
- Akkan, B. (2009). *İsrail'in Lübnan Saldırılarının Uluslararası Hukuk Bakımından Kuvvet Kullanma Yasağı ve Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. 1- 216.
- Aksoy, G. P., Nisan, F. (2017). Türkiye'deki Terör Olayları Çerçevesinde Ankara Patlamaları Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması. *TRT Akademi*, 2(3), 134-158.
- Aksoy, M. (2016). Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı İşgali, *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayınları*, Ocak Sayısı, 1-8.
- Aktaş, M. (2017). AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm. *Ombudsman Akademik*, (7), 127-155.
- Aktaş, Ö., Safran, M. (2013). Evrensel Bir Değer Olarak Barış ve Barış Eğitiminin Tarihçesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(2), 131-150.
- Akyüz, E. (2020). Türkiye'de Çevresel Terör: PKK Terör Örgütü Örneği. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(4), 197-207.
- Alperen, A., Salur, H. (2009). Küresel Süreçte İslam ve Terörizm. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 27-51.
- Altun, F. M. (2010). *Türkiye Ve İspanya'nın Terörle Mücadele Politikalarının Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. 1-149.
- Arsava, A. F. (2019). Devlet Dışı Aktörlere Karşı Yasal Savunma Hakkı Kullanılması. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (13), 97-128.
- Ataman, M. (2003). The impact of non-State actors on world politics: a challenge to Nation-States. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 2(1), 42-66.
- Aydın, C. (2008). *Dinsel Fundamentalizm ile Yeni Çağ İnançlarına Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Dün Bilimleri Anabilim Dalı. 1-102.
- Bağış, Ü. (2021). Tek Aktörlü Terörizm: Yalnız Kurt Saldırıları. Erişim adresi: <https://www.teram.org/Icerik/tek-aktorlu-terorizm-yalniz-kurt-saldirilari167> .
- Bakker, E., De Graaf, B. (2011). Preventing Lone Wolf Terrorism: Some CT Approaches Addressed. *Perspectives on Terrorism*, 5(6), 43-50.
- Barlas, D. (2017). Milletler Cemiyeti'nde Türkiye: İyimserlik ve Kuşku Arasında. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(55), 93-111.

- Bayezit, F. (2016). Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2), 84-112.
- Bayraktar, B. (2019). Suriye İç Savaşı Açısından Zeytin Dalı (Afrin) Harekatı. *Bilge Strateji*, 11(20), 51-66.
- BBC, “Norveçli Zanlı ’Tek Başınaydı’”. 28.08.2022. [https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/07/110724\\_norway\\_update](https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/07/110724_norway_update) . Erişim Tarihi: 02.01.2023.
- Bıyık, M. (2007). Amerikan Protestan Fundamentalizmi’nin Köken ve Öğreti Açısından Bir Analizi. *Dini araştırmalar*, 10(28), 83-104.
- Birleşmiş Milletler (BM), 1966, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaralliskinSozlesme.pdf> Erişim Tarihi: 11.08.2022.
- Birleşmiş Milletler. (1945). Birleşmiş Milletler Antlaşması. [https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm\\_01.pdf](https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf) Erişim Tarihi: 03.11.2022.
- BM Genel Kurul Kararı, A/3314 (XXIX). (1974). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/IMG/NR073916.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 15.11.2022.
- BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/1368 (2001).
- BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/1566 (2004).
- BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/2170 (2014).
- BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/2254 (2015).
- BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/2254, (2015).
- BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/808 (1993).
- Boon, K. E. (2014). Are control tests fit for the future? The slippage problem in attribution doctrines. *Melbourne Journal of International Law*, 15(2), 330-377.
- Bölme, S. M., Rıdha, Ş. S. (2019). Güvenlikleştirme Perspektifinden 11 Eylül Sonrası ABD-Suudi Arabistan Askeri İlişkileri. *Mülkiye Dergisi*, 43(2), 459-490.
- Bural, E. B. (2021). *Terörizmle Mücadelede Sosyal Medya İstihbaratın Önemi: PKK Terör Örgütünün Twitter’deki Görünürlüğü Üzere Sosyal Ağ Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). İçişleri Bakanlığı Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Anabilim Dalı. 1-154.
- Canyurt, D. (2018). Kazananı Olmayan Savaş “Suriye İç Savaşı”: Neden Bitmedi, Barış Nasıl Gelebilir? *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(4), 1103-1120.
- Cassese, A. (2001). Terrorism is also disrupting some crucial legal categories of international law. *European Journal of International Law*, 12(5), 993-1001.
- Cevzilliler, E., Öncü, A. S. (2013). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa barışı için önemli bir adım: Locarno Konferansı. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 307-340.

- Crenshaw, M. (2010). Thoughts On Relating Terrorism To Historical Contexts. Martha Crenshaw (ed.), *Terrorism In Context*. İçinde (1-24). United States of America- Penn State Press.
- Çakır, M. F. (2020). Yasadışı Uyuşturucu Ticaretinin Terör Örgütleri Üzerinde Etkileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 303-324.
- Çelik, O. ABD Dış Politikasında Müdahale Irak ve Olası Suriye Müdahalesi. [https://www.academia.edu/37489409/Intervention\\_in\\_US\\_Foreign\\_Policy\\_Iraq\\_and\\_Possible\\_Syrian\\_Intervention](https://www.academia.edu/37489409/Intervention_in_US_Foreign_Policy_Iraq_and_Possible_Syrian_Intervention) (Erişim Tarihi: 28.03.2023).
- Çetinkaya, K. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Sahra Altı Afrika’ında Terörizm: Boko Haram İncelemesi. *International Journal of Social Science*, 2(1), 1-23.
- Çöpoğlu, M. O. (2017). Avrupa’da Yükselen Popülist Aşırı Sağ Partiler: Özgürlükler ve Uluslar Avrupası (ENF) Grubu Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(8), 1-17.
- Dalar, M. (2008). Uluslararası Hukukta “Haklı Savaş” Doktrini: Bir Problemin Analizi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 4(15), 231-249.
- Değdaş, U. C. (2018). Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(6), 21-40.
- Değerli, S. K. (2018). Uluslararası Teamül Hukukunun Tanımlanması. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (2), 249-265.
- Demir, C. K. (2013). Terörizmle Mücadelede Görüşmeler. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(38), 29-54.
- Demir, E. (2021). Türkiye’nin Suriye politikası bağlamında TSK’nın Suriye’deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri Ve Sonuçları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 541-588.
- Derin, G., Öztürk, E. (2020). Savaş ve Terörizm: Psikotravmatolojik Temelli Teorik Bir Yaklaşım. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 6(1), 11-36.
- Dilbirliği, M., Kıyıcı, H. (2021). Kurumsal İrkçilik ve Terörist Radikalleşme: Nasyonal Sosyalist Yeraltı Örgütü. *İnsan Hakları Yıllığı*, 39(1), 1-34.
- Dönmez, S. (2017). Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları. *Cataloging-In-Publication Data*, 386.
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir?. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 1-18.
- Dündar, H. U. (2018). Yeni hegemonya anlayışı çerçevesinde Bush Doktrini üzerine bir inceleme. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 9(17), 52-71.
- Efegil, E. (2008). Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, (8), 103-122.
- Ercins, G. (2009). An Antithesis of Globalizing Modernity: Fundamenatlism. *Journal of Human Sciences*, 6(1), 652-672.
- Ereker, F. A. (2004). İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 1-36.

- Erendor, M. E. (2019). Silahlı Çatışma Hukuku İlkelerinin Değerlendirilmesi: Askeri Gereklilik, Gereksiz Acı ve İstirabın Önlenmesi ve Onur. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1991-2009.
- Ergül, E. (2014). Avrupa Konseyi Çerçevesinde Terörle Hukuki Ve Kurumsal Mücadele. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(3), 737-770.
- Erkiner, H. H. (2008). *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Milletlerarası Sorumluluğu*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı. 1-396.
- Gallarotti, G. M. (2011). Soft Power: What It Is, Why It's Important, And The Conditions For Its Effective Use. *Journal of Political Power*, 4(1), 25-47.
- Ganor, B. (2002). Defining terrorism: Is one man's terrorist another man's freedom fighter?. *Police Practice and Research*, 3(4), 287-304.
- Geçit, B. (2020). Thomas Hobbes' da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyrukluk: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (14), 110-124.
- General Assembly Resolution. (1994). A/RES/49/60. <http://www.un-documents.net/a49r60.htm> Erişim Tarihi: 14.05.2023.
- Geneva Convention (1937). Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism. League of Nations. <https://dl.wdl.org/11579/service/11579.pdf> Erişim Tarihi: 05.08.2022.
- Glennon, M. J. (2002). The fog of law: Self-defense, inherence, and incoherence in Article 51 of the United Nations Charter. *Harv. JL & Pub. Pol'y*, 25(2), 539-558.
- Global Terrorism Index. (2023). Institute for Economics and Peace (IEP). file:///C:/Users/USER/Downloads/GTI-2023-web.pdf. Erişim Tarihi: 12.05.2023.
- Golder, B., Williams, G. (2004). What is 'Terrorism'? Problems of Legal Definition. *University of New South Wales Law Journal*, 27(2), 270-294.
- Gordon, S., Ford, R. (2002). Cyberterrorism?. *Computers & Security*, 21(7), 636-647.
- Gökce, G. (2021). Başarısız Devlet Versus Güçlü veya Konsolide Devlet. *SDE Akademi Dergisi*, 1(3), 68-97.
- Göksu, E. (2021). *Ayrılkçı Terörizmin İdeolojik Kökeni: Eta Üzerine İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. 1-124.
- Greenwood, C. (2003). International Law And The Pre-Emptive Use Of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq. *San Diego Int'l LJ*, 4(7), 7-38.
- Gülgeç, Y. B. (2015). Uluslararası Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi ve Yargı Yetkisini Genişletme Çabalarının Eleştirisi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 27(117), 379-418.
- Güneş B., Demirbaş Ç. E. (2022). Yasallık Ve Meşruiyet İkilemi Açısından Rusya'nın Ukrayna Müdahalesi Üzerine Notlar. *UİK Panorama*. <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/04/04/yas-mes/> . Erişim Tarihi: 05.06.2023.

- Güneş, B. (2022). Uluslararası Hukuk Ve Şiddetin Kökenlerine Dair; Irak, Libya Ve Ukrayna Üzerine Notlar. Erden Kaya, E. ve Özel Özcan M. S. (Ed.), *Şiddetin Kökenleri İşgaller, Sürgünler, Katliamlar, Soykırımlar* içinde (69-86). Ankara: Orion Kitabevi.
- Günoğur, H. (2018). Avrupa Birliği Hukukunun Uluslarüstü (Supranasyonal) Niteliği. Belgin Akçay, Sinem Akgül Açıkmeşe, Sanem Baykal, ve Erhan Çağrı (ed.). *Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri* içinde (105–126). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Gürbüz, M. V. (2002). Bir İdeal Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti. *Atatürk Yolu Dergisi*, 8(29), 87-99.
- Habertürk, (2014). “İŞİD'ten Türkiye'ye küstah tehdit!” <https://www.haberturk.com/gundem/haber/932115-isisden-turkiyeye-kustah-tehdit> Erişim Tarihi: 24.04. 2023.
- Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Sözleşmesi. (1949). [http://www.madde14.org/index.php?title=Harp\\_Zaman%C4%B1nda\\_Sivillerin\\_Korunmas%C4%B1na\\_%C4%B0li%C5%9Fkin\\_1949\\_Cenevre\\_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi](http://www.madde14.org/index.php?title=Harp_Zaman%C4%B1nda_Sivillerin_Korunmas%C4%B1na_%C4%B0li%C5%9Fkin_1949_Cenevre_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi) Erişim Tarihi: 23.11.2022.
- Hasanov, B. (2016). Dinî Fundamentalizmi Ayakta Tutan Temel Faktörler. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 241-258. <https://www.cps.gov.uk/crime-info/terrorism> Erişim Tarihi: 06.08.2022 [https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/Int\\_Instruments\\_Prevention\\_and\\_Suppression\\_Int\\_Terrorism/Publication\\_-\\_English\\_-\\_08-25503\\_text.pdf](https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/Int_Instruments_Prevention_and_Suppression_Int_Terrorism/Publication_-_English_-_08-25503_text.pdf) . Erişim Tarihi: 01.06.2023.
- Huntington, S. (1993). Clash of Civilizations. *Foreign Affairs*, 72(3), 1-22.
- Independent Türkçe, (23 Ekim 2019, Herkesin Konuştuğu Adana Anlaşması'nın tam metni, <https://www.indyurk.com/node/84031/haber/herkesin-konu%C5%9Ftu%C4%9F-adana-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1n-tam-metni> Erişim Tarihi: 11.05.2023.
- International Court of Justice, *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo, Democratic Republic of Congo v. Uganda*, Judgement, 19 Aralık 2005.
- International Court of Justice, *Case Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, 27 Haziran 1986.
- International Law Commission, (2001), *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, [https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft\\_articles/9\\_6\\_2001.pdf](https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf) . Erişim Tarihi: 25.01.2023.
- İnal, T. (2011). Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla (ma) yan Rejimler: Lahey Sözleşmeleri (1899, 1907). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 27-47.
- Jan, L., Reed, A. (2016). *Understanding Lone Wolves: Towards a Theoretical Framework for Comparative Analysis*. (ICCT Report). The Hague.
- Jenkins, B. M. (1977). Combating International Terrorism: The Role of Congress. *RAND Corporation*. 1-20.

- Kadioğlu, İ. A. (2020a). Suriye İç Savaşı ve Türkiye: Çatışma, Güvenlik ve Sığınma. *OPUS International Journal of Society Researches*. 16(29), 2179-2213.
- Kadioğlu, İ. A. (2020b). Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye'nin Suriye'ye Sınır Ötesi Operasyonu ve Meşru Müdafaa Hakkı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 210-227.
- Kanat, S. (2018). Komünist İdeoloji, Devrim Anlayışı ve Terörizm. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 9(17), 37-51.
- Kaplan, F. H. (2013). Ruanda Ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Kararlarında Soykırım Suçu. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (3), 106-129.
- Karadağ, U. (2016). Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Meşru Müdafaa Hakkı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 171-186.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 5-25.
- Kaya, E., Kodaman, T. (2021). Terörizmle Mücadelede Başarı Kriterleri: PKK Örneği (2016-2020). *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 150-184.
- Kaya, Y., Özalp, G. ( 2015) "Cumhuriyet Döneminde Süleyman Şah Türbesinin Korunması", *Turkish Studies*, 10(9), 263-302.
- Kedikli, U. (2011). *Devlet Destekli Terörizm Nedeniyle Devletin Uluslararası Sorumluluğu*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. 1-263.
- Kemiksiz, N. N. (2021). Amerika'da Aşırı Sağ Şiddet ve Terörizm. *TESAM Akademi Dergisi*, 8(2), 459-487.
- Kırdım, Ş. E. (2017). Uluslararası Hukukta Davet ile Müdahale Konsepti Çerçevesinde Bir Örnek Olay İncelemesi: Rusya'nın Suriye Müdahalesi. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 179-190.
- Kıyıcı, H. (2017). Bir Aşırı Sağ Örgütün Yapısı: Soldiers of Odin. *Turkish Journal of Police Studies/Polis Bilimleri Dergisi*, 19(2), 67-87.
- Kıbaroğlu, M. (2017). Türkiye'nin İdlid operasyonu: uluslararası siyaset ve hukuk açısından bir değerlendirme. *The Strategist*. 6, 10-17.
- Kolb, R. (1997). Origin of the Twin Terms Jus Ad Bellum/jus in Bello. *International Review of the Red Cross (1961-1997)*, 37(320), 553-562.
- Koncagül, İ. (2021). Terörizmin Unutulan Yüzü: Devlet Terörizmi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, (39), 323-353.
- Korkmaz, H. (2014). Sri Lanka'da Ulus İnşası ve Ayrılıkçı Tamil Hareketinin Anatomisi: Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları Örneği. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), 87-100.
- Köylü, M. (2018). Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 5(11), 70-86.
- Kuran, S. ve Gür, H. (2016). *Devlet-dışı aktörlere karşı meşru Savunmada "İsteksiz Veya Aciz" Doktrini*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. 1-155.



- Küngerü, A., Uluç, G. (2018). Batı Medyasında Terörün İslam'la İlişkilendirilmesi Sorunu. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 296-309.
- Laqueur, W. (1999). *The New Terrorism: Fanaticism and The Arms of Mass Destruction*. Oxford University Press. 1-316.
- Levitt, G. (1986). Is Terrorism Worth Defining. *Ohio Northern University Law Review*, 13, 97-115.
- Lutz, J. M., Lutz, B. J. (2009). How Successful is Terrorism?. *Forum on Public Policy*, (11), 1-22.
- Mallison Jr, W. T., Mallison, S. V. (1975). The Concept of Public Purpose Terror in International Law. *Journal of Palestine Studies*, 4(2), 36-51.
- Martin, G. (2017). Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar, (Çev.). İhsan Çapçioğlu ve Bahadır Metin. Ankara: Adres Yayınları.
- Milletler Cemiyeti (MC). (1920). Milletler Cemiyeti Misakı. <https://hukukbook.com/milletler-cemiyeti-antlasmasi/> . Erişim Tarihi: 01.12.2022.
- Moran, T. H. (2009). The United Nations And Transnational Corporations: A Review And A Perspective. *Transnational Corporations*, 18(2), 91-112.
- Morris, D. R. (2009). Surprise and Terrorism: a Conceptual Framework. *Journal of Strategic Studies*. 32(1), 1-27.
- NTV, 28.02.2020. "Stoltenberg: NATO hava savunması dahil Türkiye'ye destek veriyor", <https://www.ntv.com.tr/dunya/stoltenberg-nato-hava-savunmasi-dahil-turkiyeye-destek-veriyor,NwuELFw2CUGo6MpU7OdQoA> . Erişim Tarihi: 17.05 2023.
- Nye, J. (2017). Soft Power: The Origins And Political Progress Of A Concept. *Palgrave Communications*, 3(1), 1-3. DOI: 10.1057/palcomms.2017.8.
- Odhiambo, E. O. S. (2014). Religious Fundamentalism and Terrorism. *Journal of Global Peace and Conflict*, 2(1), 187-205.
- Oghlı, J. S. (2020). ABD'nin Afganistan Müdahalesinin Yasallık Sorunu. *Atlas Journal*, 6(36), 1089-1095.
- Öktem, E. (2004). Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(5), 133-147.
- Öz, S. (2014). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Dini İhya Hareketlerinin Temelleri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 187-213.
- Özalp, M. (2018). Türkiye'nin Suriye'ye Düzenlemiş Olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 169-186.
- Özer, A. (2009). 11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(5), 191-210.
- Özer, M. (2022). Dünyanın Farklı Bölgelerinde Terörizm: ETA, IRA ve PKK Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 4(1), 87-111.

- Özerkmen, N. (2004). Terör, Terörizm ve Radikal İslamci Terör. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(2), 247-265.
- Özkan, A. (2002). Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu. *Avrasya Dosyası, BM Özel*, 8 (1), 238-257.
- Öztürk, Y. (2021). Davetle Müdahale Bağlamında Rusya'nın Suriye Operasyonu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(44), 191-203.
- Pazarcı, H. (2020). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pirim, C. Z. (2019). Devletlere Atfedilmeyen Silahlı Saldırlara Karşı Meşru Müdafaa: Uluslararası Hukukta Sınır Ötesi Operasyonun Hukuki Zemini. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (40), 245-303.
- Polat, D. Ş. (2017). Uluslararası Terörizmle Mücadele Yaklaşımları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1). 117-131. DOI:10.1501/sbeder\_0000000094.
- Polat, D. Ş. (2020). Kuruluşundan Çöküşüne Milletler Cemiyeti Sistemi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76), 1950-1967.
- Polat, D. Ş. (2020). Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları Ve Sonuçları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 53-96.
- Primoratz, I. (1990). What is Terrorism?. *Journal of Applied Philosophy*, 7(2), 129-138.
- Quliyev, S. (2013). Ermenistan'ın Devlet Destekli Terörizmi ve Onunla Mücadele Yolları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi* 2(1), 123-144.
- Reçber, S. (2021). Uluslararası Hukuk Açısından Yemen'e Yönelik Davetle Müdahalenin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(2), 843-880.
- Resmi Gazete*, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, Resmi Gazete'nin 12 Nisan 1991 tarih ve 20843 sayılı nüshasında yayımlanmıştır, Kabul Tarihi: 12/04/1991.
- Rouillard, L. P. (2004). The Caroline Case: Anticipatory Self-Defense in Contemporary International Law. *Miskolc J. Int'l L.*, 1(2), 104-120.
- Saraçlı, M. (2007). Uluslararası Hukukta Terörizm. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1049-1078.
- Saul, B. (2006). Defining Terrorism A Conceptual Minefield. Erica Chenoweth, Richard English, Andreas Cofas ve Stalthis N. Kalyvas (ed.), *Oxford Handbook Of Terrorism*. İçinde (34-49). Oxford: Oxford University Press.
- Schmid, A. (2004). Terrorism- The Definitional Problem. *Case W. Res. J. Int'l L.* 36 (2). 375-419.
- Schwenkenbecher, A. (2012). What Is Terrorism?. *Terrorism: A Philosophical Enquiry*. 7-47.
- Semin, A. (2015). Suriye Krizindeki İç Dinamikler: ÖSO-İŞİD-PYD Denklemi. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)*, 1234, 1-8.
- Skantz M. H. (2017). *The unwilling or unable doctrine: the right to use extraterritorial self-defense against non-state actors*. (Thesis in the international public law), Stockholm University Faculty of Law. 1-89.



- Sofaer, A. D. (2003). On the Necessity of Pre-emption. *European Journal of International Law*, 14(2), 209-226.
- Sönmez, S. (2019). Michael Walzer ve Haklı Savaş Problemi. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı. 1-98.
- Stahn, C. (2003). Terrorist Acts as "Armed Attack": The Right to Self-Defense, Article 51(1/2) of the UN Charter, and International Terrorism. *The Fletcher School of Law and Diplomacy*. 27(2), 35-54.
- Şahin, K. (2016). Haklı Savaş, Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(51), 123-125.
- Şimşek, M. (2016). Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 319-335.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı, (2 Mart 2020). Bakan Akar: Bahar Kalkanı Harekâtı Planlandığı Şekilde Başarıyla Devam Ediyor. <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/232020-33761> , Erişim Tarihi: 13.05.2023.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı, <https://www.msb.gov.tr/ZeytinDaliHarekati> Erişim Tarihi: 07.05.2023.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı, <https://www.msb.gov.tr/ZeytinDaliHarekati> Erişim Tarihi: 07.05.2023.
- Tannenbaum, D. G. (2018). *Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*. Onbirinci Baskı, Çev. Özgüç Orhan. BB101 Yayınları, Ankara.
- Taşçılar, F. (2006). Küresel Bir Tehdit: Terörizm. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 7, 58-66.
- Taşdemir, F. (2006) *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. USAK Yayınları, Ankara.
- Taşdemir, F., Özer, A. (2017). Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu. *Akademik Hassasiyetler*, 4(7), 53-70.
- Taylor, M. (2010). Is Terrorism a Group Phenomenon?. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 121-129.
- TC Dışişleri Bakanlığı, (22 Şubat 2015). No: 70, 22 Şubat 2015, Süleyman Şah Türbesi ve Saygı Karakolunun Geçici Nakli Hk. [https://www.mfa.gov.tr/no\\_-70\\_-22-subat-2015\\_-suleyman-sah-turbesi-ve-saygi-karakolunun-gecici-nakli-hk\\_.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/no_-70_-22-subat-2015_-suleyman-sah-turbesi-ve-saygi-karakolunun-gecici-nakli-hk_.tr.mfa) Erişim Tarihi: 24.04.2023.
- TC Dışişleri Bakanlığı, (30 Ağustos 2016). SC-31, 30 Ağustos 2016, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç'in ABD Savunma Bakanı, Savunma Bakanlığı Sözcüsü, Beyaz Saray Sözcüsü ve DEAŞ'la Mücadele Özel Temsilcisinin Fırat Kalkanı Harekatına İlişkin Kamuoyuna Yansıyan Beyanları Hakkındaki Bir Soruya Cevabı. [https://www.mfa.gov.tr/sc-31\\_-30-agustos-2016\\_-disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgic-in-abd-savunma-bakani\\_-savunma-bakanligi-sozcusu\\_-beyaz-saray-s.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/sc-31_-30-agustos-2016_-disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgic-in-abd-savunma-bakani_-savunma-bakanligi-sozcusu_-beyaz-saray-s.tr.mfa) Erişim Tarihi: 02.05.2023.
- TC Dışişleri Bakanlığı, (5 Nisan 2018). Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Foreign Policy dergisinde yayımlanan "Zeytin Dalı Harekati'nin Anlamı" başlıklı makalesi, <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun->

[foreign-policy-dergisinde-yayinlanan-makalesi-5-nisan.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/foreign-policy-dergisinde-yayinlanan-makalesi-5-nisan.tr.mfa) , Erişim Tarihi: 07.05.2023.

- TC Dışişleri Bakanlığı, Türkiye - Suriye Siyasi İlişkileri, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> , Erişim Tarihi: 11.05.2023.
- Tekel, S. (2011). Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Terörizm. *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(3), 1351-1368.
- Torun, A. (2003). Siyasal Terörizm: Neden ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1), 157-166.
- Tosun, F. (2009). Uluslararası Hukuk'ta "Kuvvet Kullanma ve Karışma" Kavramlarının Değişen Anlamı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(9), 89-118.
- Tozlu, M. (2016). Terörizm Bağlamında Hizbullah. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(1), 39-49.
- Tuçarslan, N. (2018). Uluslararası Sorunların Çözümünde Normatif ve Reel Politik Araçların Karşılaştırmalı Bir Analizi: İran ve Suriye Krizi'nde Türkiye'nin Arabuluculuğu. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 6(2), 73-89.
- Tugartimur, M. (2015). Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Devletin Sorumluluğu. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. 1-158.
- Tunç, A. (2015). Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. 1-147.
- Turaç, B. (2021). Post-Modern Terörizm ve Lidersiz Direniş Hareketleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. 1- 289.
- Turan, D., Gemici, E. (2020). Terörizmin Finansman Kaynakları ve Karapara Aklamanın Terörizmin Finansmanında ki Rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 257-278.
- Türkay, H. (2021). Uluslararası Hukukta Terör Eylemlerine Karşı Kuvvet Kullanımı. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (18), 331-367.
- United Nations. "Security Council Committee established pursuant to resolution 1970 (2011) concerning Libya". <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1970> Erişim Tarihi: 18.11.2022.
- United Nations. About acts of terrorism. <https://www.ohchr.org/en/terrorism> Erişim Tarihi: 12.05.2023.
- Uraz, O. (2022). Sıcak Savaştan Hukuk Savaşına: Bir Moral üstünlük Mücadelesi Olarak Azerbaycan'ın ve Ermenistan'ın Uluslararası Hukuktaki Girişimleri. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (23), 29-66.
- US the Department of Defense. (2022). National Security Strategy of the United States of America. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris->

[Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf](#) . Erişim Tarihi: 05.10.2022.

- Ündücü, C. A. (2011). Uluslararası Sistem ve Terörizm Arasındaki İlişki. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-20.
- Üstünel, O. (2017). Barış Harekâtlarında Kuvvet Kullanma. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. 1-387.
- Varlık, A. B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 1(2), 114-129.
- Varlık, A. B. (2019). Zeytin Dalı Harekâtı Hakkında Politik Ve Askerî Değerlendirme. <http://merkezstrateji.com/assets/media/15-190920-bn015-zeytin-dali-harekatinin-askeri-degerlendirmesi.pdf> Erişim Tarihi: 08.05.2023.
- Wallerstein, I. (2010). Asya'da Soğuk Savaş Nedir? Bir Yorumlama Denemesi-I. *Yeni Fikir Dergisi*, 2.(5), 51-59.
- White, R. W. (1989). From peaceful protest to guerrilla war: Micromobilization of the Provisional Irish Republican Army. *American Journal of Sociology*, 94(6), 1277-1302.
- Wolfers, A. (1952). " National security" As An Ambiguous Symbol. *Political science quarterly*, 67(4), 481-502.
- Wood, M. (2020). Terrorism And The International Law On the Use Of Force. Ben Saul, (ed.), *Research Handbook On International Law And Terrorism*. İçinde (180-191). United Kingdom: Edward Elgar Publishing.
- Yalvaç, F. (2007). Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(14), 121-160.
- Yalvaç, F. (2011). Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 71-99.
- Yeniçeri Altıntaş, A. (2021). " Yalnız Kurtlar" ve Terör Örgütleri Tarafından Yapılan Terör Saldırılarının Siyasete Etkileri. *Doktora Tezi*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. 1-626.
- Yılmaz, E. A., İrk, O. (2015). Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 151-166.
- Young, R. (2006). Defining Terrorism: The Evolution of Terrorism As a Legal Concept in International Law and Its Influence on Definitions in Domestic Legislation. *BC Int'l & Comp. L. Rev.* 29(1), 23-103.
- Yukarıç, U. (2022). Aşırı Sağ Terör, Komplo Teorileri ve Yeni Medya Üzerine İnceleme. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 527-546.
- Zenginkuzucu, D. M. (2021). Uluslararası Hukuk, Terörizm ve Mağdur: Yeni Bir Terörizm Tanımı Denemesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 2-59.

## ÖZGEÇMİŞ

### Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Simay Sultan DOĞAN

### Eğitim Durumu

Lisans : Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,  
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans: KAEÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler  
Bölümü

### Yayınlar :

2021 Uluslararası Barışın Korunmasında NATO'nun Tamamlayıcı Rolüne  
bir Örnek: Kosova Müdahalesi (Kabul Edilmiş Uluslararası Kitap Bölümü)

[http://cdn.hitit.edu.tr/guvenlikkongresi/files/22058\\_2212281253779.pdf](http://cdn.hitit.edu.tr/guvenlikkongresi/files/22058_2212281253779.pdf)

(12.05.2023)